

Рудольф Дауманн
ДІАМАНТИ КІВІ-КІВІ

РУДОЛЬФ ДАУМАНН
ДІАМАНТИ
КІВІ-КІВІ

*Видавництво ЦК ЛКСМУ «Молодь»
Київ 1962*

Переклад з німецької З. П. КУНДІРЕНКО.

Художнє оформлення та ілюстрації В. В. ВАСИЛЕНКА

*Перекладено за виданням: Rudolf Daumann. Kiwi-Kiwi Diamanten. Mauki, der Buschmann.
Збірник «Inkusi der Vambuti». Verlag Neues Leben, Berlin, 1960.*

ДІАМАНТИ КІВІ-КІВІ

ДІАМАНТИ КІВІ-КІВІ

ЛЮДИНА ЙДЕ В КІВІ-КІВІ

„Ц

е було в 1926 році... В той час ніхто не розжився б у мене й крихти хліба, бо я сам нічогісінько не мав. Іноді мені перепало кілька репаних перепічок, спечених у золі, якщо моєму бою Баантумічо, негрові з племені мічолунгі, щастило десь роздобути їх без грошей. Але я був радий і цьому. У той час я харчувався тільки кашею з маніока, хоча шлунок ніби перед смертю вимагав смаженого курчати, а в душі жила надія, що хтось з дрібних службовців Бельгійського Конго почастує мене свіцлерумом.

Ви знаєте, що таке свіцлерум? Це напій з рому, в який кладуть пальмовий цукор, густе консервоване молоко і великий шматок льоду, а потім усе старанно розмішують і збивають. О, заради нього я стерпів би всі неподобства американців. Свіцлерум підбадьорював білу людину і підтримував її навіть тоді, коли, здавалося, їй уже кінець.

Так, у тому 1926 році, я дійшов до цілковитого зубожіння. Обличчя моє спотворили багдадські гулі. Я не міг навіть заплатити чорному бою за те, що він прав мені шкарпетки і старі сорочки. Мій вірний Баантумічо служив мені безплатно. Він дбав про мене, мов рідний батько!»

Так звичайно починав свою довгу розповідь чесний фламандець Тіль Брюггенсен про відкриття родовища алмазів у болотах Ківі-Ківі поблизу ріки Кассаї — однієї з найбільших приток тисячолітнього Конго. Всі гадали, що Брюггенсен вже давно загинув у тропічному лісі, коли раптом він повернувся у Леопольдвіль з повними кишнями дорогоцінного каміння. Чутки про те, що він відкрив багате родовище, стали сигналом до великого походу по діаманти. Сотні людей подалися до боліт Ківі-Ківі, сподіваючись знайти там щастя.

Леопольдвіль — головне місто Бельгійського Конго — стоїть саме там, де Конго, широко розлившись, утворює озеро Стенлі — Стенлі-

Пул. Це велике місто з населенням майже двісті тисяч чоловік, білі називають Леокін, або Лео, а негри й мулати, яких близько ста дев'яноста тисяч, — Кіншаша. Нижче Леопольдвіля води Конго, з гуркотом продираючись між горами, що оточують його русло, зриваються гримучими водоспадами і вирують на численних порогах. Вище від міста починається судноплавний шлях по Конго та його притоках. Звідси до Матаді, порту в гирлі Конго, і до плоскогір'я Луанди, де містяться великі мідні копальні, тягнеться найдовша в світі вузькоколійка. З Леопольдвіля можна доїхати цією залізницею прямо до Капштадта або, пересідаючи в деяких місцях з поїзда на пароплав, добратися до самого Каїра. Коли сивобородий король Бельгії Леопольд давав згоду назвати своїм ім'ям жалюгідну пристань у негритянському селищі Кіншаша, він навіть і гадки не мав, яке майбутнє її чекає.

Жителів у Леопольдвілі було в середньому двісті тисяч. Іноді їх зменшувалося майже до ста п'ятдесяти тисяч. Але під час великих наборів робочої сили чи багатолюдних базарів це своєрідне місто заповнювали близько трьохсот тисяч добродушних негрів і чванькуватих мулатів. Африканці голими руками могли б стерти на порошок ті десять-дванадцять тисяч білих мешканців міста. Але тоді вони не зробили цього.

У той час білі ніде не відчували себе так упевнено і ніде не ставилися з більшою зневагою до темношкірих представників численних племен басейну Конго, як у Леопольдвілі.

Того 1926 року один запальний негр з племені баротзе збив з ніг п'яного білого плантатора за те, що той підняв нагай на його струнку дружину. Ця подія наробила багато галасу. Зрозуміло, наступного дня негра за всіма правилами повісили на Мойоплаці — центральному майдані Леокіна. Згідно з судовим вироком, негра покарали за «бунтарство, замах на урядового уповноваженого й зухвале порушення спокою в місті».

Дружина негра, молода жінка, ридала, дряпаючи собі обличчя гострими нігтями. Її негайно вигнали, посилаючись на те, що вона родом з Португальської Анголи. Чи повернулася жінка на батьківщину, невідомо. Найімовірніше, хтось зробив добрий бізнес, продавши її в будинок розваг у Леокіні або ж у Браззавілі — столиці Французького Конго, що знаходиться на протилежному боці Стенлі-Пулу. В 1926 році

негрів уже не продавали за межі Африки, однак вони досить часто попадали в неволю у своїй країні.

Проте тут мова піде не про чорні перли з племен банту, а про те, що мало для компаній значно вищу ціну — про алмази. Це коштовне каміння — не що інше, як звичайнісіньке вугілля. Коли в когось знайдуться гроші, щоб купити алмаз, то можна перевірити. Для спроби досить підпалити дорогоцінний камінець. Тільки робити це треба не сірником, а полум'ям дугової лампи чи з допомогою великої лінзи. Алмаз вагою три-чотири карати^[1] засичить і враз яскраво спалахне. Він згорить, не лишивши після себе й сліду, стане вуглецем і зіллється з повітрям. Згодом він, можливо, перетвориться в банан, солодкий батат чи в коріння маніока.

Коли цікаві співрозмовники запитували в Брюггенсена про маніок, він охоче розповідав:

«Хочете знати, як проник маніок у Центральну Африку? Батьківщина цього отруйного коріння — береги Амазонки. Там воно буває вагою до сотні фунтів. Коли білі почали примушувати негрів з джунглів працювати на себе, їм довелося подбати й про їжу для рабів. «Для цих чорних овець згодилося б щось якнайдешевше», — думали плантатори. От і заходилися вирощувати маніок — величезне коріння, привезене з Південної Америки, — як основний продукт харчування для чорношкірих з берегів Конго. Розведення маніока йшло просто фантастично: викорчувували якісь десять квадратних метрів лісу чи савани, мотижили землю і висаджували на ній чотири саджанці маніока. Кожні два тижні знищували на ділянці бур'яни і через дев'ять місяців викопували найменше чотири корені-велетні, вага яких становила триста фунтів. Висушені й позбавлені отрути, вони давали сто п'ятдесят фунтів чистого борошна — тапіоки, майже такого ж поживного, як першосортне пшеничне борошно. Півтора центнера з десяти квадратних метрів, панове!»

Тіль Брюггенсен був родом з села Бішоота біля Мальдегема, розташованого недалеко од відомого старовинного міста Брюгге. Війна, бурею ввірвавшись у країну, вигнала Тіля в 1914 році на чужину. В той час над його верхньою губою ледь-ледь пробивався пушок. У 1917 році в запеклому бою під Поперінгом Тіль отруївся газами. До 1919 року він випльовував кров і гній. Хвороба не минула й тоді, коли Тіля за власним бажанням відправили у Бельгійське Конго.

Спочатку він був сержантом гарнізона у Базоко, потім виготовляв тапіоку, зрештою почав торгувати колоніальними продуктами. Та тільки-но справи в нього налагодились, як Бельгійський банк заклав йому кредит. Брюггенсен змушений був продати свою невеличку, добре оброблену плантацію маніока і виїхати з Базоко, що стоїть на середній течії Конго, у Леопольдвіль, сподіваючись знайти там для себе, знавця тропіків, якусь роботу. За маніок він уже не візьметься, досить! Може, влаштується агентом по фермах... або, якщо пощастить, наглядачем у слоновнику, де приручають великих африканських слонів, щоб зробити з них корисних тварин.

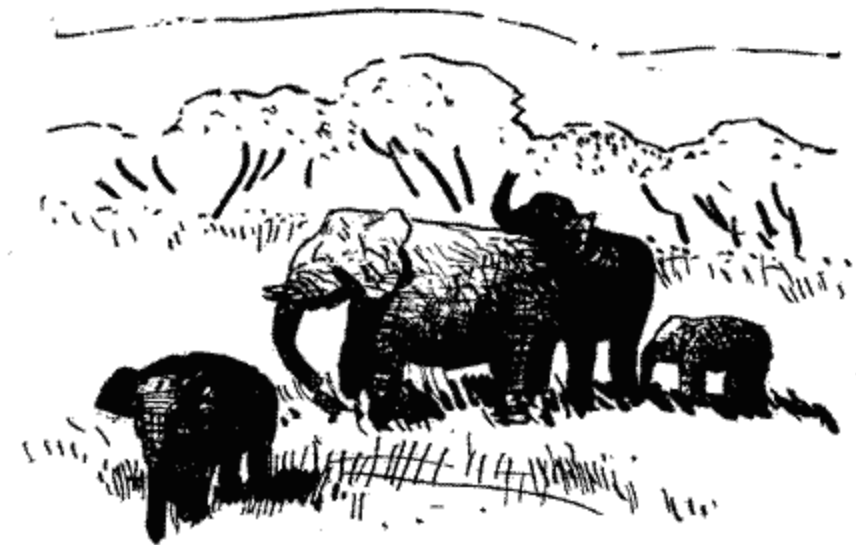
Нагороджений найвищим бельгійським орденом, Тіль сподівався підтримки властей, але глибоко помилився. Три місяці перебування в Леокіні розчарували його. Справа в тому, що в Тіля була істотна вада: він називав речі своїми іменами, рубав напрямки. Казав не «традиційні подарунки місцевих жителів», а «грабування» або навіть «кривавий податок». Те, що в устах білих звучало як «привчання негрів до продуктивної праці», Тіль називав «експлуатацією» або «рабством». Урядових військових комендантів і цивільних представників властей у провінціях, які через п'ять років служби заводили в банку рахунок на п'ятдесят і більше тисяч бельг^[2], він голосно вітав у барі: «А, старий кровопивце!» або «Конголезький кате!»

Отже, не було нічого дивного в тому, що Тіля з його гострим язиком хотіли якнайскоріше спекатись, спровадити кудись з Бельгійського Конго. Всі його прохання дати йому хоч якусь роботу лишилися марними, а письмові звертання про матеріальну допомогу — без відповіді. Зрештою, Тіль вирішив ще раз спробувати щастя, поставивши на карту все.

Озброївшись ножем-різаком, яким прорубують дорогу в лісових хащах, і рушницею на слонів, у супроводі молодого негра-воїна з племені мічолунгі, він вирушив у заболочені тропічні ліси, що ростуть по берегах Кассаї. Власті Леопольдвіля, звичайно, були задоволені. Нехай лишень виголошує тепер свої промови перед крокодилами-велетнями та гладкими бегемотами. Тропічна малярія, сонна хвороба, більгарціоз чи амебна дизентерія подбають про те, щоб зухвалий язик фламандця, кінець кінцем, замовк назавжди.

Ріка Кассаї, завдовжки майже дві тисячі кілометрів, — судноплавна тільки на одну п'яту своєї течії. Однак у дощовий період рівень води в

ній піднімається у двадцять разів вище, ніж під час повені в Рейні біля Кельна. По середній течії Кассаї проходить кордон між Бельгійським Конго і Португальською Анголою. Береги її вкриті тропічними лісами. Там, де галерейні ліси розрослися ще не досить широко, кілометрів на сто, у задушливих хащах, які обступили річку, Брюггенсен вирішив спробувати мисливського щастя. Правда, слонів давно вже заборонили вбивати. Для полювання треба було мати ліцензію, що коштувала за відстріл одного слона-самця більше, ніж Тіль одержав за плантацію маніока. Однак в Анголі мисливці були поставлені в інші умови, ніж у Конго. Саме це і підбадьорювало Тіля. Хто докопуватиметься, звідки слонова кістка? Двадцяти добрих бивнів старих самців цілком досить для Тіля. З такою виручкою можна було б знову розпочати якесь діло або повернутися на батьківщину, в своє рідне село Бішоот, де свіжий бриз обвіває його скромний цегляний будиночок.

Молодого негра мічолунгі Тіль Брюггенсен у свій час врятував від переслідувачів, коли той, не стерпівши каторжної праці на будівництві залізниці в Лінді, втік звідти. Фламандець застрілив двох собак-шукачів, а потім відправив у пекло чорних поліцаїв. Відтоді Баантумічо став для Тіля вірним і відданим другом. Протягом останніх тижнів перебування в Леопольдвілі Баантумічо взяв на себе всі турботи про свого господаря. Він спритно крав для нього щось їстівне на базарах або жалібно виклянчував у своїх одноплемінників.

За це хазяїн подарував Баантумічо жетон, який свідчив, що негр має по контракту постійну роботу і звільнений від примусової праці.

Такі жетони негри носили на шиї. Цей важливий документ Брюггенсен під час відвідин головного комісара Бельгійського Конго в питаннях праці просто поцупив з полиці. Не міг же він внести гарантійну суму двісті бельг за контракт з чорним робітником, бо за ті гроші, які ще лишилися від продажу плантації, треба було купити доброякісних патронів для рушниці.

Фламандець і мічолунгі задоволено, всміхнулися один одному, коли їм пощастило дістати квитки на державний пароплав, що курсував між Леопольдвілем і Порт-Франкі на Кассаї. Тіль розташувався на носовій палубі в каюті, а Баантумічо — на кормі, де на двадцяти п'яти квадратних метрах розмістилася добра сотня темношкірих. Вони лежали суцільною масою. Кожен щільно притискався животом до спини сусіда. На щастя, сюди ще не проникла європейська поспішність, бо інакше довелось б пливти і вночі. За годину до заходу сонця пароплав пришвартувався до берега, і негри могли розім'яти набряклі ноги та зварити собі на невеличкому вогнищі в дірявих каністрах з-під бензину кашу з маніюка. Іноді їм щастило нашвидкуруч відшукати в лісі кілька величезних жаб, три-чотири незграбних болотяних черепахи, молодого крокодила чи десяток слимаків завбільшки з кулак. Усе це було приправою до каші.

Тіль не сідав вечеряти разом з білими пасажирами. В нього не вистачало п'яти бельг, щоб заплатити за вечерю. Та йому пощастило: на пароплаві пливли кілька юнаків, які нещодавно прибули з Європи. Вони охоче пригощали фламандця, підносили йому кухоль за кухлем свіцлерум, сподіваючись дістати від нього, досвідченого жителя тропіків, добрі поради для нового життя. Юнаки мали стати учнями на фермах або помічниками у факторіях, розкиданих десь по лісах Кассаї, і були чудово споряджені: вони їхали з легкими металевими чемоданами, корковими тропічними шоломами, сповнені віри в свої всеперемагаючі похідні аптечки і москітні сітки.

— Усе це пусте, хлоп'ята, — казав їм Тіль Брюггенсен, смакуючи свіцлерум. — Раджу вам одне: неодмінно укладіть з хазяїном договір про труну! Що це таке? А ось що. В договорі має бути зазначено: в разі передчасної смерті хазяїн ферми повинен відправити ваш труп в оцинкованій труні за свій рахунок на батьківщину. Тоді він подумає, чи посилати вас відразу в якесь найгірше тропічне пекло, де ви через півроку загинете від амебної дизентерії, тропічної малярії або

більгарців^[3]. Люб'язний експлуататор завжди дозволятиме вам відпочивати ополудні, що заощаджує сили і є найкращим засобом проти сонячного удару. Плата за транспортування трупа від Порт-Франкі до Антверпена коштує немало, більше, ніж хазяїн мусив би виплатити вам за рік служби. Тому вас, новачків у тропіках, старанніше оберігатимуть, поки ви акліматизуєтеся в Конго... Питаєте, чи уклав я договір про труну? Так я ж сам підприємець, хлоп'ята, і якщо зароблю досить, то подамся звідси живим, без труни. Тоді я поїду першим класом в Остенде чи Мідделькерке. О, якою приємною прохолодою повіває там вітер!

Окружний поліцейський комісар у Порт-Франкі не дозволив Брюггенсену і його негрові їхати далі. Він розпитав, який у них провіант, а також товари для обміну, і сказав, що треба найняти з десяток місцевих носильників, які супроводили б мисливців.

— У вас, здається, дитяче уявлення про тропічні ліси, пане Брюггенсен, — зверхньо і водночас поблажливо кинув він. — Ви вирушаєте на полювання, немов швейцарські стрільці в похід: з шматком хліба в ягдташі та пляшкою доброго женевера. Ні, так не вийде, пане Брюггенсен! Я ж відповідатиму, якщо хтось знову попаде в болото і стане здобиччю крокодилів або якщо доведеться витратити чималі гроші на пошукову експедицію. Отже, або ви добудете спорядження за інструкцією, або повернетесь назад у Леокін!..

Та фламандцеві пощастило ухилитися від урядової опіки. Одного ранку він зник з порту разом з Баантумічо, який встиг заприятелювати у Порт-Франкі з своїми чорними братами, що служили тут поліцейськими та солдатами.

Висланий їм навздогін патруль, який мав привести втікачів назад, через десять днів ні з чим повернувся у Порт-Франкі.

«Джунглі дуже великі, Кассаї дуже широка, крокодили величезні, а стежка до Анголи заросла! — співали негри по дорозі додому. — Як ранковий туман у засуху, зник слід білої людини. Ніколи вже не прийде вона у Порт-Франкі, її поглинули джунглі та болота Ківі-Ківі!»

Негри — поетичний і співучий народ. Про все, що думають, вони розповідають в імпровізованих піснях.

ПОВЕРНЕННЯ З КІВІ-КІВІ

инуло десять місяців, і саме коли лили найбільші дощі, Тіль Брюггенсен зненацька з'явився у Порт-Франкі, обірваний і страшенно виснажений. Його підтримував Баантумічо, обличчя якого було сіре від втоми. Рушниці в них уже не було, а ніж-різак став схожий на клинок.

Коли комендант порту хотів подарувати фламандцеві замість його драних штанів нові, той хрипко вигукнув:

— О, це був би чудовий обмін, пане капітан! Навіть за сто тисяч бельг я не віддам цього лахміття. Зовнішній вигляд — ніщо, важливий зміст!

Купець Аслак бен Абдул, відомий як найскупіший лихвар, видав Брюггенсену позичково значну грошову суму, дехто казав: тисячу бельг готівкою. Крім того, Аслак бен Абдул купив для Брюггенсена нові сорочки, корковий шолом, легкі полотняні куртки і чоботи, а для

Баантумічо — одяг боя з блискучим червоним тарабушем^[4], який носять слуги в будинках знаті.

— Вас це дивує, хлопці? — сміявся Тіль у барі. — Як бачите, працюючі люди мають кредит... Чому ж мені не купити собі нових штанів? Б'юсь об заклад, що інших таких дорогих штанів, як оці мої драни, в цілому світі не знайти! Я не скину їх до самого Леокіна, а там продам, скажімо, за п'ятсот тисяч бельг! Ці штани ввійдуть в історію!

Другого дня, заплативши скажені гроші за окремі каюти для себе і негра, Брюггенсен першим пароплавом поплив з Баантумічо униз по Кассаї. Пасажири рідко бачили їх. Фламандець всю дорогу лежав: він був тяжко хворий на тропічну малярію, ковтав хінін, скільки могло витримати серце, і сам вливав собі ліки проти більгарціозу. Через десять днів він зійшов на берег у Леопольдвілі. У нього тремтіли коліна. Вірний негр дбайливо підтримував його.

Адміністратор готелю «Ройяль» здивовано закліпав очима, коли хворий у драних штанях почав вимагати окреме бунгало для себе й

слуги.

— Щоденна плата п'ятдесят бельг! — поквалливо попередив він.

— Я не питаю про це! Знаю ваші лихварські ціни! — прохрипів Тіль. — Ось п'ятсот бельг наперед.

Коли порт'є запитав про багаж, фламандець у відповідь тільки засміявся:

— У мене, чоловіче, все в кишнях, ось тут під лахміттям! Тут більше, ніж може вміститися в п'яти скринях. Ми вже якось влаштуємося. А тепер викличте сюди негайно пана Беніссона, так, шефа алмазної компанії Де Беерс у Леокіні. Скажіть йому, що Тіль Брюггенсен повернувся з Кассаї і має до нього важливу справу! А потім якнайшвидше запросіть лікаря Массіні. Мене добряче скрутило.

Виходячи від хворого, лікар зустрів на веранді бунгало представників компанії Де Беерс.

— Вам, власне, не слід іти зараз до Тіля Брюггенсена, містер Беніссон, — кинув лікар. — Він — руїна, йому треба було б лягти в лікарню і з місяць добре поспати. Тільки тоді, може, пощастило б вигнати з його тіла тропічного диявола. Але цей твердолобий фламандець упирається, вимагає, щоб я переселився сюди і тут лікував його. Він запевняє, що ви візьмете на себе всі витрати.

— Якщо Тіль Брюггенсен так упевнений в цьому, то, може, він і не зовсім збожеволів, — буркнув товстий Беніссон. — Але скажіть відверто, пане лікар, чи він взагалі сповна розуму?

— Цілком, містер Беніссон! Зараз у нього якраз нема приступу. Проте говорити з ним треба обережно, дуже обережно!

— Тоді пришліть сюди сиділку з медикаментами і лікуйте! Компанія Де Беерс неодмінно візьме на себе всі витрати. Так я можу зайти?

— Заходь уже, шахраю! — почувся слабкий голос з затемненої кімнати. — Викладай мільйон фунтів стерлінгів, Беніссон! Дешевше я не продам свою таємницю. Якщо ж ти не згоден, я засную конкурентну фірму і розорю вашу компанію.

— Ах ти, старий зухвалець! — засміявся скупник алмазів. — Галасує, мов стадо лютих горил, а приніс, мабуть, мізерні три камінці. Таке вже не раз бувало. Нікому ще не пощастило натрапити на основне родовище алмазів.

Коли через три години лікар Массіні прийшов у «Ройяль» з санітаром і сиділкою, Беніссон підвівся з стільця, що стояв поряд з ліжком, і стиснув тремтячу руку хворого.

— Згода, Тіль! Ось чек. Гроші за невідшліфовані алмази перекажу на ваш рахунок. На мою думку, вартість їх не менше п'ятисот тисяч бельг. Швидше видужуйте, а тоді відразу ж, не гаючись, подавайте заявку на район розробок. Наші адвокати підтримають вас. Ми перекупимо вашу ліцензію. Домовились?

— Цілком!

Полегшено зітхнувши, фламандець ліг на подушки.

— Ну, лікарю, скоріше ставте мене на ноги! Не пізніше як через три місяці я знову мушу вирушити в пекло Кассаї. Востаннє! Після цього повернусь на батьківщину і збудую собі палац десь між Остенде і Вестенде!

До пізньої ночі сидів Самуель Беніссон разом з своїм асистентом Барклеєм за лабораторним столом, на якому лежав спеціальний «твердий» ніж, стояли поляризаційний апарат і ртутна лампа. Представники компанії перевіряли діаманти і, визначивши приблизну вартість кожного, заносили дані в довгий лист. Барклей старанно обтер з палевого алмаза вагою в двадцять каратів налиплий бруд.

— Так, основний тон блакитний! — після старанного дослідження визначив асистент. — Такі алмази я бачив у Кімберлі. Брюггенсен знайшов цей алмаз десь безпосередньо біля нового родовища в Ківі-Ківі. На жодному камені нема навіть подряпинки, причому переважає блакитний тон. Шкода, що з цього Брюггенсена нічого не витягнеш! Цікаво, скільки виплатила б нам компанія, якби патент на розробку був у наших руках?

— А може, розповідь щось про родовище негр Брюггенсена, якщо його трохи задобрити? — в задумі промовив Беніссон. — Жодна людина, крім нас, не повинна знати про це надзвичайне відкриття. Облишмо поки що Брюггенсена і його знахідку. А коли в бідолахи не вистачить снаги для розробки, купимо в нього патент.

Барклей похитав головою.

— Треба негайно зайнятися цією вигідною справою. Тепер великий попит на прикраси з діамантів, а ще більше їх потребує промисловість. Компанія буде вдячна, коли її сейфи поповняться. Але ви маєте рацію: поки що треба мовчати. Тільки в такому разі щось матимемо від цієї

справи і ми. Тіль Брюггенсен теж розуміє це. Подумати тільки: яке величезне багатство притаскав у кишенях драних штанів цей волоцюга. Для дрібного плантатора і торговця такого багатства цілком досить.

«Звичайно, якщо право на розробку буде у фламандця, — думав Беніссон, сортуючи алмази, — то нам мало що перепаде. Але там, на місці, ми ще побачимо!»

Так буває завжди: чим більше приховують якусь таємницю, чим дужче присягаються мовчати, тим більше про неї ходить найрізноманітніших чуток. Тіль Брюггенсен став центральною фігурою, навколо якої точилися плітки в Леопольдвілі. Де добула ця людина таке багатство, щоб найняти окреме бунгало, домашнього лікаря, цілий почт сиділок і слуг? За слонову кістку Тіль стільки не придбав би. До того ж, Самуель Беніссон раз у раз бігає до Брюггенсена. Ні, що не кажіть, — йдеться про золото або алмази!

Уже давно подекують про багаті родовища дорогоцінного каміння десь на Кассаї. Час від часу із заболочених пралісів, якими заросли береги цієї прикордонної річки, виходять мисливці чи торговці. Вони приносять по кілька не дуже цінних, намитих з річкового піску або добутих у місцевих жителів самоцвітів.

Для того, щоб прибирати до рук усі ці знахідки, і сидів у Леопольдвілі Самуель Беніссон, уповноважений бельгійської компанії Де Беерс — алмазного тресту світового значення. По всіх країнах, де є родовища алмазів, розсіялися агенти цієї компанії, завдання яких — скуповувати дорогоцінне каміння. Центральна контора компанії осіла в Південній Африці, а її агентура звилася собі гнізда в Бразилії, Східній Індії, на Борнео, Суматрі, в Австралії, в Центральній Африці. Вона поставляла в сейфи компанії найтвердіші в світі мінерали — чорні карбонади, непрозорі, димчасті карборунди, палеві, бірюзові, зовсім прозорі, ізумрудні чи рубінові камені. Компанія сама визначала на них риночну ціну. Тільки близько десяти процентів добутих діамантів ішло на виготовлення оздоб, з розвитком промисловості все більше зростала потреба в промислових алмазах. Тверді мінерали використовували для оснащення головок бурів та інструментів для різання скла, металів, каменю, для волок, з допомогою яких виготовляється найтонший дріт, для полірування.

Промислові алмази можна було купити тільки через збутові контори компанії Де Беерс. Їй належали всі родовища алмазів, за винятком кількох на Уралі. Компанія зосередила в своїх руках світову монополію на цей дорогий мінерал.

Коли Самуель Беніссон довідувався про нову знахідку алмазів, він з'ясовував точне місце знахідки чи купівлі мінералу, і з часом склав карту ще не відкритих родовищ, подібних до Кімберлійського. Основна маса дорогоцінного каміння надходила звідти, де з бездонних боліт витікали, вливаючись у Кассаї, чорні, як ніч, води ріки Ківі-Ківі. Компанія вже тричі посилала в ті місця пошукові партії, але жодна з них не натрапила на родовище. Неможливо було дослідити болота, які тяглися на тисячу квадратних кілометрів.

Тепер у Леопольдвілі знову заговорили про Ківі-Ківі. І хоча Баантумічо заперечував, що будь-коли бував там, досвідчені знавці тропіків хитро мружили очі: «Ясно, як день! Коли хлопець так палко заперечує, то нема сумніву: вони були саме на Ківі-Ківі».

Але район Ківі-Ківі вдвічі, а може і втричі більший за деяку державу. Це непрохідні зарослі очерету, слонової трави, драговиння та чорної багнюки. Там справжній рай для бегемотів, носорогів, крокодилів, зміїв та мухи цеце. Десь серед цього пекельного місця згубився крихітний клаптик землі, який приховував свій багатющий скарб — вихід алмазного родовища. Ще ніхто не прибрав до рук не те що гектара, навіть морга тієї землі! Там, серед безмежних боліт, кожен міг збирати, копати, привласнювати все, що вдавалося знайти.

За кілька днів ціни на негрів-сафарі підвищилися вдвічі. По базарному майдану Леокіна тинялися тільки чванькуваті мулати та старі негри. Носильники, молоді витривалі хлопці з джунглів, і вкриті шрами мисливці з Великої ріки протягом однієї ночі уклали трудові договори. Цього разу вони ставили свої умови, бо білі намагалися перехопити один в одного досвідчених людей. Договори укладали через контрактну контору на три, чотири, а то й шість місяців, і хазяї вносили гарантійні суми відразу ж, без будь-яких заперечень. Сафарі і мисливців направляли в одне місце — «прикордонна зона на Кассаї». Здавалося, ніби всі кинулися насаджувати цивілізацію у нововідкритій провінції.

Торговці Порт-Франкі посилали в Леопольдвіль на замовлення великі партії товарів, і слабосилі пароплавчики з натужним пахканням

повзли вверх по течії, вкрай навантажені спорядженням і людьми.

Коли стривожений Самуель Беніссон примчав до Тіля Брюггенсена із звісткою про похід численних експедицій в район середньої течії Кассаї, той тільки голосно зареготав:

— Нехай собі показяться! Болота Ківі-Ківі великі, до того ж я нікому не казав, де знайшов родовище. Чому я й досі не подав на нього заявки? Бо хотів, щоб усі конголезькі пройдисвіти опинилися подалі від Леокіна. Я не вірю, що місце залягання родовища, на яке зроблять документ, буде збережено в таємниці. Краще помізкуйте, Беніссон, скільки вам не шкода дати мені за мої права!

— Ніби це залежить від бажання! — буркнув Беніссон. — Ціну визначить компанія після детального обстеження вашого родовища і висновку експертів по алмазах. Видужуйте швидше, Тіль, і поведете туди наших фахівців!

— Якщо компанія добре заплатить, то чому б і ні! — жартував фламандець. — Але тепер сотня белы у день мене вже не влаштує. Крім того, я ставлю умову, що всі алмази, добуті з пробних шурфів, належать мені. Складіть такий договір, щоб у ньому було все ясно, і тоді я покажу місце ікс десь між Кассаї і Ківі-Ківі, а компанія Де Беерс дістане право розробляти родовище.

— Якщо компанія взагалі піде на це! — удавано зітхнув агент. — Тепер збут алмазів дуже поганий. На один проданий камінець припадає три непроданих. Їх доводиться притримувати, щоб ціна на алмази зовсім не впала. Нікудишній ринок!

— Я можу ще дужче зіпсувати вам ринок, — глузував Тіль. — Знайду собі інших компаньйонів, людей з грішми. Хто відмовиться стати моїм компаньйоном при сотні процентів вірного прибутку! Ще й конкуруватиму з вашою компанією. Отже, якщо Де Беерс не хоче... Тепер у промисловості попит на алмази дедалі зростає. Алмази потрібні для бурових коронок. А в моєму родовищі карборундів скільки завгодно. Дещо ви вже бачили. Ну то як?

— Заспокойтесь, Тіль. Наша угода лишається в силі, — промовив Беніссон. — Проект договору вже складено. Ви будете задоволені ним. Може, тепер ви трохи більше довірятимете мені.

— Ви весь час торочите: «довіра», «довіра», — посміхнувся хворий. — А я, коли йдеться про діло, зовсім забуваю це слово. Я відчуваю довіру тільки до свого негра, так, тільки до нього. А до

ваших хижаків-капіталістів... — він засміявся і, відкинувшись на подушки, тремтячою рукою взяв склянку. — Мінеральна вода. Дорога, як високоякісний свіцлерум, а гидка, мов болотяна твань. Але лікар примушує пити. Спитайте його, коли вже я підведуся. Тоді підпишемо наш великий договір.

СПОКУСИ ТІЛЯ БРЮГГЕНСЕНА

К

оли було укладено цей договір, ніхто в Леокіні так і не узнав. Все трималося у великій таємниці. В столиці Конго раптово з'явилися англійський прокурор та нотаріус з Брюсселя. Однак вони вперто заперечували, що мали якусь справу з Беніссоном чи Брюггенсеном.

Тіль Брюггенсен уже кілька разів виходив з бунгало. Минуло півроку відтоді, як він прийшов у Леокін. У цей час почали повертатися з джунглів Кассаї розчаровані шукачі алмазів. Вони були злі, роздратовані, хворі і ледве могли розрахуватися з найнятими по контракту робітниками.

Судячи з їх розповідей, шукачі сходили болота Ківі-Ківі вздовж і впоперек, але не принесли з того тропічного пекла жодного камінця.

— Брюггенсен вказав нам хибний шлях! — лаялися невдахи.

Коли ці балачки доходили до фламандця, той тільки сміявся:

— Чому саме я? Я не казав жодній людині, де знайшов камінці, та й негр мій не з базік. Якщо ви не знайшли алмазів, то хіба моя вина, що у вас поганий нюх?

— Отже, він таки знайшов алмази, — гомоніли в барах і трактирах.

— Слухай, хлопче, одного такого камінця досить, щоб забезпечити тобі безтурботну старість. Не треба буде більше сидіти за ткацьким верстатом і сушити мозок, за віщо жити завтра. Касир банку, напившись у барі мадам Хаттерас, присягався, що на рахунку Тіля Брюггенсена сімсот п'ятдесят тисяч бельг.

— Це так, але наступного дня касир обійшов усіх, хто з ним пив, і зрікся своїх слів, — глузували скептики. — Він, мовляв, помилився: на поточному рахунку Брюггенсена всього-на-всього сім тисяч п'ятсот бельг.

— Отже, в Бельгійському Конго з'явився новий багач. Колись ми були з ним добрими приятелями. Він тоді виготовляв на продаж тапіоку. Треба його відвідати!

Але хворий не приймав гостей. Високий стрункий Баантумічо в своєму новому блискучому тарабуші зустрів їх перед сходами.

— Пан Тіль жалкує, але він не в силі розмовляти... В нього багато-багато гарячки і поганого-поганого кашлю. Пан лікар суворо заборонив підходити чужому до його ліжка. Ти — давній приятель? Ну, будь ласка, напиши ось тут своє ім'я... Дякую. Мій господар дуже радіє, коли в нього з'являється в Кіншаші ще один давній приятель.

— Вони вважають нас за дурнів! — лаялися колишні знайомі. — Поміркуйте тільки, чому у Брюггенсена таке незвичне ім'я — Тіль Уленшпігель. Ім'я фландрського дурня. Вже тільки це свідчить про хитрість Брюггенсена. Ні, ще раз топтати стежку до його бунгало марно.

У ці дні хворий почав напосідати на лікаря.

— Любий Массіні, малярія вже покинула мене. Я обіцяю дотримуватися ваших настанов. Спиртного навіть у рот не візьму, нізащо! Боже, до чого ж смачний свіцлерум і женевер з пальмовим вином! Але я відрікаюсь од них. Ще місяців три поживу в цій клятій країні, а потім подамося з вами на батьківщину в Остенде, лікарю. Що? Кажете, більгарціоз ще не залишив мене? Коли ж я його позбудусь?

Більгарціоз — мікроскопічно малі нитяні глисти, їхні личинки, які можна побачити тільки під мікроскопом, живуть у тропічних водах, заражених калом хворих. Личинки проникають крізь пори шкіри в тіло людини і міцно прикріплюються десь у ньому. Потім з них виростають глисти завдовжки близько дванадцяти міліметрів. У деякого личинки викликають нариви зовні на шкірі. Але іноді ці паразити оселяються десь усередині або під черепом, тоді хвороба більгарціоз не менш небезпечна, ніж бубонна чума.

У Тіля Брюггенсена глисти вразили діафрагму, і, на думку лікаря Массіні, вилікуватись од них було складніше, ніж від запалення легень.

Та настав день, коли лікар, добре вислухавши Тіля і глибоко, боляче обмацавши його під ребрами, дозволив своєму виснаженому пацієнтові виходити на кілька годин.

Іноді Брюггенсена душив кашель, але хворий уже міг ходити, не спираючись на Баантумічо. Та вірний негр супроводив його всюди, не лишав самого ні на мить. Він і не підозрівав, що, крім нього, ще двоє

людей не спускають ока з його господаря. Самуель Беніссон найняв двох приватних сищиків, які пильно охороняли надзвичайно цінну для нього людину.

Ні, тепер Тілю вже не врятуватися від Де Беерс, не розірвати договір з алмазною компанією. Він навіть не зміг би втекти, коли б захотів цього.

У Леокіні знайшлися і такі, які задумали викрасти Тіля. Однак ті, що знали Брюггенсена, висміяли ці плани. Викрасти фламандця — не штука. Але примусити Брюггенсена вибавити все — неможливо.

Були й інші спроби вивідати таємницю.

Якось у фешенебельному готелі «Ройяль» несподівано з'явилися вродливі жінки, справжні красуні. Ходили чутки, що їх привезли, з Антверпена чи Брюсселя... Дівчатам пообіцяли велику суму грошей, якщо вони зуміють розв'язати Тілю язик і примусити його заговорити — не про кохання, звичайно, а про те, де він знайшов діаманти.

Брюггенсен не був скнарою. Він замовив для привабливих істот кілька пляшок мума — найдорожчого шампанського. А сам пив, збовтуючи, мінеральну воду, яку наливав йому вірний Баантумічо із запечатаної сургучем пляшки.

— Ви гарні дівчата, ніде правди діти, — повчав Брюггенсен красунь. — Але хіба мало дома чоловіків, що ви по них приїхали в це пекло? Тут, у Леокіні, у всіх надто короткий вік. Кому заманеться мати справу з гориллами у вечірніх платтях. Я теж колись кохав, моє кохання народилося тут, у «Ройялі». Вона була родом з Хеннегау. Я запропонував їй одружитися зі мною і переїхати до мене на плантацію маніока. Келлі поглузувала з мене. А за якихось два роки стала повією. Я часто бачив її в убогому солдатському кабаре. Раджу вам скористатися своїми квитками, поки вони ще дійсні, і повернутися на батьківщину.

— А чому ви не запропонуєте мені одружитися з вами? — з викликом спитала пишна Гортензія ван Мойрен з Антверпена.

— Тому, що в твоїх блакитних, нібито щирих очах таїться фальш, а фарбованого волосся я взагалі не виношу. До того ж, — засміявся він, — мати дружину, що дудлить вино, мов содову воду!.. Ні, для мене це коштувало б надто дорого. Коли в мене буде замок в Остенде, я візьму собі дружину з рідних місць, з Бішоота чи звідкись поблизу

нього. Там жінки такі ж чепурненькі, як їхні чепчики. Я здавна мрію про таку дружину.

Одного разу, коли вже згустилися вечірні сутінки, до бунгало Брюггенсена прийшла струнка Моллі Артерен. Але на сходах дорогу їй загородив Баантумічо.

— Панові Брюггенсену, — сказав він, — потрібен спокій. Ось вам невеличкий подарунок за згаяний час. Ні, дякувати панові особисто не треба.

В красивій золотій шкатулці лежали діаманти: блакитний, жовтий і чорний, кожен по чотири карати; і хоча вони були ще не відшліфовані, грані створених природою кристалів сліпуче іскрилися. Біля них була записка: «Вони ще не відшліфовані і безформні. Передайте тим, хто послав вас сюди!»

«Він мільйонер!» — говорили всі в Леокіні, бо, звичайно, дівчата не втрималися, щоб не розповісти про подарунок.

«І ви не зуміли прибрати його до рук? — казали їм. — Ну, з вас діла не буде!»

Незабаром дівчата виїхали у Браззавіль. Брюггенсен знову почав заходити в «Ройяль» випити щось перед сном. Фламандця відразу оточували улесливі «друзі», що невідомо де набралися відтоді, як над ним сліпуче засяяв ореол великого багатства. Вони замовляли найдорожчі марки вин, запрошували випити з ними. Один з них галасував найбільше:

— Тіль, старина, пам'ятаєш, як ми разом прибули сюди з Маноли?

Брюггенсен, вмочивши в- мінеральну воду моржеві вуса, глузливо відповів:

— Твоя правда, Мейерс. Це було саме тоді, коли ти мав можливість не раз визволити мене з біди якоюсь рваною десяткою бельг. Я не забув цього.

Брюггенсен поступово одужував. Пив мало, їв у міру. В нього вже не тремтіли пальці рук і зникла жовтизна з очей. Тепер він іноді годинами радився з Самуелем Беніссоном і Барклеєм, готуючи експедицію. Проте коли представники компанії розгорнули перед фламандцем карту і попросили точно вказати місце, де він знайшов алмази, Тіль знизав плечима:

— За договором, я маю показати вам його, коли прибудемо в Ківі-Ківі, щоб копати пробні шурфи. До того ж звідки у вас може бути

карта місцевості, де не бував ще жоден картограф.

— Дозвольте, Брюггенсен, — спалахнув Беніссон. — Ці карти виготовлені точно за даними спеціальних аерофотозйомок. Дивіться, ось протікає Ківі-Ківі...

— Дурниця, — обірвав його Тіль. — У дощовий період Ківі-Ківі щоразу міняє серед боліт русло. Я знаю, бо бачив, як вона з гуркотом проривається крізь перешкоди на шляху. Саме через це я і знайшов родовище. Ну, ось я вже усе і вибовкав. Не за горами час, коли ми закінчимо підготовку великої експедиції. Попереджаю: без мене ніхто не знайде родовище. Отже, вам доведеться подбати, щоб я добрався туди живий і здоровий.

Коли він пішов, Мак-Барклей вилаявся:

— Цей молодчик убезпечив себе сотнею гарантій. Нічого. Почекаємо, поки добудемося до місця. І якщо він не повернеться з джунглів, то хіба не вважатиметься тоді, що саме ми відкрили родовище?

Беніссон заперечливо похитав головою;

— Він міг дати комусь на збереження точну карту місцевості. Цей Тіль — впертий чоловік. Я за мирну угоду.

— Ви, певно, побоюєтесь, що вас підведе хоробрість? — кепкував з нього Барклей. — Раджу вам дотримуватися нашої власної угоди, інакше... Я викладу Брюггенсену все відверто!

— Ви цього не зробіть, друже Барклей. Домовимося так: наша угода лишається в силі. Але не зв'язуватимемо себе якимсь одним планом, а діятимемо відповідно до обставин. Згода?

Так і вирішили.

Увечері в барі «Ройяль» скромно одягнений юнак підійшов до Тіля і попросив дозволу сісти за його столиком.

— Жан Янзен, — відрекомендувався він, — кандидат філософських наук, спеціалізуюсь з геології, історії землі. Ось, будь ласка, рекомендації. Я добився великої стипендії і приїхав в Африку, щоб в'ясувати кілька спірних питань з геології і написати потім докторську дисертацію.

— Дуже радий. — Тіль здивовано глянув на довгий рекомендаційний лист ректора Лувенського університету. — Все життя я схилявся перед наукою. Але чим я можу вам допомогти? Дозвольте налити?

Кандидат ніяково глянув на пузату пляшку в блискучому срібному відерці з льодом.

— Ні, ні, дякую. Не хочу зловживати вашою щедрістю. Дозвольте розповісти, в чому полягають мої дослідження. Ви, певно, знаєте, що вся Африка — це залишок Гондванії, що добре зберігся і майже не зазнав геологічних змін?

— Залишок Гондванії? Ніколи не чув.

— Це, так би мовити, геологічний термін, — молодий кандидат ще дужче зніяковів. — Дозвольте, я поясню. Гондванія, або Гондвана, — назва континенту, який, на думку багатьох учених, існував у південній півкулі протягом палеозойської ери. Цей величезний материк охоплював сучасну Африку з Мадагаскаром, Австралію, Індостан, а також Бразілію і частину Атлантичного й Індійського океанів. Було це в далекі історичні часи, близько тисячі мільйонів років тому.

— Подумати тільки, — дивувався Брюггенсен, — тисячу мільйонів років тому вже була Африка і по ній текла ріка Конго! А ви не помиляєтесь?

— Можливо, басейн Конго ще більш давнього походження, — розповідав далі геолог. — Але я не люблю перебільшувати. На жаль, геологічне минуле нашого чарівного Бельгійського Конго, не цікавить колоніальні власті. Що ми знаємо про корисні копалини, які добувались у старі часи? Все заросло, все закрили непролазні лісові хащі або трава, висотою в зріст людини, засипав червоний тропічний ґрунт. Результати безпосереднього дослідження все ще викликають великі сумніви. І ось до мене дійшли чутки, що вам, пане Брюггенсен, випало щастя натрапити, як кажуть геологи, на справжню стародавню кімберлітову трубу...

— Пане Жан Янзен, коли б ви говорили зі мною мовою ботокудів, я розумів би вас не краще, ніж зараз.

— Дозвольте, я поясню вам. У найдавнішу історичну епоху, коли саме утворювалася Гондвана, виникли первісні породи, наприклад габро. Головну роль зіграли при цьому мінерали олівіни, названі так тому, що мають чорний з зеленуватим відтінком колір, як у достиглих олив. Особливою формою їх був кімберліт...

— Це має якесь відношення до Кімберлі? — швидко спитав його фламандець.

— Аякже. Звичайно. Кімберліт — це застигла магма, в якій знаходять алмази. Таке родовище є і в Південній Африці біля Кімберлі.

— Гарсон, рахунок! — гукнув Тіль Брюггенсен і підвівся. — Он воно що... Комусь, видно, захотілося спробувати з допомогою науки вивідати в мене, де я знайшов кімберліт. Юначе, ви добре розумієтесь на геології. Але передайте тим, хто послав вас, що Брюггенсен — міцний горіх, його ніщо не візьме, як добре запаяний саркофаг. Торочите мені про Гондвану, а самі хочете вивідати, де я натрапив на кімберліт. Гм. Ніде, пане. Ніде. Вперше в житті чую про Гондвану і кімберліт.

Розгніваний, він рушив до виходу. Відвідувачі шанобливо проводжали його очима. Раптом, круто обернувшись, ледве не збивши з ніг свого вірного Баантумічо, Тіль швидко попрямував назад до стола.

— Може, я був несправедливий до вас, Жан Янзен, — буркнув він. — Я охоче допоміг би чесній людині знайти той клятий кімберліт. Наймайтесь до мене на півроку, так би мовити, приватним геологом і їдьмо зі мною. Не пошкодуєте. Про платню і про все інше поговоримо потім. Але якщо ви мене обманули, хлопче, своєю чистою наукою, то краще не підписуйте контракту, бо в Гондванії водяться найбільші в світі крокодили, і саме туди ми поїдемо!

Лягаючи цього вечора спати, він спитав Баантумічо:

— Що ти скажеш про того юнака, який не міг випити й однієї пляшки вина?

— В очах його добра душа, але в руках мала сила.

Цей висновок повністю збігався з думкою Тіля. Він заснув задоволений і бачив у сні Африку, минуле якої крилося в глибині тисяч мільйонів років.

ПОЯВА ПАНІ ВАНДЕРМОЛЕН

оденно годині о шостій, коли сонце тільки-но сходило, Тіль Брюггенсен, прийнявши ванну і поснідавши, надівав корковий шолом і йшов з дому. Він казав, що ходить на прогулянку, а насправді почав тренуватися, щоб набратися сил для важкого походу через тропічний ліс. Він не дозволяв Баантумічо супроводити себе в ці чотири години. Проте два сищики Беніссона, сходячи потом, не відставали од нього, плентаючись за ним по парках Леокіна.

Навколо міста кілометрів на десять було викорчувано весь підлісок. Зробили це не для краси. В гущавині колись привільно жили мухи цеце, які нападали на людей і заражали їх страшною трипанозомою, що викликає сонну хворобу.

Струнко зводяться в блакитне ранкове небо королівські пальми, темними купами стоять хлібні дерева, височать облиті рясним цвітом бугенвілеї, хвилюються водоспади квітів на віковичних тропічних велетнях, звисають виткі орхідеї.

«Мені не вистачатиме цієї краси і тепла, коли я знову осяду десь біля Бішоота, — подумав Тіль Брюггенсен, стрімкою ходою проходячи розкішним парком. — А втім, я, певно, враз забуду ці тропіки з їх клятою гнилизною і ванільним ароматом, тільки-но вітер з Північного моря сипоне піском по моїх литках».

Останнім часом Тілю вже не доводилося тримати свої думки при собі. В нього тепер був балакучий співрозмовник — Жан Янзен, який супроводжував його на прогулянках. Кандидат філософського факультету Лувенського університету був колись бідним селянським хлопцем так само, як і Тіль. Його набожній матері, що Жила в селі під Міхелем, хотілося бачити свого сина пастором, але той утік з духовної семінарії і працював тепер над розв'язуванням таких проблем, які з ніг на голову ставили всю біблійську історію створення світу.

Тіль Брюггенсен сміявся, слухаючи розповіді свого супутника про його злидарське навчання. Він сміявся ще дужче, коли дізнався, на яких суворих умовах католицький сенат Лувенського університету послав цього юного дослідника в джунглі Бельгійського Конго, де він мав закласти основу своєї докторської дисертації. Тіль аж реготав, коли Жан Янзен зізнався, що в Леокіні йому пропонували тисячу бельг, якщо він зуміє добути у «клятого Брюггенсена» таємницю знахідки алмазів.

— І скільки ти взяв? — поцікавився Тіль.

— Жодного цента, пане Брюггенсен!

— Нерозумно, зовсім нерозумно, при всій твоїй ученості! — вигукнув Тіль. — Сьогодні ввечері напишемо їм листа, і вони неодмінно витрусять тисячу бельг. Треба, хлопче, шкодити своїм ворогам, де тільки можна... Ну, а тепер давай пробіжимося. Хочу спробувати, скільки може витримати оцей дурний насос — моє серце.

Задоволений прогулянкою Брюггенсен повертався додому. Він поспішав дістатися до бунгало, поки тропічне сонце ще не дійшло до зеніту і не поглинуло на землі всі тіні.

Баантумічо, чимось дуже схвильований, стояв на веранді бунгало. Побачивши хазяїна, ще здалеку гукнув:

. — Пане, пане, тут пані Ельза Вандермолен! Вона все плаче і плаче. Пані приїхала з Баконди. Я приніс їй з готелю смачний сніданок, а вона не їсть і не п'є. Плаче, та й усе.

Ельза Вандермолен була дружиною доброго приятеля Тіля Брюггенсена — Хендріка. Той вирощував маніок за двадцять кілометрів від Маноли вверх по течії Конго і робив з нього тапіоку. Йому щастило більше, ніж Брюггенсену. Коли в Тіля справи похитнулися, Хендрік великодушно запропонував йому все своє надбання — п'ять тисяч бельг, хоч у нього було четверо малих дітей.

Тіль зрадів, почувши, що до нього завітала Ельза, весела, ставна дружина Хендріка Вандермолена. Він збіг по сходах, зайшов у вітальню і зупинився біля дверей, намагаючись розглядіти Ельзу в сутінках кімнати.

У кріслі ворухнулася темна постать.

— Тіль! Нарешті! — вигукнула Ельза. — Перш ніж навіки закрити очі, Хендрік сказав мені: «Якщо тобі буде дуже скрутно, йди до Тіля!» І ось я тут...

— Ельзо! — промовив Брюггенсен, і голос його затремтів від хвилювання. Тільки тепер Тіль розглядив просте темне плаття і схудле обличчя жінки, мокре від сліз. — Ельзо, хоробра жінко з Великої ріки! Як же ти тепер?

— У мене нічого більше нема, — втомлено промовила вона. — Хендрік помер. Лікар сказав, що в нього була амебна дизентерія. Її надто пізно розпізнали і не змогли вилікувати. Це сталося рік тому. Деякий час я сама господарювала на плантації. Заради дітей, Тіль. Але все пішло шкереберть... Так воно, звичайно, мало статися. Хто може конкурувати з великими плантаторами! Коли в мене не стало грошей, я все продала. Треба було заплатити в пансіон за дітей. Вони й зараз там. Грошей вистачило тільки на рік. Але що робити далі? Допоможи мені, Тіль, знайти якийсь вихід. Я знаю, ти тепер багата людина.

— Я щиро співчуваю тобі... — Тіль був глибоко схвильований звісткою про смерть друга. — Не можу повірити, що Хендрік, який міг голими руками з корінням вирвати маслинову пальму... Клята хвороба! Вона забрала і маленького Тіля, мого хрещеника. Пригадую, як я гуцикав на колінах Пітера і Хеннера, Марайке і Клауса. Я заздрив Хендріку, що його бунгало сповнене радістю, сміхом, дитячим галасом. Сідай сюди, Ельзо. Ей, Баантумічо, біжи до Кекша і Буддельмастера і все, що є в них найкращого, неси сюди! Пом'янемо найхоробрішу людину в світі, Хендріка Вандермолена, влаштуємо по ньому поминки за старим фламандським звичаєм.

— Ти був і лишаєшся Тілем, хорошим, добрим другом! — плакала Ельза. — Але я прийшла не поминки влаштовувати. Дай мені якусь роботу, Тіль. Я згодна виконувати найтяжчу роботу, аби тільки мої діти не просили милостиню. Чотири дні я мила підлогу у мадам Хаттерас і там почувала про тебе...

— Ти збожеволіла, Ельзо! — підхопився Брюггенсен. — Ти знаєш, якою брудною справою займається Хаттерас?

— Я не сліпа, — суворо відповіла жінка. — Але якщо в тебе на руках четверо дітей, та ще живеш у цьому Кіншаші, то перебирати не доводиться. У Хаттерас мені, нарешті, всміхнулося щастя: я почувала про тебе. Ще раз прошу тебе, Тіль: допоможи мені знайти вихід із скрутного становища, щоб мої діти не пішли з торбою!

— Вихід, вихід! — збентежено буркнув Тіль. — Що за дивна звичка висловлюватись у цієї Ельзи Вандермолен! Ти одержиш від

Тіля Брюггенсена чек на велику суму грошей і наступним рейсом вилетиш з своїми дітьми на батьківщину. Ти з Хейста?

— Так, з Хейста, — ствердно кивнула жінка світловолосою головою, однак тут же енергійно додала — Тільки хейстерці не ходять побиратися. Я хочу працювати, Тіль. Я не боюся ні важкої, ні брудної роботи. Хендрік приїхав у Бельгійське Конго, щоб забезпечити дітям щасливе майбутнє. Це він заповів і мені, і я: виконаю його волю. Прощу тебе, допоможи мені, Тіль!

У цю мить на чолі цілої шеренги хлопчиків-кельнерів з'явився Баантумічо. Кожен щось ніс. Підходячи до стола один за одним, хлопчики заставили його вщерть.

Ельза з цікавістю стежила за кельнерами, а одному з них зробила навіть зауваження за те, що той ніс ложки просто в руці. Потім усміхнулася до Тіля і спитала:

— Ти запросив сьогодні до себе все Бельгійське Конго? Що? Будемо тільки ми і лікар? Наказувати ти вмієш добре, але жити... В цьому ти нічогосінько не тямиш.

— То бери владу в моїй домашній державі в свої руки! — запропонував Тіль. — Якщо тебе влаштовує місце економки у Тіля Брюггенсена, можеш зайняти його сьогодні ж!

Якусь мить жінка роздумувала. Потім кивнула на знак згоди.

— Я приймаю твою пропозицію, але з умовою, що ти візьмеш мене з собою в ту велику подорож у джунглі. Тіль, чого тільки не кажуть про тебе в Леокіні! І якщо лише десята частка з того — правда, то я забезпечу Піта, Хеннера, Марайке і Клауса.

— Ти і їх хочеш взяти з собою? — жахнувся Тіль.

— Ні, вони лишаться в пансіоні. Але якщо ми щасливо повернемося...

— Ти тільки не здумай виходити за мене заміж, Ельзо! — спохватився Брюггенсен.

Вона поклала йому на плечі свої огрубілі від праці руки і весело засміялася:

— Добрим товаришам не годиться одружуватися, Тіль. Ні, вітчима в дітей не буде. А ти незабаром пересвідчишся, що жінка, яка зазнала стільки лиха в Конго, не буде для тебе тягарем у поході. Тоді ти і визначиш мені платню.

— Ельзо, ти будеш задоволена. — Він погладив її руки, вкриті рубцями, що лишила тяжка робота на плантації серед колючих зарослів, — жінка завжди допомагала чоловікові. — Ти, я і Баантумічо — втрюх ми подолаємо все!.. Здається, прийшов пан лікар. Хелло, Массіньї, тільки-но прибуло значне підкріплення для нашої експедиції! Дозвольте познайомити?

А коли під час поминок Хендріка з'явився і несміливий Жан Янзен, Баантумічо зауважив:

— Тепер сафарі в повному складі! Коли вирушаємо?

Все сталося так раптово, що багато хто з тих, які хотіли таємно приєднатися до експедиції Брюггенсена, ще не закінчили своїх приготувань. На швидкохідному моторному човні Тіль разом із своїми найближчими людьми рушив вверх по Кассаї; Беніссон, Барклей і їхні супутники попливли вслід за ним. Цікавим репортерам фламандець, хитро мружачись, сказав перед від'їздом на набережній:

— Мені треба змінити клімат. Що? Подорож у країну алмазів? Ні, панове, це вигадки леокінських плетух. Мені справді пощастило натрапити на невеличке гніздечко дорогоцінного каміння і вигідно продати його. Розпитайте про це в Беніссона і його асистента! Я вирішив зробити невеличку подорож для відпочинку, останній прощальний рейс по чарівному Конго, а потім взяти курс на Остенде. На скромну хатину в мене вистачить!

Звичайно, йому ніхто не повірив. За якусь мить було розібрано квитки на всі пароплави до Порт-Франкі наперед на кілька тижнів. У тих, що вже побували в болотах Ківі-Ківі, коли вперше пройшла чутка про алмази, і повернулися звідти розчаровані, знову з'явилася надія. Вони роздобули грошей і найняли сафарі. Десь вони таки натраплять на слід хитрого Тіля Брюггенсена!

А той пообіцяв мотористам човна велику винагороду, якщо вони швидко досягнуть Порт-Франкі.

— Кажете, що можна вдвічі скоротити час? А треба б, хлопці, втричі. Я охоче погодився б пливати й уночі. Ну, повний вперед! Не шкодуйте масла й пального! На нашому шляху їх вдосталь!

Він був у піднесеному настрої. Лікар занепокоєно спостерігав його збуджений стан. Массіньї вводив Брюггенсену атебрін, щоб запобігти поверненню малярії, і плазмохін, щоб збільшити силу опору організму проти більгарціозу. Іноді лікар сварився з Тілем.

— Вам треба було б відкласти цю експедицію. Кажете, що почуваете себе зовсім здоровим? Друже, я знаю, який розладнений у вас організм. Якщо від Порт-Франкі шлях важкий...

— Ні, він зовсім легкий, але дуже, дуже складний, — кепкував Брюггенсен.

— В такому разі я мушу заборонити вам подорож! А якщо не послухаєтесь моєї поради, відмовляюся вас лікувати!

— Ні, ви цього не зробите! — вигукнула Ельза Вандермолен. — Хвора людина в тропічному лісі без лікарської допомоги — приречена людина. Я пересвідчилась у цьому на випадку з Хендріком. Вам не вдасться перевиховати цього впертого фламандця. До речі, я теж народилася в тій же місцевості, що й Тіль. Ми з породи витривалих!

— Навіщо те багатство, коли через кілька років панові Брюггенсену доведеться пересуватися тільки в колясці, — галасував Массіньї.

— Для мене цілком досить того, що я маю, — кинув Брюггенсен. — Але, може, я хочу дати кошти, наприклад, одному відомому панові Массіньї на створення пристойного дослідного інституту тропічних хвороб!

— Ви — фантаст! — вже примирливо засміявся лікар. — Проте я вважав би себе шантажистом, якби дбав про вас тільки заради цього. Що ж, доведеться й далі терпіти цей клопіт.

З підносом у руках, на якому було безліч смачних бутербродів і фруктів, до них підійшов Баантумічо. Для свого хазяїна він відкрив пляшку мінеральної води.

— Лікарю, ради свята дозвольте випити сьогодні свіцлерума! — благально глянув на лікаря Тіль Брюггенсен. — Тільки маленький келишок!

— Не заперечую, хоча печінка у вас ще затверділа. Але я сам приготую напій, щоб у ньому було якнайменше алкоголю!

На Ельзі Вандермолен був дорожній костюм — широкі штани, високі зашнуровані ботинки та простора біла блуза, застебнута під саму шию. Жінка ледь пригубила міцний напій, в задумі дивлячись на пропливаючі вічно квітучі галереїні ліси, від яких повівав запах тліну.

— Бельгійське Конго займає територію майже в два з половиною мільйони квадратних кілометрів, — промовила Ельза, — а населення в ньому всього дванадцять мільйонів, тобто приблизно п'ять чоловік на

один квадратний кілометр. І незважаючи на це, далеко не всі і завжди наїдаються досхочу. А можна було б брати від землі у сто разів більше.

— Тільки не маніока! — удавано жажнувся Тіль.

— Ні, ні, не лише маніока, Тіль! Я пробувала вирощувати на нашій невеличкій фермі й інші овочі, які ростуть у нас в Хейсті чи в тебе у Бішооті. Спочатку нічого не виходило, бо терміти й мурашки знищували насіння. Та коли Хендрік потруїв цих тропічних розбійників, а я навчилася як слід обробляти червоний ґрунт, у нас з'явилися артішоки і салат, огірки завдовжки з мою руку і редька завбільшки з кулак, морква і зелений горошок, капуста і мангольд. Мавпи не знали, як до них підступитися, кумедно кривилися, намагаючись зірвати з редьки чорну шкурку. Тільки попугаї завжди з'їдали зелений маїс. Погляньте навкруги: за цими лісами простяглась країна, величезна країна, якій треба тільки дати культуру. Тут могли б знайти собі притулок і щастя сто, а то й двісті мільйонів чоловік, коли б хазяїни не заважали.

— Хазяїни? — спитав Жан Янзен. — Кого ви маєте на увазі?

— Сволоту з грішми, капіталістів! Узяти хоч би мою долю. Хіба вони не могли лишити мене з чотирма малими дітьми на фермі після смерті чоловіка? Так ні. Проценти в банк не заплатила і забирайся з землі, политой власним потом і кров'ю. Зате я дістала право вишкрібати бруд у мадам Хаттерас!

— А ви задумувались коли-небудь над тим, який потрібен капітал, щоб цивілізувати країну? — поцікавився кандидат філософських наук.

— Я тільки й чую: гроші, капітал! — спалахнула Ельза. — А ви коли-небудь підраховували, які гроші і капітали вивозять звідси? Дехто приходять сюди пішки з торбою за плечима, а повертається до Матаді в золотій кареті. Тіль Брюнгенсен теж прагне цього. Чого бракує тут, так це розумного управління країною і співробітництва, невтомної праці... Хіба в тропіках не вміють обробляти землю?

— Пані Вандермолен бачить усе крізь рожеві окуляри, — перебив її Массіні. — Населення Бельгійського Конго невпинно зменшується. Так було і так є. Помирає більше, ніж народжується.

— А хто винен? — сердито кинула Ельза. — Головне лихо тут в нестачі лікарів. Нам довелося пливти три дні від Маноли, поки ми добралися до лікаря. Тому й помер маленький Тіль, тому і Хендрік склепив очі. До того ж, пане Массіні, тут деруть шкуру з бідолашних

тубільців. Я маю на увазі насамперед вербування робочої сили на «загальнокорисні» роботи, як це красиво називають. Щоб побудувати в джунглях аеродром для губернатора провінції, туди зганяли негрів за тисячі кілометрів з верхньої течії Конго. В дорогу вирушила тисяча, до Маноли дійшло сімсот, а додому повернулося менше трьохсот чоловік. Вихваляються тим, що минули часи гумового податку, коли неграм відрубували руки, якщо вони добували в лісі мало каучуку. А хіба тепер мало гине тубільців, створюючи комфорт для білих панів?

— Ну, ти справжній друг негрів! — похвалив її Тіль Брюнгенсен. — Правда на твоєму боці! Погляньте на мого Баантумічо: скільки сил і які здібності криються в ньому! Ельза торкнулася кривавої рани Центральної Африки. Так далі тривати не може, все повинно змінитися. Треба комусь подати приклад. Що ж, нехай це зроблю я! Тільки спочатку доберемося до скарбниці. Тоді кошти підуть на щось важливіше, ніж хатинка серед дюн в Остенде.

Одного вечора, вже недалеко від Порт-Франкі, Ельза спитала Тіля:

— Ти цілком довіряєш Беніссону і Барклею?

— Чи цілком? — Брюнгенсен збентежено закліпав очима, ніби йому попав в око москіт. — Відверто кажучи, ні! Якби це вони передавали мені свої права, то, певно, всі їхні обіцянки були б не варті ламаного гроша. Я беру з них відступного і обертаю його в капітал на найвигідніших умовах, про що вже домовлено. Потім спробую повернути ці клятві гроші на щось путнє. Твої міркування, Ельзо, викликали в мене багато думок, ти нагадала мені про обов'язок білої людини. Кінець кінцем, комусь же треба почати.

— Друже Тіль, коли б ти вивчив на лікарів хоча б двадцять здібних негритянських юнаків, то й цим уже допоміг би нещасному народові! Але ми будуємо великі плани, а ще не бачили твоєї чудо-знахідки. Вона справді існує чи все це твоя вигадка?

Він весело засміявся:

— Цього разу все правда. Якщо мої партнери дорогою поводитимуться чесно, то світ дізнається про чудо!

ВАЖКИЙ ШЛЯХ У КІВІ-КІВІ

ополудні з'явився Порт-Франкі з білими мурами, бойовими баштами, павутинням антен, строкатими будівлями — від солом'яних халуп до кам'яних будинків. На пристані збуджений натовп негрів та білих нетерпляче ждав прибуття моторок.

Теперішній Порт-Франкі — справжнє місто. А тоді це був жалюгідний порт серед зеленого моря задушливих джунглів. У ньому стояв гарнізон білих і чорних солдат, що цілими днями били байдики, а також мешкали торговці і трактирники.

Сірійський купець Аслак бен Абдул прийшов на зустріч Брюггенсена в новому бурнусі. Комендант порту і окружний комісар з'явилися теж у пишній парадній формі.

— Зустрічають ніби урядову особу. Бракує тільки салюту! — кепкував Тіль. — А минулого разу, коли я йшов з Баантумічо на Кассаї, нас мало не посадили під замок, щоб ми не втекли в джунглі.

Коли моторки причалили до пристані, Тіль Брюггенсен спочатку стиха поговорив з Аслаком бен Абдулом, а вже потім звернувся до представників цивільних і військових властей.

— Мені треба було владнати деякі справи, — вибачився він. — Рекомендую вам пана сірійця як свого уповноваженого і прошу зважати на його прохання!..

У ратуші було приготовлено обід. Але перш ніж сісти за стіл, Беніссон і Барклей довго розмовляли з господарем. Такі неждано близькі стосунки представників компанії Де Беерс з властями здивували Тіля Брюггенсена. І хоч у цей день Массінї напевно не заборонив би йому покуштувати якогось більш-менш міцного напою, фламандець пив виключно мінеральну воду з своєї власної пляшки.

— Яка тебе муха вкусила? — спитала його Ельза під час обіду. — Ти образився, що біля цього окружного півня посадили не тебе, а Беніссона?

— У тебе гострий зір, Ельзо. Я дав би тисячу бельг, аби дізнатися, про що шушукаються мої компаньйони. Боюсь, заварять таку кашу, що я їй не проковтну!

— Незабаром усе з'ясувалося. Коли подали каву, гладкий Беніссон, чимось дуже стурбований, підійшов до фламандця.

— Так робити не добре, містер Брюнгенсен, — сердито зауважив він, — Ви сказали нам не все. Мене тільки-но повідомили, що територія Ківі-Ківі належить племені лунда і старий вождь протестує проти вторгнення білих у його резервацію. Якщо це підтвердиться, то компанія скасує договір з вами.

— Вождь лунда? — глузливо примруживши око, глянув Тіль на агента Де Беерс. — Лунда, що бояться лісу, як чуми, яких ні за які гроші і обіцянки не зігнати з високогірних луків? Може, цей вождь хоче бути королем боліт, щоб саджати там кавуни?

— Так стверджує комісар округи. Він зараз приведе вождя сюди.

— Помираю від цікавості. Ей, Баантумічо! — Тіль підкликав мічолунгі і щось довго говорив йому мовою його племені. Потім задоволено кивнув головою і знову повернувся до Беніссона. — Мій бой дуже добре володіє мовою лунда. Він перекладатиме одночасно з урядовим перекладачем. Ходімо, я хочу зараз же поговорити з тим лунда!

Вождь лунда вже чекав у сусідній кімнаті. Як тільки його відрекомендували, він щось монотонно заговорив, жваво жестикулюючи і гримасуючи. Баантумічо напружено вслухався, а перекладач тим часом, затинаючись, повільно перекладав скарги і нарікання вождя. Тіль щось записував. Беніссон нервово перегортав урядовий акт, який подав йому комісар.

Вождь був уже старою людиною, а може, його зістарило так постійне куріння гашишу, яким аж несло від нього. Свою промову він закінчив клятвою:

— Тільки це, саме це — свята правда Буками! І тут Баантумічо голосно зареготав.

— Так оце лунда? Оцей заїка — справжній лунда? А чому ж на його брехливій морді знаки племені лобеле? — І Баантумічо напустився на бідолашного переляканого негра.

Тут і перекладач усміхнувся.

— Пане високий комісар! — ледве вимовив він, давлечись сміхом. — Букама зовсім не лунда, як казав. Він — лобеле, живе далеко на півдні і ніколи навіть не чув про Ківі-Ківі. Він каже, що погодився зіграти роль лунда за п'ятдесят трубок гашишу.

— Женіть в шию цього брехуна! — аж застогнав від злості Беніссон. — Такому шахраю треба дати півсотні ударів шамбоком!

— Що з нього візьмеш? — обізвався Тіль, знизуючи плечима. — Облиште наркомана! Але того, хто втягнув його в цей підлий обман, не завадило б охрестити бичем якусь сотню разів, містер Беніссон! І я це зроблю, коли спіймаю його. Не врятує й біла шкіра!

Перед заходом сонця Брюггенсен зі своїми людьми повернувся на моторку, хоча військові і цивільні власті бенкетували до глибокої ночі. Там лишився тільки Жан Янзен. Він вдавав з себе зовсім нетямущого геолога і викликав загальний регіт і глузування.

— І власті і компанія Де Беерс — одна згряя, — сказав Янзен, повернувшись на катер опівночі. — Як вони мене поїли, щоб я розбазікав їм усе! Але я розповідав тільки про підземний рух магми, який і досі відбувається в Гондванії. Ну, й баранячі очі були в того панства! Але наскільки я зрозумів, пане Тіль, вони хочуть привласнити собі все, що належить вам. Будемо ж пильними, друзі. Чорні солдати співають у своїй пісні «Важкий шлях у Ківі-Ківі. Сотня йде туди, а повертається один!..» Так переклав мені Абдул бен Аслак чи, може, навпаки, — Аслак бен Абдул. Він просив передати, що все гаразд!

— В такому разі завтра на світанку ми вирушаємо далі! — прийняв рішення Брюггенсен. — Беніссон знає, скільки нам ще пливти. Чи всі наші люди на борту?

— Нема Гітшімокера, — так Баантумічо назвав асистента Массіньї, якого лікар узяв собі на допомогу.

— Зіура Йоргаса? — спитав лікар. — Ненадійний хлопець. У мене мало плазмохіну, і він мав принести кілька коробок з ампулами. Я послав його ще вдень. Певно, знову зустрів якусь темношкіру мімі.

— Я бачив його ввечері у Беніссона! — сказав Баантумічо. — Вони обмінювалися якимись коробками. В них було щось таке біле, як у пана лікаря в чемодані, Йоргас віддав свої, а взяв інші.

— Любий Массіньї, ви знаєте, що означає «Гітшімокер» мовою банту? — спитав Брюггенсен. — «Страшенно підозрілий». Стежте за ним! Мене не так лякають жахи Ківі-Ківі, як зрада!

Лікар ліг на своїй койці і засмикнув над нею москітну сітку. З-за тонкої тканини долинув приглушений голос:

— Ото здивується Гітшімокер!

Десь о п'ятій годині ранку, — було ще так темно, хоч око виколи, — над моторкою Тіля пролунав сигнал побудки.

Коли подали паруючу каву, зарожевів чарівний світанок. Яскраві зорі враз потьмяніли, чорне небо позеленіло, а з сходу на весь небокрай повільно розлилося золоте сяйво... І враз з туману над стінами Порт-Франкі вирнув криваво-червоний диск сонця.

Зустрічаючи новий день, залементували в джунглях мавпи, зняли різноголосий щебет і крик пернаті мешканці Кассаї. Десь далеко, здавалось, затрубили слони. Але Ельза Вандермолен пояснила новачкам:

— Це ранкова молитва бегемотів.

Та наступної миті ранковий концерт заглушило торохтіння моторів. З човна Беніссона виглянули здивовані обличчя. Брюггенсен крикнув у мегафон:

— Від'їжджаємо до стоянки сафарі. Не гаючись рушайте за нами!

Перед носом моторки вирувала і пінилася вода. Натужно оберталися гвинти. Вище Порт-Франкі на Кассаї починалася бистринь. Рухатися по каламутній річці було дуже небезпечно, особливо в засушливий період.

На носі моторки з довгими баграми в руках стояли чотири літні досвідчені лоцмани, на яких були тільки набедрені пов'язки. Лоцмани відштовхували стовбури дерев, що плавали у воді, і шматки дерну, вимірювали глибину фарватеру і співуче вигукували рульовому свої вказівки: «Повертай на руку з кинджалом... Тепер — на руку, що хапає!» Це означало праворуч, бо правою рукою тримають кинджал, і ліворуч, бо лівою хапають ворога за горло.

Негри були з племені ієллала, що жило в тих місцях, де ріка, розбиваючись на тисячі водопадів, мчить пінисті води в океан. Ієллала славились як чудові лоцмани, знавці грізних порогів ріки.

Раптом на носі заметушилися. Лоцмани порадилися між собою, потім про щось спитали Баантумічо, і той кивнув їм на знак згоди. В ту ж мить важкий спис, вміло прив'язаний до каната з ліани, полетів над темною водою. За ним — ще один, згодом ще, і тріумфуючий крик

ієллала понісся над рікою, заглушивши рев пораненого бегемота, що з надмірної цікавості висунув було з води сво, ю величезну голову.

— Добра їжа для сафарі, — сповістив Баантумічо білим членам експедиції, що сиділи під тентом на кормі. — Вантаж не уповільнить хід човна. Ієллала знають, як його припасувати!

І справді, коли важку тушу бегемота прив'язали впоперек носа моторки, човен не уповільнив своєї ходи по неспокійній річці.

— Допливемо на човні до самого гирла Ківі-Ківі? — спитав Брюггенсен у Баантумічо.

— Звичайно. Піднінемося навіть по течії до великого водопаду. Там чекають нас сафарі. — Баантумічо поправив червоний тарабуш і широко всміхнувся — Під час першої експедиції нам було трудніше, пане. Три тижні ми пробиралися джунглями, поки дійшли туди. А тепер зробимо це за два-три дні!

Він мав рацію. Не минуло й трьох днів, як моторний човен підійшов до величезного, глибокого котлована, утвореного в руслі ріки водоспадом, і взяв курс на берег, де з півсотні негрів привітали прибулих радісними вигуками і танцями. Гриміли тамтами, торохтіли тріскачки, стукотіли дерев'яні палички, і — що було зовсім незвичайним на Кассаї та Ківі-Ківі — безладно й пронизливо дзеленчали дзвінки велосипедів.

В ті роки торговці наводнили чорний континент дешевими японськими велосипедами. По вузьких стежках тропічного лісу не проїдеш роллс-ройсом чи фордом. А на велосипеді, якщо він зроблений надійно, можна швидко мчати між тиковими деревами, пальмами, зарослями ліан і по згарищах. Деякі стежки в джунглях утрамбовані так, ніби асфальтована дорога, хоча завширшки вони бувають всього з метр, а то й півметра. Як хутко можна тут мчати на велосипедах. І Тілю спало на думку: посадити сафарі на велосипеди. Саме тому до нього і законтрактувалися найкращі чорні носильники, бо, крім доброї плати, їм пообіцяли ще й ці чудові машини з педалями.

Коли Тіль зайшов у нашвидкуруч поставлений намет, Жан Янзен, примостившись на похідному стільчику, розглядав карту.

— Що будемо робити далі? — спитав він у Тіля.

— Чотири дні їхатимемо на велосипедах, ну, а потім дорога піде важча. Мабуть, з тиждень доведеться продиратися крізь болота, поки доберемося до вашого кімберліте. Але повертатися буде легше, бо тоді

вже не доведеться прорубувати собі дорогу в зарослях. Не запевняю, але думаю, що за якийсь місяць ми знову зійдемо на борт нашої моторки!

— Ви з такою точністю плануєте час! Знаєте, пане Брюггенсен, якщо я привезу в Лувен з Бельгійського Конго кімберліт, мені неодмінно присвоять звання доктора. Алмази для дослідника — справа другорядна!

Жан з подивом глянув на друзів, коли у відповідь на його слова вибухнув регіт.

Сафарі на велосипедах! Це було й справді геніально. Протягом першого дня носильники, причепивши один ящик на спину, а другий — на багажник, невпинно котили через джунглі. Однак уже наступного дня почали плавитися конуси, лопатися ланцюги, перестали крутитися педалі, відвалювалися сидла, а про гумові шини вже й казати нічого. Отже, найдешевші велосипеди — далеко не найкращі.

Та навіть і міцні рюссельсгаймерські «оппелі», на яких їхали білі, виявилися непридатними для тропіків. Від грубого коріння, що траплялося на слизькій стежці, лопалися камери і розпадалися рами. Ельза Вандермолен встигла тільки ойкнути, коли рама її велосипеда розпалася і жінка сторч полетіла в баговиння.

На четвертий день уже всі йшли пішки, покидавши рештки велосипедів — цього великого людського винаходу, в зарослі ядучої кропиви.

— Доведеться міняти строки, — невдоволено бурмотів Тіль Брюггенсен, знімаючи сорочку в наспіх розкинутому наметі, щоб обірвати з грудей і живота п'явок-слимаків.

Лікар Массіньї зробив у цій справі дружню послугу Ельзі Вандермолен. Давня мешканка тропіків не дуже соромилась, коли лікар з допомогою пінцета і тампона з йодом працював над її блідою шкірою.

— Цікаво, — питала жінка, — як оці паразити дізнаються, де люди. Що, їм властива телепатія?

— Ні, їх приваблює молочна кислота, або, точніше, її запах, — пояснював лікар Ельзі. — Ми, білі, поширюємо навколо себе цей запах, на який блискавично реагують паразити. Наприклад, на якомусь обплетеному ліанами суку на висоті двох десятків метрів прилип

такий слимак. Як тільки до нього долинув запах молочної кислоти — він миттю падає вниз. Тисячі цих п'явок чатують нас, тому на ваше тіло і попало з півсотні.

Вранці Баантумічо, повернувшись з розвідки, схвильовано відкликав убік Брюггенсена. Він показав йому кілька гострих, як голки, дерев'яних паличок завтовшки з палець.

— Знайшов на нашому шляху. Були зариті на стежці гострими кінцями вгору, — сказав він, багатозначно поблискуючи очима. — Хазяїн розуміє? Це — пемрісетунг. Може, вони ще й отруєні!

— Пемрісетунг кепська річ і без отрути. Вони протикають ногу аж до кістки. — Фламандець уважно оглянув палички і навіть злегка лизнув язиком гострий кінчик. — Ні, здається, не отруєні. Але якщо вороги поставили кілька таких перешкод, то доведеться йти дуже обережно, а отже, і повільно. Дивно, хто міг це зробити? Місцевість майже безлюдна, а мисливці не відважилися б ставити собі такі капкани, бо на зворотному шляху самі могли б потрапити в них. Як гадаєш, Баантумічо?

— Я знайшов слід, — прошепотів той. — Хтось виходив з нашого табору і повернувся назад.

— Невже хтось з носильників? Ні, це неможливо! Треба бути божевільним, щоб заподіювати лихо самому собі.

— Слід від черевика, тільки розмитий росюю.

— А хто з наших носить черевики або чоботи? — Тіль перебрав усіх білих, назвав також Баантумічо і з німим питанням подивився на свого слугу.

— Ще Гітшімокер, Йоргас, — додав Баантумічо і при цих словах обличчя в нього стало суворе.

— Чи не вивести його зараз на чисту воду? — промовив Брюггенсен. — Ні, почекаємо, але не спускатимемо з нього очей. Треба довідатися, навіщо він це робив?

— Щоб зволікати час, відібрати сили, зробити носильників хворими — тоді вони не змогли б нести вантаж... — міркував уголос Баантумічо. — І таким чином примусити вас піти до Беніссона просити грошей.

— Та ти, хлопче, справжній провидець! Це було б на руку представникам компанії, бо вони, посилаючись на порушення умов, змогли б продиктувати мені в цьому пеклі новий договір. Будемо

пильнувати! А ти сьогодні ввечері потихеньку забери у Йоргаса черевики. Нехай лишень походить босоніж!

— Оце добре! — зрадів вірний Баантумічо. — Не втикатиме більше пемрісетунг. Гітшімокер — дуже погана людина. Не дозволяй йому лікувати себе!

Брюггенсен кивнув йому головою і потім довго розмовляв з Массіні.

— Я не спускатиму з нього очей! — пообіцяв той. — Найкраще було б вигнати негідника в непрохідні джунглі. Проте це було б рівнозначно вбивству. Ні, йому більше не вдасться зробити нам якусь капость!

Наступного ранку Зіур Йоргас довго шукав свої високі, на шнурках черевики з товстою підошвою з шкури буйвола. Але даремно, йти попереду колони разом з лікарем він відмовився: у нього раптом заболів живіт. Та Баантумічо подбав, щоб мулат знову став поруч з Массіні на чолі експедиції. Перед тим місцем, де було натикано пемрісетунг, Йоргас мало не кинувся в зарослі, а коли побачив, що ніхто з носильників не поранився, страшенно розгубився.

На найближчій зупинці Йоргас почав викроювати собі сандалі з широких шкіряних ременів. Баантумічо вилаяв його і безцеремонно відібрав скальпель, якого той узяв із скриньки лікаря. Цього вечора Йоргас уже не наважився вийти з табору, і на шляху сафарі пемрісетунг більше не траплялися.

Через день експедиція досягла району боліт. Брюггенсен і Баантумічо довго шукали зарубки на деревах, які вони зробили минулого разу для орієнтації. Стежка, прорубана тоді, знову заросла, і тепер тільки досвідчене око могло відшукати її по молодих пагінцях. Уранці негри взяли за свої гострі метрової довжини ножі, щоб прорубати шлях до родовища алмазів.

Тепер діло йшло жвавіше, ніж першого разу, бо тоді їх було тільки двоє. Робочих рук було досить, і, коли негри, що працювали, втомлювалися, їм на зміну ставали інші. Так, врубуючись у хащі, вони подолали за перший день кілометрів сім.

КІВІ-КІВІ — ГІРШЕ ЗА ПЕКЛО

Н

аступного дня експедицію фламандця наздогнали сафарі Беніссона. Відразу на Брюггенсена посипалися докори та скарги.

— Це ж справжнє пекло! — обурювався Беніссон. — Як ми доставимо сюди робітників і машини? В скільки нам обійдеться постачання, містер Брюггенсен? Чим далі ми відходимо од річки, тим більше сумніву, що розробка виправдає себе.

— Не гудьте, Беніссон, крам, не бачивши його! — пробурчав фламандець. — Через тиждень ми доберемося до алмазної жили, побачимо, що ви тоді скажете, чи обмовитесь хоч словом про скасування договору. Ви тоді, певно, матимете інший клопіт. Що тепер транспорт, постачання! Можна використати літаки. До того ж, якщо тут працюватиме тисяч десять робітників, збудуєте вузькоколіяку.

— Справжнісінький тобі Жюль Верн! — кепкував Барклей з Тіля. — Для вас нема нічого неможливого. І справді, чому б не посилати депеші бегемотами або не запрягти крокодилів у човни. Ні, біла людина тут жити не може.

— Он як! — у тон йому, глузливо відповів Тіль. — Коли на Арувімі серед непрохідних джунглів Акки, в країні пігмеїв, було знайдено золото, теж казали, що там не зможуть жити білі. А вони гайнули туди наввипередки, щоб, бува, не прогавити свого щастя. Так і тут. Як тільки пронюхають, де алмази, насуне їх сюди сила-силенна в надії урвати й собі ласий шматочок від великого пирога. Тисяч двадцять — гарантую.

— Цього треба не допустити! — занепокоївся Беніссон. — Ми вважаємо, що ваша заявка на розробку охоплює все родовище.

— Аякже, саме родовище і прилегло до нього територію. Однак невідомо, скільки алмазів вимило з верхніх шарів родовища, коли рівень води піднімався, і куди їх віднесло: заявок на ті місця нема. Ви ж знаєте, що за законом найбільші розміри конценсій на добування

благородних металів та алмазів — сто метрів на сто, тобто гектар. Проте ми відміряємо цей гектар саме так, щоб нам дісталася вся начинка в пирозі. Інші підберуть тільки крихти. Але це нам байдуже!

— Ви не розумієте суті справи, — сердився Беніссон. — Компанія Де Беерс тільки й тримається на абсолютній монополії на алмази. Продукція, яка йде поза нашим контролем, може зіпсувати нам ринок.

— Але ж у ваших руках монополія і на скуповування, — нагадав Брюггенсен. — У мене складається враження, що ви всіляко намагаєтеся порушити договір. А коли так, то я і сам починаю думати, чи не порвати його з вами.

Агенти компанії зареготали.

— Аз ким же ви працюватимете, старина? Алмазні родовища може купити тільки наша компанія. Якщо вона скаже «ні», то найбагатші родовища не коштуватимуть і ламаного гроша, особливо десь на Ківі-Ківі!

— помиляєтесь! — серйозно відповів фламандець. — Я і сам можу зайнятися розробкою, а компаньйонів знайду в Леокіні скільки завгодно.

— У них катма грошей.

— Зате є мужність і тропічний гарт.

— Ну що ж, бажаємо щастя! — Беніссон намагався говорити спокійно. — В такому разі ми повертаємося, містер Брюггенсен!

— Щасливої дороги! — глузував фламандець. — Боюся тільки, що всі стежки в джунглях до самого Порт-Франкі вже забили шукачі алмазів і їх робітники!

— Ви розголосили наш маршрут?

— Яка наївність! Ви хіба ніколи не чули про сигнали барабанами? Я певен, що вся чорна і біла Африка від Арувімі до Уеле знає про кожен наш крок. Тому не комизіться. Треба швидше добратися до місця і, поки не нагринула згряя жадібних шукачів, обгородити ділянку.

— Він має рацію! — умовляв Беніссон свого асистента, якому, здавалося, хотілось вчинити в джунглях великий скандал. — Зайдімо краще в намет, поки не впала роса. Я не відчуваю ні найменшого бажання схопити тут запалення легень.

— Завтра ми вийдемо з лісу! — запевнив Брюггенсен.

— Чудово! А що нас чекає за ним?

— Болото! Ви ще не раз пошкодуєте за джунглями, панове!

Сафарі прощалися з душним царством лісу без особливого жалю. Цьому була й причина. В багатоярусному тропічному лісі носильники завжди шукали чогось їстівного, хоча одержували вдосталь тапіоки і приправи до неї. А це призводило іноді до біди.

Одного разу старий носильник Мусумба помітив високо вгорі, майже під самим склепінням густо сплечених дерев, червоні плоди і миттю, розхитуючись на ліані, поліз угору, щоб дістати їх.

Раптом почувся жахливий крик. Водночас угорі зірвалося щось чорне, схоже на негритянську хижку, і, ламаючи гілки, стукаючись об стовбури дерев, продираючись крізь плетиво ліан, полетіло вниз. Над ним кружляв рій чорних з металевим блиском комах і гудів так, наче десь завели мотор.

— Шершні! — вигукнув Тіль Брюггенсен. — Чорні шершні! Тікайте!

Гніздо чорних тропічних шершнів, майстерно зроблене з якоїсь паперової маси, гупнуло між ящиками з вантажем, і тисячі отруйних шершнів, дуже небезпечних комах, звилися хмарою, щоб захистити своїх малят і запаси. Але все було потрощене і лежало в густій багнюці.

Ельза Вандермолен, яка багато чого знала про тропіки, тікала так, мов хотіла поставити новий рекорд з бігу. За нею щодуху мчав Брюггенсен, хоча після хвороби його все ще мучила задишка. Він з ходу плигнув у смердючу болотну річечку, яка протікала недалеко від табору.

Массінї теж показав, що вміє добре бігати. Він досяг чорного заболоченого берега водночас з Баантумічо. Не роздумуючи, лікар і собі кинувся у воду.

— Я прихопив чемоданчик і похідну аптечку, — хекаючи сказав він. — Вона он там, між очеретом. Три чорні шершні можуть звалити й вола!

— З вогню та в полум'я, — кашляючи озвався Брюггенсен, — над нами шершні, а під нами личинки більгарціозів. У Ківі-Ківі можна вибрати хворобу на свій смак. Яку оберемо ми?

Почали підбігати й інші втікачі. Чорні шершні кружляли над ними грозовою хмарою. Від їхнього дзижчання аж бриніло повітря.

— У воду! — кричала Ельза. — Бризкайте на них! Ці чорні дияволи, не люблять води!

Та шершні не боялися води, і за якусь мить голови і білих, і негрів зникли під водою. Комахи з гострими, як голки, жалами атакували втікачів цілою армією. Під навалою розлючених ескадронів люди протягом двох годин то пірнали, то виринали... Температура води була нижча за температуру людського тіла. Шкіра у негрів посіріла від холоду, а обличчя білих стали загрозливо сині. Наважившись, лікар раптом вискочив з води, схопив чемоданчик і, вбігши назад у річку, розкрив його.

— Якщо на комах побризкати шпраєм, вони напевне втечуть, бо нерви у них містяться зверху, під самою шкірою. Спробуєш, Баантумічо?

— Гарзд, пане! — Негр добре натерся вонючим мулом і сильним струменем бризків двічі обдав войовничих комах.

Шершні, яких заслужено називають осами-розбійниками, безладно заметушилися, немов втратили здатність орієнтуватися, злетіли вгору майже до верхівок дерев і тут же, неживі, посипалися на замулений берег.

— Вперед, Баантумічо! — підбадьорив негра лікар. — У таборі ще є пляшка шпраю. Збігай туди! Тільки обережно. А втім, зачекай, і я з тобою!

Сонце вже сідало, коли, тремтячи від холоду, втікачі повернулися в табір. Вони згребли шершнів у палаюче вогнище, біля якого, задоволено всміхаючись, стояли Баантумічо і лікар Массіньї. Ельза Вандермолен запевняла, що тепер навіть найлютіші шершні поводитимуться з ними миролюбно.

Самуель Беніссон, намагаючись губкою стерти з себе бруд після примусового купання, спитав:

— А хіба є ще лютіші?

— Аякже, звичайно! Це ж чорні! Коли б напали сталєво-сині, ви так дешево не відбулися б.

У вогнищі потріскували очерет та личинки шершнів. Массіньї, як завжди, робив Ельзі профілактичні процедури проти слимаків-п'явок і малярії.

Ополудні наступного дня передові загони експедиції вибралися з задушливих джунглів на невисокий піщаний пагорок, і перед ними,

відкрилося безкрає море очерету, що хвилювався від подиху вітру. Поміж цупкими стеблами поблискувала густа болотяна твань. Слонова трава і папірус досягали п'яти метрів висоти, а між ними росли різні водорості, про які навряд чи знають європейські ботаніки.

— І нам доведеться пробиратися через це болото? — жахнувся Самуель Беніссон. — Але ж ми не амфібії. І не рептилії.

— Нарешті, ви зрозуміли, що без мене вам не пройти, — засміявся Брюггенсен. — Обережно, Мак-Барклей! Ви збираєтесь наступити не на стовбур. Це десятиметровий крокодил. Погляньте-но, як він стежить за вами. А що коли б ви поставили ногу йому на морду? Тут дуже легко потрапити до прабатьків, навіть не бажаючи цього. Ківі-Ківі — гірше за пекло, якщо не знати законів цієї країни.

Минув день, і експедиція вже не брела зарослями слонової трави, тростини та папірусу, що суцільним лісом стояли на бездонних болотах, а йшла по кам'янистому підвищенню, вкритому чагарниками. Та коли сонце почало схилитися до обрію, мандрівники знову заглибилися у високу, в два людських зрости, густу траву — справжні слонові луки. Прорубувати шлях тут було легко, але гострі колючки зрізаної трави до крові пробивали навіть зашкарублі підшви носильників, а зловонні випарування болота і нестача кисню утруднювали дихання. Люди задихалися. Незабаром на піщаній обмілині мандрівники знайшли місце для табору; легкий вітрець повівав тут вечірньою прохолодою і відганяв мільйони москітів назад у болотні хащі.

— О, — стогнав Тіль Брюггенсен, — піт і москіти — найбільше лихо в тропіках! Баантумічо, принеси води з болота і облий мене!

— Болотною водою із сотнями личинок більгарціозів? І коли ви тільки станете розсудливішим, Брюггенсен? — обурювався Массінї.

— А навіщо розсудливість у цьому нерозумному світі? — В Тіля знову гарячково блищали очі. — Лікарю, введіть мені побільше плазмохіну, здається, так називається та погань? Незабаром ми дістанемося до місця, а там трохи згодом повернемося на батьківщину або хоча б у Леокін. Прокляття! Я не маю права зараз хворіти. Треба будь-що подолати решту шляху!

Лікар дістав з алюмінієвого чемоданчика картонну коробку, за всіма правилами обклеєну контролями, розпечатав її, вийняв ампулу, надломив і встромив шприц у жовтувату рідину. Раптом він, мов

кролик, почав принохуватися, потім випустив з голки кілька крапель рідини і підкликав Йоргаса.

— У тебе вчора була підвищена температура. Давай для профілактики негайно введемо плазмохін, а через годину дозу атебріну...

Асистент як ужалений відскочив од лікаря.

— Пане лікар, я зовсім здоровий! Не треба шприц, не треба плазмохін! — голос його тремтів.

— Це потрібно! — наказав лікар. — Невже ти хочеш, щоб тебе поховали отут у болоті? Баантумічо!

Лікар ще не доказав, а мічолунгі вже схопив дужими руками кволого мулата. Той виривався, благаючи:

— Не коліть, пане лікар! Це помилка, там не плазмохін!

— Ага, он як! Я це вже й сам зрозумів по запаху, негіднику! Що в ампулах? Кажи!

— Не знаю, я обміняв коробки, як наказав великий пан...

Тут зрадникові пощастило вислизнути з рук Баантумічо. Він метнувся вниз з пагорка і зник у гущині папірусу. Баантумічо кинувся було за ним, однак Массіньї зупинив його.

— Не чіпай! Нехай потремтить від страху! Він далеко не втече.

Раптом за високою стіною папірусу пролунав жахливий крик. В одному місці стебла пригнулися, заходили ходором і знову випрямилися. Баантумічо рвонувся туди.

Лікар схопив його за руку.

— Там причаїлися десятиметрові крокодили. Гітшімокер вскочив прямісінько їм у пащу.

Тіль похитав головою.

— Не розумію, чому він так злякався уколу плазмохіну...

— Якого там плазмохіну! — буркнув лікар. — Понюхайте-но! Це бензин чи бензол. Досить однієї краплі у вену, і хвилин за п'ять ви попрощаетесь з життям! Ну й негідники! — Він розбив одну ампулу об другу і понюхав рідину. — І тут те саме. Ну, три з цих ампул смерті я збережу. Може, мені доведеться ще зустрітися з «великим паном», про якого казав Йоргас.

Массіньї відкрив нову коробку і перевірів ампули. Тут був плазмохін. Брюггенсен похмуро дивився на лікаря.

— Як ви думаєте, кому я найбільше заважаю? — тихо спитав вік лікаря. — Певен, що саме той «великий пан», з яким Зіур Йоргас чинив свої підлі справи, обміняв і коробки. Мовчатимемо поки що про цей прикрий випадок! Як добре, що ми поставили свій намет подалі від інших. Ну й здивується ж пан ікс, коли я пред'явлю йому свій рахунок!

Пізно ввечері в намет Брюггенсена прийшов картограф Беніссона Вернон і поклав перед фламандцем карту з означеним маршрутом.

— Ми рухаємося до мети не по прямій! — заявив він. — Сьогодні йшли ніби навіть назад. Погляньте на карту.

— Це справді так. У Ківі-Ківі доводиться шукати твердий ґрунт, ми ж не на високогірних луках лунди. Коли б можна було пройти по болоту навпростець, ми завтра були б на місці. А через те що нам доводиться, вибираючи твердий піщаний ґрунт, кружляти, ми дійдемо туди не раніше, як через три дні. Містеру Беніссону нема чого хвилюватися. З дороги я не збився і веду експедицію правильно.

У картографа, очевидно, були ще якісь сумніви. Брюггенсен налив Вернону вина, і той не відмовився од запрошення.

— Тільки що агенти знову посперечалися, — сказав він. — Не розумію, чого вони раз у раз сваряться. Я намалював дві карти, де проклав наш маршрут. Перекалькував їх і віддав містеру Беніссону. А тепер містер Барклей вимагає і собі такі ж. На мою думку, це зайве. А от вам, як керівникові нашої партії і компаньйонові по договору, безперечно, треба мати такі карти. Я, правда, не питав на це дозволу в представників компанії Де Беерс, але ось вони — візьміть!

— Щиро вдячний, пане Вернон. Наш геолог збереже їх. Не турбуйтеся, Самуель Беніссон не довідається про це. Бачите, як Жан накинувся на карти. Тепер він зможе позначати на них місце своїх знахідок.

— Так, я знайшов сьогодні в піщаній обмілині два куски кімберліта завбільшки з кулак... Алмазів у них не було, ні. Певно, їх віднесло водою від горловини багато років тому. Але там, де є кімберліт, недалеко повинні бути і алмази. Шкода, що ми більше не зупинятимемося вдень. Промивши добуту породу, я спробував би визначити, наскільки багата тут земля на алмази. — Він став уважно розглядати позначення на карті. — На цих болотах є цілий архіпелаг піщаних і кам'янистих обмілин. Мені здається, на кожній з них можна

знайти алмази. Адже просіюють у Південній Африці всю пустелю Наміб, щоб добути дорогоцінне каміння. Тут теж можна було б вимивати їх з землі.

Вернон не пропустив жодного слова.

— Виходить, алмази у нас під руками, пане Янзен, — розсудив він, — Дуже цікаво. Візьму це до уваги. Може і мені пощастить натрапити на якесь невеличке родовище. Я обміряю і визначу його розташування і зроблю самотійну заявку. А які у вас наміри, пане Брюггенсен?

— Якнайшвидше розпрощатися з Ківі-Ківі. — Фламандець засміявся. — У вересні, коли почнеться період дощів, найкраще бути в Леокіні, а то і в Європі! Я знаю, що таке сотні літрів води, які ллються з неба. Тоді ваші карти нічого не варті. Вибратися звідси неможливо. Минулого разу ми з Баантумічо три місяці просиділи на піщаному островці і їли крокодиляче м'ясо, яке смердить мускусом... Ні, навіть за найбільший діамант я не погоджусь ще раз пережити такі муки.

— Харчування, певно, завдасть нам великого клопоту? — раптом з цікавістю спитала Ельза. — Сюди, мабуть, прибуде багато робітників і шукачів алмазів. Що, коли б для них відкрити тут трактор? Це було б вигідно?

— Ще б пак, — кинув Брюггенсен. — За шматок біфштекса ми з радістю віддали б тоді діамант у цілий карат.

— Ну, тепер я знаю, що мені робити, — рішуче заявила жінка. — Я відкрию тут трактор. Якщо ти даси мені грошей, Тіль, а потім домовишся, щоб літаки доставили сюди потрібне обладнання і запаси продовольства, я лишуся тут. Негри-носильники збудують мені з очерету хатину.

— А це ідея, Ельзо, — серйозно сказав їй земляк. — Просто чудова ідея. «Трактор Ельзи Вандермолен». Ти енергійна, загартована тропіками і можеш працювати, як фламандський кінь. Я дам тобі близько ста тисяч бельг, щоб ти взяла добрий розгін.

— А що коли в цю болотяну пустелю люди не прийдуть? — спитав картограф.

— Вони вже в дорозі! — запевнив його Жан Янзен. — Сьогодні ввечері Баантумічо чув далекий бій барабанів. Він читає барабанный бій, як книгу. Сюди йдуть шукачі не тільки з Порт-Франкі, а й з Анголи. За місяць у Ківі-Ківі буде стільки людей, скільки їх на базарі в

Мокіні. Пані Вандермолен, я теж на деякий час лишуся тут — ось вам і перший клієнт.

— Чудово, друзі! — радісно сміялась Ельза. — Ти ще маєш навчити мене, Тіль, як цінити діаманти. Адже ними доведеться користуватися тут замість грошей. А потім я складу список потрібних продуктів.

— Так засновуються міста! — сміючись зауважив Массіньї. — Спочатку з'являється трактир, а потім усе інше. Я дивуюся тільки одному: чому власті не доручили супроводжувати експедицію поліцейському чи військовому загону?

— Про це я дещо знаю, — втрутився Вернон. — Беніссон категорично відмовився од будь-якої поліцейської чи військової охорони і розпустив у Порт-Франкі чутки, ніби в нього є своя поліція, яку компанія утримує на власні кошти. Мені здається, він просто уникає зайвих свідків.

— Ви маєте рацію! — сказав Брюггенсен. — Ну, а оскільки він бере на себе функції поліції, то й ми з повним правом можемо зробити те саме. Отже, акції його будуть невисокі.

На світанку в таборі Беніссона почався якийсь переполох. Звідти долинали дикі крики і постріли з пістолета. Брюггенсен і Массіньї кинулися туди. Негри зустріли їх посмішками. Білі були досить збуджені. Переляканий агент компанії сидів на похідному стільці, тримаючи в руці пістолет. Побачивши Тіля, він прохрипів:

— Змії! Цілий виводок гадюк під моїм матрацом! Містер Массіньї, у вас є сиворотка проти зміїної отрути?

— Вони вкусили вас?

— Хіба я знаю? Я нічого не знаю! Всю ніч вони були в мене під матрацом. — Він вказав на пошматовані кулями і розчавлені залишки змії з виразним червоним узором на спині.

— Це коралові гадюки, — діловито визначив Брюггенсен. — Так, вони отруйні, але нападають рідко. Якби ці змії вкусили вас уночі, то ви вже давно віддали б богу душу.

— Я помітив їх, коли бой згортав ковдру, і миттю вистрілив! Ні, здається, вони таки не покусали мене!

— Ваше щастя, що коралові гадюки миролюбні, — зауважив лікар. — От якщо кобри або аспідові не влучити відразу в голову чи в

шийний хребець, то вони кидаються на людину і кусають. — Массіньї оглянув руки і плечі Беніссона. — Ніде нічого нема.

Беніссон відвів Массіньї вбік.

— Скажіть, — прошепотів він, — чи можуть заповзати отруйні змії в ліжка? Вчора звечора біля нашого табору щось надто довго крутився мічолунгі; може, це він підклав?

— Ну, що ви! — обурився лікар. — У вас прямо-таки хвороблива уява! Якби негр хотів помститися, то він засунув би вам у подушку чотири отруйних зміїних зуби. Це вірний спосіб зжити з світу ворога. В таких випадках живими зміями не користуються. Ні, негри, не такі дурні.

Дорогою лікар розповів про цю розмову Брюггенсену.

— Ну, тепер товстун Беніссон кожного вечора оглядатиме свою постіль, — іронічно посміхнувся Тіль. — Більше того, йому вже не заснути спокійно на своїй гумовій подушці. Кажуть: чиста совість — найкраща подушка. Беніссона, мабуть, чекає безсоння.

Ввечері картограф поскаржився, що не може робити вимірювань, бо чорні хмари москітів та інших комах закривають лінію горизонту. І справді, скільки сягало око, над очеретами і кущами ніби повисла димова завіса. Негри-носильники обмазувались золою, густо розведеною у воді, а білі натирали тіло захисною маззю і рятувались під москітними сітками. Тільки ввечері, коли задиміло вогнище, куди лікар, мов чаклун, час від часу кидав якесь зілля, нестерпні муки трохи вгамувались.

Жара і москіти виснажували білих людей. Їм дуже хотілося пити. А вода тут була гнила, болотна. Її доводилося кип'ятити і дезинфікувати хлорною пастою.

— Мандрівка з комфортом! — сміявся Тіль. — А пам'ятаєш, Баантумічо, яку каламутну воду ми пили без всяких там процедур! До речі, тут є риба. Наловив би на вечерю.

Баантумічо заперечно похитав головою.

— Ні, тут не можна ловити — водиться шіпекве. Це страшні потвори... От слухайте.

Він підняв руку, і у вечірній тиші всі почули десь вдалині звіриний рев, від якого мороз пробіг поза шкірою, потім сердите пирхання, вереск і шум боротьби.

— Б'ються слони — самці, — висловив здогадку Беніссон, який цього вечора сидів біля вогнища у таборі Брюггенсена.

— Ні, це бегемоти, — сказав лікар.

— Крокодили теж можуть кричати так, — запевняла Ельза.

А Жан Янзен, новачок у тропіках, висловив думку, що це не що інше, як леви.

Баантумічо похитав кучерявою головою.

— Це — шіпекве. Негри називають його мокеле-но-ембе, а білі люди в Анголі кажуть — койє-да-меніа...

— Що? Водяні леви? — аж підскочив на стільці Беніссон. — Але ж це газетна вигадка, те саме, що й морські змії. Таких тварин нема!

В цей час з-за болотних хащів знову долинуло загрозливе моторошне ревіння. Тепер воно чулося ближче. Тіль напружено слухав.

— Хто б це не був, я не хотів би зустрітися з ним, — сказав він. — Ельзо, чи не ляснуть від цього всі твої плани? Я маю на увазі трактир.

— Тіль, друже, — гаряче заперечила вона, — про шіпекве говорять скрізь, але ніхто їх не бачив. Певно, вони уникають людини, а може, їх і зовсім нема. Ні, ці водяні леви не змінять моїх планів. Москіти куди страшніші!

Всі засміялися і випили за хоробру жінку, яка хотіла добути в цьому пеклі щастя своїм чотирьом дітям.

Серед боліт ще раз пролунав рев. У зарослях трави і очерету почувся тріск, потім знявся страшенний шум, серед якого можна було розібрати натужне хрипіння загнаних бегемотів, що, очевидно, тікали. Баантумічо благально глянув на свого хазяїна, схопив важку рушницю з розривними кулями і вибіг з намету. Тріск, тупіт і сопіння наближалися. І раптом у слабкому місячному сяйві білі побачили стадо незграбних велетенських тварин, що дерлися на косогір.

— Бегемоти, ціле стадо! — вигукнув Брюггенсен. — Вони розтопчуть табір носильників!

Гримнули постріли: спочатку три, потім ще один. Тварини зникли за пагорком. Зарослі зімкнулися за ними. На вузькій піщаній смузі лишилися дві темні туші.

До намету ввійшов Баантумічо.

— Ви не вірите, що є шіпекве, — схвильовано сказав він. — А хто ж тоді убив оцих бегемотів?

Взявши ліхтарі, всі підійшли до закривавлених трупів. Баатумічо показав на дві дірочки від куль.

— От сліди від моїх куль. Для таких велетнів — це укуси оси. Тварини були смертельно поранені до того, як я стріляв.

І тут всі побачили на тілі бегемота від ошийка до грудей довгу рвану рану, таку глибоку, що вільно ввійшла б рука. Кумедне маленьке вухо було геть відсічене разом з товстою щогою і звисало над нижньою щелепою на шматку м'язевої тканини.

— Схоже, що його вбили ножем-різаком, — кинула Ельза Вандермолен. — Ей, ти, великий мічолунгі, де твій ніж?

— Він у наметі, — злякано відповів той. — У мене не було великого ножа, тільки маленький кривий кинджал. Мімі не вірить мені?

Він повів усіх до другої жертви.

— Ось цьому молодому самцеві я поцілив прямо в потилицю. Добрий постріл! Інших ран у нього нема. А старий побував у зубах шіпекве! Я багато знаю про цього мокеле-но-ембе, дуже багато, але ніколи не бачив його.

— От якби я був зоолог, — зітхнув Жан Янзен. — Які відкриття тут можна зробити!

— Похмуре місце! — вилаявся Самуель Беніссон. — Крокодили-людожери, отруйні змії, а тепер ще казкові чудовиська, якісь дракони, чи що. Я зовсім не здивувався б, коли б на цій стежці раптом зустрів самого чорта!

Лікар в задумі почухав потилицю.

— Ківі-Ківі — гірше за пекло, — почав він. — То чому ж не послати сюди нам на кару і сатану, пане Беніссон? Повертаючись з мандрівки на землю, він щоразу несе в пекло щось собі для печені. У всякому разі так розповідають старовинні легенди. Зважте на це, коли зустрінетеся з ним.

— Наш знахар добре знає свою справу! — удавано засміявся Барклей. — Ох, Беніссон, я вже бачу, як капає з вас жир на сковорідці диявола.

Ущипливу відповідь агента заглушив радісний гамір носильників, що збіглися до бегемотів з великими ризаками, кривими кинджалами, сокирками і казанами.

Було неприємно дивитися, як негри шматують закривавлене м'ясо. Сморід стояв нестерпний, і білі зайшли в намет. Вони рішуче відмовились засмажити собі товстий язик бегемота. Тільки Жан Янзен з вдячністю взяв у Баантумічо шматки шкури з слідами жахливих ран.

— Повезу в Брюссель, у музей Конго, — сказав він, сяючи від радості. — Настане час, і шіпекве знайдуть!

ДИЯВОЛ ПРИХОДИТЬ У КІВІ-КІВІ

- Б

аантумічо, мої папери! — звелів Брюггенсен, коли вони, нап'явши намет, востаннє зупинилися на ночівлю. Запропонувавши лікареві Массіньї, Ельзі Вандермолен, Жану Янзену і своєму вірному слугі Баантумічо сісти на складані стільці, Брюггенсен установив похідний столик і відкрив алюмінієву шкатулку.

— Завтра в першій половині дня ми прибудемо на місце, — почав він. — Прошу вас, дорогі друзі, допомогти мені завершити цю велику справу. Можливо, я стану жертвою якогось «нешасного випадку» ще до підписання контракту і обміну документами. Вороги не змогли, хоч як хитро і підступно діяли, доконати мене в дорозі. Тепер доводиться чекати якогось «сліпого» пострілу. Я знаю своїх компаньйонів і тому залишив у Леокіні, в нотаріуса, довіреності на ім'я кожного з вас. Ось вони, бережіть їх як зіницю ока! — Він почекав, поки присутні ознайомляться з текстом документів, потім сказав: — Якщо я загину, всі мої права переходять до вас. Заповіт, який я віддав на зберігання, підтверджує це. Я, безперечно, підпишу контракт. Але перш ніж висохне чорнило на моєму підписі, ти, Баантумічо, зникнеш з документом у болотних зарослях. За мене не бійся. Я сам постою за себе, бо стріляю краще, ніж Беніссон і Барклей. Я був другим стрільцем кулеметної обслуги. Сподіваюся, що з вашою допомогою простий селянський хлопець з Бішоота всупереч усьому переможе компанію Де Беерс. Як ви можете допомогти мені? Головне, будьте пильні, стежте за обстановкою, яка може бути дуже небезпечною. Та я все-таки сподіваюсь, що події розвиватимуться інакше!

— Цікаво, чи є у нас, крім топографа Вернона, ще спільники в таборі Беніссона? — міркував Жан Янзен.

— Думаю, є, — сказав Массіньї. — Беніссона та Мак-Барклея не люблять. Лікар Ніурт з їхнього намету розповідав мені дещо. На нього в усякому разі ми можемо розраховувати!

— На Букаму-місо, провідника сафарі, — теж! — вигукнув Баантумічо.

Жан Янзен раптом зареготав:

— Пане Брюггенсен, а що як піти зараз до товстуну Беніссона і сунути йому під ніс вашу довіреність? Цікаво глянути, як би він витріщив очі від подиву!

— При нагоді дістали б за це кулю в потилицю. Ні, краще нехай вони нічого не знають.

Наступного дня в обідню пору Брюггенсен звелів розкинути табір на одному з розмитих кам'янистих пагорків. Він нікому не пояснював, чому вибрав саме це місце. Тут носилися такі ж, як і всюди, хмари москітів, так само відгонило тванню, а зарослі папірусу, очерету та водоростей населяли крокодили, бегемоти, величезні жаби.

В одному вузькому місці пагорок перерізала шумуюча неглибока протока, а за нею далеко тяглася суха рівна місцевість. Перебрівши через протоку, Тіль, Жан Янзен та Баантумічо почали збирати там у плетені корзини зразки породи. Тільки коли сідало сонце, вони з повними важкими корзинами повернулися в табір. Тіль звелів запросити до свого намету Беніссона та його експертів.

— Я виконав найважливішу частину нашої угоди, — почав він. — Ми прибули на те місце, де, на мою думку, залягає родовище алмазів. Пан Янзен, мій експерт, покаже вам зараз зразки породи, які можуть дати уявлення про родовище.

Жан узяв першу корзину і вийняв кілька голубуватих грудок.

— Погляньте на цей типовий для алмазного родовища голубуватий ґрунт. Кращих каменів не знайдеш і в Кімберлі. А ось уламки кімберліта. Їх там стільки, скільки в іншому місці звичайнісінької гальки. Зрозуміло, за такий короткий час ми не могли знайти алмази: пан Брюггенсен торік визбирав їх на поверхні дуже старанно. А проте мені все ж пощастило знайти кілька алмазів. — Янзен зняв з шії торбинку і висипав у руку все, що було в ній. — За моїми даними, твердість деяких з них становить десять, прозорість — три-п'ять. У кристалів кубічна кристалізація. Отже, це алмаз!

Вигуки й питання обірвали його пояснення. Великі краплі поту зросили лоб Беніссона. Барклей, схопивши довгими пальцями камінець, повертів його перед яскравим полум'ям лампи і захоплено вигукнув:

— Справжній алмазний блиск! Не менше трьох каратів!

Геолог Беніссона дістав свою шкалу для визначення твердості, приклав до правого ока лупу, оглянув ґрунт і кімберліт, потім старанно дослідив дорогоцінний камінець і, кивнувши головою, зробив свій висновок:

— Безперечно, все це свідчить про наявність тут алмазів. Камінець зовсім недавно вимило з верхніх шарів горловини. Вітаю вас, містер Брюггенсен!

— Уранці почнемо рити шурфи, — запропонував Тіль. — Пан Янзен гадає, що ми можемо натрапити на алмази на метровій глибині. Я настроєний не так оптимістично. На мою думку, нам доведеться копати глибше. Але і у верхніх шарах, мабуть, є чимало алмазів. Тому доведеться промивати весь вийнятий ґрунт. Це не так трудно. Треба тільки встановити жолоб там, де вода б'є сильним струменем. За договором, усі добуті алмази переходитимуть у мою власність доти, поки представник компанії Де Беерс через своїх представників не підпише акт передачі їй моїх прав. Тому я офіційно, при свідках питаю містера Беніссона: коли ви поставите свій підпис на контракті —зараз чи після пробних досліджень?

Беніссон закліпав очима, почухав потилицю, презирнувся з своїм помічником, промимрив, що повинен усе побачити на власні очі, і, нарешті, видавив з себе:

— Гарзд, завтра почнемо копати шурфи. Спорудимо і промивний жолоб. Але само собою зрозуміло, що алмази, які знайдуть мої люди, належатимуть мені, тобто компанії Де Беерс!

— В такому разі, — дуже спокійно сказав Брюггенсен, — я забороняю вашим людям ступати на територію мого родовища. Звичайно, ви і ваші експерти можете спостерігати за роботою, щоб визначити імовірну вартість жили.

— Ого! — вигукнув Барклей. — Це суперечить угоді!

— З вами, пане, у нас взагалі не було ніяких угод, — підвівся Тіль. — Ми уклали точний і конкретний договір, у параграфі сімнадцятому якого сказано: «До передачі компанії родовища і прав на розробку його всі добуті алмази належать панові Брюггенсену». Хіба у вашому примірнику сказано не так?

— Ви взагалі ще не визначили як слід свою територію! — буркнув Беніссон.

— Чому ж! — втрутився Жан Янзен. — Сьогодні ми відміряли площу сто на сто метрів і поставили межові знаки, поки що тимчасові, потім замінимо. Цей акт стверджено авторитетними підписами свідків. Показати вам протокол?

— Це якась махінація, образа! — крикнув Мак-Барклей. Він схопився за кишеню, де лежав пістолет, але, побачивши обличчя Баантумічо і дуло великої рушниці, націленої прямо йому в груди, відразу опустив руку.

— Що треба на цій нараді чорношкірому? — вилаявся він. — Геть до своїх нігерів, не то я вкажу тобі дорогу!

— Ви мій гість, Барклей! — твердо і суворо сказав Брюггенсен. — Тут я вирішую, кому бути присутнім. Досить, не кричіть! Або давайте говорити по-діловому, або я змушений буду вважати переговори зірваними!

— Не верзійте дурниць, Тіль, — намагався заспокоїти його Беніссон. — Коли йдеться про таке відкриття, то не важко й з розуму схибити. Я пропоную ось що: встановимо пробні шурфи в різних точках, щоб визначити з найбільшою точністю залягання алмазних порід. На підставі цих даних ми перевіримо заявку, остаточно визначимо площу родовища і тоді підпишемо контракт!

— Гарзд, згоден. Сподіваюся, це станеться раніше, ніж дух зла знову з'явиться тут, у Ківі-Ківі.

Другого дня п'ятдесят чорних робітників, найнятих по контракту, кирками та лопатами почали пробивати шурфи. Роботою керував Жан Янзен. Вже на метровій глибині наткнулися на породу, поки що, правда, не голубого тону, але багату на кімберліт та олівіни — супутників алмазів. Тіль Брюггенсен стежив за промивкою ґрунту на жолобі. Надвечір він задоволено сказав Ельзі Вандермолен:

— На, збережи це для мене, Ельзо! — і подав їй старанно зав'язану шкіряну торбинку. — Нікому не кажи про неї. Якщо мені судилося назавжди лишитися в Ківі-Ківі, це буде тобі моя спадщина. Але тоді негайно тікай звідси. Для тебе і твоїх дітей цілком вистачить того, що є в цій торбинці.

— Ти все ще боїшся? — злякано дивилася вона на нього.

— Ні, не боюся. Коли б я точно знав свого ворога і його наміри. Добре, що ти сама готуєш для мене страву, нікого не підпускай до казанів. Навколо нас десь бродить диявол!

До них підійшов радісний Жан Янзен. Ні тяжка праця, ні палюче сонце, ні мільйони москітів не підірвали його бадьорого, піднесеного настрою.

— Завтра ми неодмінно доберемось до жили, — запевнив він. — З останньою лопатою викинули голубий ґрунт. Я взяв кілька проб. Погляньте, що всередині! Це ж просто здорово!

У двох грудках завбільшки з голову знайшлося п'ять добрих алмазів.

— Тут полетіть золотий дощ, — кинув Жан Янзен.

— Завтра ми обкопаємо вихід жили канавами. Але сповістимо Беніссону про це тільки тоді, коли все підготуємо. Наче камінь упав з плечей. З таким же успіхом тут можна було б нічого не знайти. Тоді договір було б скасовано.

— Однак Тіль Брюггенсен усе одно був би багатим, — сміялася Ельза Вандермолен. — Якщо тут перемити всю землю...

— Це зробить Де Беерс! Я хочу швидше піти звідси. Массіньї каже правду: я хворий, а таким не місце у пеклі Ківі-Ківі!

Того ж вечора лікар уважно оглянув Тіля. Він навіть запросив на консилиум лікаря Ніорта з групи Беніссона. Обидва зійшлися на одному. Нарив від більгарціозу на тілі хворого нема, але тропічна малярія все ще десь гніздиться в крові. Печінка тверда, наче камінь, а селезінка роздулася, як гумова подушка...

— Ви що, хочете відразу переїхати у Вестенде, на холодний берег Північного моря? Вам треба міняти клімат поступово, — радили лікарі. — Спочатку Леокін, потім, можливо, острів Мадейра як перехідний пункт, згодом південь Швейцарії — Лугано чи Локарно, і, нарешті, Хейст, Вестенде чи Остенде. Купальний сезон в наступному році ви зможете провести тамі

— Добре багатому Тілю Брюггенсену, — важко дихаючи, промовив фламандець. — А що коли б я залишився таким злидарем, як був тоді, до втечі з Леокіна?

Ніорт витер йому спітніле чоло.

— Так, пане, тоді було б дуже важко допомогти вам. О, будь вона проклята, ця «чарівність тропіків»! Якою чудовою могла бути ця казкова країна. А з теперішніми хазяями гинуть і країна, і люди.

Ельза Вандермолен весь час сиділа біля хворого. Вона клала йому на серце прохолодну тряпку, змочену болотною водою, давала пити.

Вночі вона поставила на варту Баантумічо.

— Коли якісь злі банту прокрадатимуться сюди, убивай їх ножем!

Баантумічо зсунув на лоб свій досить уже вицвілий червоний тарабуш, схопив ніж-різак і рушницю, вклав сім розривних куль у магазин і вклонився жінці.

— Я прожену чорта з країни Ківі-Ківі! Побачите, пані. Натисну курок — і сатани нема! Баантумічо вмів добре стріляти з рушниці.

Серед ночі гримнуло три постріли ніби десь біля шурфів. Брюггенсен кинувся з гарячкового сну:

— Що це? Хто стріляє?

Ельза приготувала йому снотворний напій, як призначили лікарі, і заспокоїла:

— Не тривожся, Тіль. Це Баантумічо б'є свіжу рибу для робітників. Не хвилюйся! Тобі не можна хвилюватися! У тебе надійна охорона: лікар, Янзен, Ніорт і Вернон... Вони хоробрі люди! Довірся Ельзі Вандермолен і Баантумічо! Спи спокійно, Тіль!

— Мені приснився страшний сон, наче в Хейстерських дюнах вовк, а на свято в Брюггер прийшли велетні. Як хороше, Ельзо, коли біля серця холодна вода. Мабуть, у холодній землі і спати добре!

— Ти був і лишився дурником, Тіль! Послухай-но, завтра твої робітники збудують мені очеретяну хатину отут на горбі. Що ти скажеш на це, Тіль? Сьогодні негри вже зрубали чотири стовпи і високе дерево. Це там, де б'є джерело. Не бійся нічого! Хороших людей більше, ніж поганих, Тіль!

Засинаючи, хворий усе ще вслухався в шепіт і клекіт боліт.

— Ельзо, — промовив він. — Сюди по наших слідах ідуть люди, тисячі людей, а пострілів більше не чути. Хто ж стріляв? — Та сон уже знову здолав його.

Коли сині ранкові сутінки змінили нічну темряву, до Брюггенсена прийшов стривожений Самуель Беніссон.

— Барклей у вас? — спитав він. — Вчора звечора він вийшов з намету, а згодом, може через годину, пролунали постріли. І от досі його нема.

Ельза Вандермолен саме допомагала Брюггенсену вмитися після сну. Здавалося, він усе ще був під дією снотворного і ніяк не міг отямитися.

— Чи не його, бува, я бачив у сні, отого чорта Ківі-Ківі, містера Барклея? — ледве повертаючи язик, вимовив фламандець. — Може, — він захотів украсти з жолоба діаманти? Там в породі, що осіла, лишилося чотири добрих камінці. Я не міг їх забрати, бо туди підпливли голодні крокодили.

Потім, трохи відпочивши, Брюггенсен сказав:

— У мене вже майже все готово до передачі. Якщо все піде добре, можна завтра підписати контракт!

— Знайшли основне родовище?

— Очевидно! Воно багатше, ніж найбагатші копальні Кімберлі в свої найкращі часи. Коли б тільки мені не досаждала хвороба!

В цей час у намет ввійшов Баантумічо. Він весь аж сяяв від радощів.

— Застрілив двох жирних бегемотів. Тепер м'яса вистачить на всіх чорних. Треба піти забрати!

— Гаразд, я скажу своїм робітникам, — озвався Беніссон, важко підводячись з стільця. — І що тільки коїться — знайшли алмази, а Мак-Барклея зник... Тут усього можна чекати, — пробурмотів він і перевальцем поплентався до свого табору.

Ельза Вандермолен бачила, як Баантумічо, вийнявши з магазина патрони і старанно загорнувши їх у промаслену ганчірку, поставив рушницю в куток.

— Ей, чорний друже, — зненацька окликнула вона його, — ти клав у магазин сім патронів, а вийняв тільки чотири? Де ще три?

— Бегемота застрілив, два штука, — з зусиллям, каліченою мовою сказав негр, ніби забув усі слова.

— А третій патрон?

— Вистрілив у повітря, щоб попередити чорта Ківі-Ківі, який рився в ковшах драги. Куля пролетіла на долоню вище від голови і рогів диявола.

— А що було потім?

— Чорт високо підплигнув, випустив торбинку з награбованими камінцями, похитнувся і впав у воду, де плавали крокодили... Від нього не лишилося й сліду!

— Господи, будь милосердний до його грішної душі, — тихо промовила хоробра Ельза Вандермолен, а вголос сказала: — Нікому не кажи про третій постріл, Баантумічо, навіть панові Брюггенсену!

Саме в цю мить Брюггенсен, спотикаючись, увійшов знадвору.

— Коли б не цей клятий контракт, — позіхаючи, сказав він, — спав би цілий день. А, Баантумічо! Дай мені високі чоботи і метрову палицю, а сам візьми рулетку. Ти теж утомився?

— Я дуже-дуже втопився. Задуха, сморід і москити. Тут не місце для чесноі людини. Ось що я знайшов біля драги!

Він подав своєму хазяїнові замшеву торбинку. Той здивовано прочитав мітку: «Грегор Мак-Барклей». Тіль розв'язав шнурок і висипав на стіл жменю блискучих камінців. Від подиву фламандець свиснув. Потім швидко заходився сортувати діаманти.

— Криваве каміння, — буркнув він. — Так, бувають і червоні алмази, хоч горять вони блакитним і жовтим сяйвом. Ельзо, поклади їх до інших. А що сталося з чортом Ківі-Ківі? — повернувся він до Баантумічо.

— Чорта зжерли крокодили, пане, — коротко сказав негр. — Ні, моя не стріляв... Він сам упав у болото, а крокодили схопили чорта!

— Земля йому пером. — Може, крокодили і не отруяться! — глузливо промовив Брюггенсен. — Правда неправду завжди б'є. Барклей — убивця. Саме він і був тим «великим паном», про якого казав Йоргас. Беніссон лише заздрісний, отруйний павук.

Цілий день Тіль Брюггенсен пробув біля родовища, хоча того дня сонце пекло нестерпно, а москити роїлися хмарами. Він спостерігав, як поступово під лопатами землекопів утворився великий овал. Фламандець працював біля промивної машини, виловлюючи камінці, і коштовні, і такі, що не мали ніякої ціни. Коли Ельза Вандермолен, принесла йому води освіжитися, він з радісною усмішкою сказав їй:

— Тепер нам лишається тільки стригти золоте руно! Геолог Беніссона остовпіє, коли побачить, що тут є. Завтра ввечері підпишемо контракт і... додому. Твою кумедну хатинку ми великодушно залишимо нащадкам!

— Ти так думаєш, Тіль? А знаєш, що четверо дітей з'їдять усе раніше, ніж зможуть заробляти самі на себе! Шукачі алмазів уже зовсім близько. Баантумічо чув їхні барабани і сказав мені про це по секрету. Якби ти забезпечив мене провіантом, то мій трактир показав би себе раніше, ніж ти добрався б до Порт-Франкі.

Надвечір Самуель Беніссон обійшов відкритий вихід алмазного родовища, виміряв розміри овала: довжина — вісімдесят, ширина —

п'ятдесят метрів. Потім знову поставив перед Брюггенсеном неможливу вимогу: гарантувати, що глибина голубої вулканічної породи не менша, ніж на Кімберлійських копальнях. Кінець кінцем, він лишився задоволений. Весь наступний день агент компанії ходив слідком за своїми топографами і геологами, контролюючи їх роботу. Разів сто обійшов територію родовища, причепливо перевіряючи, щоб вона була відміряна дуже точно. Там, де було джерело і вода струменем лилась через жолоб для промивки, Беніссон відміряв ще один гектар.

— Це вже для мене, для моїх власних потреб! — пояснив він. — Тіль, ось карта і марки. Чи не потурбувалися б ви в Леокіні про оформлення моєї заявки?

— Якщо ми підпишемо контракт сьогодні ввечері, то — охоче.

Нарешті, Беніссон підписав контракт. Акт про передачу алмазних родовищ Ківі-Ківі підписали також по три свідки з кожної сторони. Половина носильників Брюггенсена найнялася до Беніссона. Жан Янзен і Ельза Вандермолен не прийняли його пропозицій. Ельза пояснила свою відмову тим, що хоче попрацювати тут на саму себе.

На світанку, тільки-но сонце погасило зорі на небі, невеличкий загін зібрався в дорогу. Массіньї і Тіль Брюггенсен востаннє потисли руки тим, хто лишався в Ківі-Ківі, і колона на чолі з Баантумічо рушила вперед по піщаній косі. Густа стіна москітів закрила їх. Ішли швидко: просіки ще не встигли зарости та й потяг до обжитих місць додавав сил. Вони пройшли вже шлях, на який витратили тоді майже три дні, коли Баантумічо зупинив загін і, піднявшись на пагорок, показав рукою вперед.

— Он вони, пане! — сказав він.

Брюггенсен глянув у бінокль і побачив людський потік чорних носильників і білих панів. Гучно вибивали дроб барабани, в косих променях вечірнього сонця виблискували наконечники списів і дула рушниць, а над усім цим майорів жовто-червоно-чорний прапор з блакитною зіркою — прапор Бельгійського Конго.

— Звернути ліворуч! — наказав Тіль. — Іти вздовж піщаної обмілини! Вперед! Я бачив його на власні очі, він іде сюди, в Ківі-Ківі... Хто? Та сам чорт, лікарю. Я не чекав його так скоро.

ДИЯВОЛ ОСЕЛИВСЯ В КІВІ-КІВІ

К

омісар округу і військовий комендант Порт-Франкі спочатку не видавали пропусків у західний район Ківі-Ківі. Та в місто прибувало все більше людей. А коли з півдня вузькоколійкою приїхали робітники з великих мідних копалень Кассаї, не допомогли ніякі заборони.

Навздогін тим, хто рушив у джунглі без всякого дозволу, комендант послав взвод чорних конголезьких стрільців і білих поліцейських драгунів. Комісар ще раз попереджав, щоб ніхто не розраховував добути продовольство серед джунглів чи боліт.

Були тут і добре споряджені експедиції, але були й такі шукачі, що йшли шукати щастя в Ківі-Ківі з рюкзаком за плечима і з мотикою та лопатою. «Швидше за Тілем! Поки не заросла стежка!» — це було їх девізом. Уже всі твердо знали, що фламандець знайшов алмази в болотах на кордоні з Анголою. Там, мабуть, вистачить скарбів на всіх.

Як вони дізналися про це? Барабани сповіщали, де проходили сафарі Тіля. До того ж кілька носильників Брюггенсена, що захворіли і повернулися з дороги, вибовкали, яким шляхом пішла експедиція фламандця. У тропіках всяку чутку легковажно вважають за чистісіньку правду, і ось уже людська лавина сунула в Ківі-Ківі.

Були там заможні, що найняли собі по десять-двадцять робітників і зовсім не збиралися натруджувати рук, а тільки спостерігати, як працюють їхні наймити. Були й такі, що мали лише двох чи трьох негрів. Але переважна більшість шукачів ішли самі або в супроводі одного чорного слуги. Вони трималися поблизу заможних і жили надією одержати щовечора хоч миску каші з маніока.

При військовому загоні був лікар. Уже на третій день він побачив, що безсилий допомогти хворим, яких з кожним днем ставало більше, і тому призначав єдине можливе лікування: «Повертайте назад!» Медикаменти він приберігав для військових.

— Щоб лікувати цю юрбу, мені треба везти за собою машину плазмохіну та атебріну, не кажучи вже про сальварсан і германій, — сердито лаявся лікар. — Хто там ще прийшов? Що йому треба? В нього вселилося «погане повітря», і його трясє? Нехай повертає назад! Дорогою зустрине людей, і вони допоможуть йому. Попереду ж його чекають хіба що крокодили!

Чимало недужих відставало дорогою, а проте люду не меншало: від Порт-Франкі йшли все нові й нові групи, які приєднувалися до тих, що вже були в дорозі. Понад тисячу шукачів алмазів пробилися крізь джунглі і вийшли до боліт Ківі-Ківі. Перший загін їх і побачив Тіль Брюггенсен.

— Сюди ідіть, сюди, — кликав він своїх сафарі. — Треба сховатися, поки пройде ця юрба. Баантумічо, попідводь очерет, щоб вони не помітили наших слідів. Ну й сюрприз для шановного містера Беніссона! Цей вал захльосне алмазне родовище! Нам треба зникнути до того часу, коли ці люди прибудуть на місце. Мене тільки турбує доля Ельзи.

— А я за жінку спокійний! Вона смілива і зуміє знайти з цим народом спільну мову. Треба поспішати, щоб забезпечити її продуктами: Авіакомпанія загорить чимало за доставку!

— У нас є чим заплатити! — відповів Брюггенсен і поглянув крізь очерет на стежку. — Де ж та юрба? Ага, он вона. Тут і військо, і поліція. Якщо не збожеволіють, побачивши алмази, то Беніссон відбудеться синцями.

Їм довелося просидіти в очеретах добру годину, поки шлях, нарешті, звільнився. Невеличкий загін хутко рушив далі, поспішаючи до водоспаду, де його чекали моторні човни. По дорозі зустрічалися окремі групи людей, які намагалися з'ясувати, чи далеко до Ківі-Ківі.

— Дурні, — сміявся Тіль. — Та ви вже в самому Ківі-Ківі. Скільки тягнуться болота, все це і є Ківі-Ківі. А куди ви йдете? В країну діамантів? Ніколи не чув про таку. Можу показати вам місця, де дрімають крокодили і пирхають бегемоти: ось вони, тут, навколо вас! Але діаманти? Хто пустив таку плітку?

Ввечері на привалі лікар вийняв карту і задоволено відмітив червоною лінією пройдений шлях.

— Летимо мов на крилах. Днів за чотири будемо біля річки.

— Добре, якщо наші мотористи не піддалися алмазній гарячці і не наживали п'ятами, — озвався Брюггенсен. — А втім, аби масло та пальне, ми й без них доберемося.

Наступного дня загін Тіля вступив у задушливі, вологі джунглі. Тепер розминутися із шукачами, що поспішали в Ківі-Ківі, було неможливо. Тіль Брюггенсен і лікар настійливо радили їм повернутися назад, але, звичайно, ніхто не послухав.

Уже зовсім близько біля річки Брюггенсен натрапив на хворого, що тіпався в лихоманці.

Тіль нахилився до нього.

— Потгоф! — здивовано вигукнув фламандець. — Невже це ти, добрий віснику джунглів? Як же ти попав у цей тричі проклятий край?

— Ох, Тіль, старина! Невеселі мої справи! За плечима півсотні, а я то пішки, то на колесах усе міряв цю кляту країну від Ірунги до Стенлі-Пулу. Рік тому загубив два листи на Арувімі, і мене вигнали з роботи. А сталося це ось як. У джунглях почалася злива, мене схопив приступ малярії, а я був сам. Ти знаєш, Тіль, як бути самому в джунглях. Я розірвав сумку, пошматував листи, забруднив їх... Не розумів, де я, що роблю. Мов п'яний, приплентався до Ніонгори. Мені нічого не виплатили на лікування. «Іди собі з богом, — сказав поштовий комісар, — і не базікай про якусь там пенсію!» От і надумав я добути собі пенсію в болотах Ківі-Ківі, якщо тільки дійду туди! — Старий звів на Брюггенсена жалібний, благаючий погляд.

Той підкликав Массінї.

— Зробіть для нього все, що у ваших силах. Це один з перших піонерів Конго, а тепер його вигнали на вулицю! Потгоф, ми заберемо тебе з собою, назад, у Леокін! Служитимеш у мене.

Хворий трохи підвівся, його обличчя, заросле сивою щетиною, освітила усмішка.

— Якщо Тіль сказав — значить, так і буде. На Тіля можна покластися.

Массінї уважно оглянув хворого.

— Застаріла малярія, — сказав він. — Лікуванню не піддається. Полегшити муки — можна. Допомогти — важко! Вилікувати — неможливо. Візьмемо з собою, пане Брюггенсен!

Негри зробили з ковдр щось схоже на носилки, поклали в них Піта Потгофа і рушили далі. Через кілька днів Брюггенсен з своїми людьми

добралися до моторок, які мали доставити їх у Порт-Франкі.

Кассаї несла назустріч чорні, як ніч, води. Суднові гвинти з трудом перемагали силу течії.

Нарешті, на обрії з'явилися високі башти Порт-Франкі, і моторки, розбризкуючи піну, взяли курс на них. У небі над містом кружляв сріблястий літак. Ще мить, і він опустився десь у лісі.

— О, тут уже збудовано аеродроми, — зрадів Брюггенсен. — Сабена^[5] ділова фірма, вміє працювати. За якісь чотири години ми можемо бути в Леокіні. Але насамперед треба покінчити з справами тут: домовитися про відправку вантажу в Ківі-Ківі для Ельзи Вандермолен.

Тільки-но моторка причалила, як до Брюггенсена з'явився агент Сабени, випередивши комісара округу.

— Містер Брюггенсен, — сказав він, — ми чекаємо ваших порад щодо відкриття повітряної лінії Порт-Франкі — Ківі-Ківі. Чи знайдеться там місце для посадки?

— Навряд, хоч для гідроплана можна було б розчистити ділянку на болоті. Але поки що це справа майбутнього, котра цілком залежатиме від того, як підуть розробки алмазів у Ківі-Ківі. А зараз я хочу законтрактувати три літаки для доставки вантажу пані Вандермолен. Вантаж треба буде добре запакувати і скинути з літаків. Ось координати, — Брюггенсен показав на карті місце розробок.

Представник Сабени розглянув карту, вислухав вказівки, ознайомився із списком замовлень і сказав:

— Завтра пані Вандермолен одержить свої дві-три тонни вантажу. Для нас це дитяча забавка. Але скажіть чесно: можна там вистрибнути на парашутах людям, щоб приготувати посадочний майданчик?

— Не раджу, — відповів Брюггенсен. — Якщо парашутиста віднесе в болото, він неодмінно приземлиться у шлунку крокодила. Подбайте краще, щоб ми з друзями завтра були в Леокіні. Мені треба в банк, а потім — у лікарню. Я знову дещо підхопив.

— Щастя? — спитав представник Сабени.

— Не тільки щастя. Лихо теж! Хто повертається з Ківі-Ківі, той приносить з собою дарунки диявола!

В той час, коли транспортні літаки, навантажені ящиками, мішками і тюками, піднялися в повітря, невеличкий пасажирський літак узяв курс на північ. Він віз Тіля Брюггенсена, Массіньї і Баантумічо в

цивілізований край. Старого листоношу Піта Потгофа довелося залишити в госпіталі Порт-Франкі. Фламандець був втомлений і до краю виснажений.

— Массіні, візьміть на себе турботи про цього страждальця, — сказав Тіль. — Це хоробра людина... Зі мною щось не гаразд.

У Ківі-Ківі, біля родовища, йшла безперервна робота. Всю викопану породу, пісок, мул і уламки Беніссон звелів пропустити через промивну машину. — драгу. Надвечір він, широко розставляючи ноги, ніби лев, що об'ївся, прийшов до хатинки Ельзи Вандермолен.

— Ну, пані Ельзо, — сказав Беніссон, — Ківі-Ківі виправдує себе. Тіль Брюггенсен, видно, нічого не розуміє в цих справах, інакше він не віддав би нам такого вигідного бізнесу... Ну, а тепер, коли ваша ласка, рису, добру порцію м'яса з яечним соусом і кухоль холодного напою! Ніяк не збагну, де ви добуваєте лід!

— Усім здається, що в мене є лід, — засміялася жінка. — Ось він, у бочці на сонечку. Обмотаю добре ганчірками, поставлю у болотну воду, а про охолодження дбають уже вітер та сонце. — Ельза забрязкотіла у кухоньці каструлями та сковорідками. — Консерви кінчаються, містер Беніссон. Ще днів три, і білим теж доведеться їсти галушки з маніока, приправлені рибою!

— З ваших ручок усе смачно, — полестив він їй. — Якби вам ще затишнішу хатину. Ця очеретяна халупа має жалюгідний вигляд. А втім, через рік ви будете хазяйкою тропічного готелю з полірованими меблями і численними слугами. Тут виросте місто. Прибудуть машини, а з ними робітники й інженери. Я теж поставлю тут власний дім. Шкода, що нема в мене доброго помічника. І куди зник Мак-Барклей? Мабуть, знайшов великий алмаз і втік. Тепер десь розкошує собі!

— А хіба всі алмази, які ви знаходите, не переходять у власність компанії? — з цікавістю спитала Ельза.

— Частково... частково, — промимрив Беніссон. — Адже є різниця між добуванням алмазів у шурфах компанії і особистою знахідкою. Камені з шурфів, безперечно, належать компанії. А зібрані, завдяки власним старанням ідуть мені. Вартість їх пишеться на мій банківський рахунок. Признаюся, він уже чималенький!

Ельза засміялася і принесла на стіл алюмінієві тарілки й сковорідки.

— Ну, їжте, та швидше, бо вже прийшли інші. Просто не знаю, чим їх годувати. Нелегко придумати щось з тих припасів, які я маю.

— Переходили б ви на службу в компанію! — сказав Беніссон.

— Ні за які гроші! Я хочу бути вільною. Якщо Тіль виконає мої замовлення, то ви всі будете ситі!

— Знову цей клятий Тіль, — буркнув агент. — Скажу вам відверто: хіба це мужчина? Коли б він був мужчиною, то не віддав би компанії такий ласий шматочок!

— Мій ідеал не такий. На мою думку, у справжнього мужчини повинно бути серце, а' не гаманець з грішми, — відповіла йому Ельза і побігла-на кухню.

Ополудні другого дня над табором з гуркотом пронеслися два літаки.

— Це Сабена, — вигукнула Ельза Вандермолен і кинулася до широкої піщаної мілини, де було викладено знак для скидання вантажу.

Жінці не довго довелося чекати. Два біплани круто пішли вниз, розвернулися, і з товстого алюмінієвого черева на вантажних парашутах посипалися ящики, мішки, тюки. Все впало на обмілину, крім двох барилець, які шубовснули у воду. Та негри відразу ж виловили їх. Останнім скинули мішок з шовковим вимпелом. Літаки тут же розвернулися, лягли на зворотний курс і за якусь мить перетворилися в ледве помітні цятки.

— Пошта! — зраділа Ельза, піднімаючи мішок з вимпелом. — Газети, листи, вітання! — Але з цікавістю заглядаючи в мішок, жінка пильно стежила, щоб весь вантаж було перенесено в її хатинку.

Першим до Ельзи прийшов стрункий лікар Ніорт. Він зручно вмовстився на стільці, сплетеному з папірусу вмілими руками негрів. Відсунувши вбік журнали, довгі урядові циркуляри, лікар обережно розпечатав товстий лист від дружини з Леокіна і з насолодою прочитав його.

— Нарешті, у нас є зв'язок з світом! — радів Ніорт. — Знаєте, пані Ельзо, якщо у тюках знайдеться хоч одна пляшка доброго вина, я влаштовую сьогодні бенкет! Для всіх! — підкреслив він, побачивши, що й інші білі квапляться сюди.

Ельза відразу зміркувала, що це для неї вигідна справа.

— В одному ящику двадцять чотири пляшки, — сказала жінка. — Все дійшло добре. Я звелю охолодити!

В Ельзи був тепер помічник — старий негр, що вже не міг працювати на важких земляних роботах. Широко всміхаючись, негр занурив пляшки в бак з холодною водою. Потім за вказівкою Ельзи склав усі ящики і тюки.

— Розпаковуй товари тільки тоді, коли потрібно, — повчала жінка його, — інакше в нас покрадуть банки та пакети. Кожну ніч ти спатимеш тут і стерегтимеш все від злодіїв!

— Добре, добре, — добродушно погодився негр.

Для Беніссона в поштовому мішку знайшовся товстий пакет, для геологів — листи. Тільки Жан Янзен нічого не одержав.

— Зате про молодого пана подумав Тіль, — сказала Ельза і подала геологові чекову книжку. — Тепер, як витрачу свої гроші, позичатиму у Жана Янзена. Тіль пише, що це аванс за виручку, яку він, напевне, одержить від продажу діамантів... Послухайте, містер Беніссон! Яка новина! Брюггенсен повідомляє, що сюди ідуть тисячі людей... Завирував весь басейн Конго. Всі плином плинуть у Ківі-Ківі. Тут буквально так і сказано, я навіть не підозривала, що Тіль здатний до поезії.

— Що їм тут треба? — невдоволено вигукнув товстун. — Я чекаю загін робітників, інженерів, підривників, машиністів. А мені пишуть, що вони ще не прибули в Порт-Франкі.

— Іншим теж кортить покуштувати королівського пирога, — засміялася Ельза. — До народу треба бути ближче. Від вас; семи манекенів, моє діло не дуже розквітне. Сьогодні четвер? Тіль твердить, що саме сьогодні вони і мають прибути.

— Але ж це територія компанії Де Беерс! — обурювався Самуель Беніссон. — Я нікого не пущу сюди!

— Володіння компанії розташовані по той бік протоки, — поправив його Жан Янзен. — А на цій міліні — скільки сягає око — земля належить усім!

— Друзі! — радісно сказала Ельза. — Завтра літаки знову прилетять, і так буде щодня. Тіль підписав контракт з Сабеною. Крім того, — жінка вимовила це особливо підкреслено, — наступним рейсом нам доставлять короткохвильову рацію. Жан Янзен повинен навчитися працювати на ній, і тоді ми замовлятимемо льотчикам усе,

що нам потрібно. Тіль знову упрощує мене повернутися в Леокін, запевняє, що незабаром у Ківі-Ківі настануть тяжкі часи. Ні, я цьому не вірю. Навпаки, тепер для мого трактира саме й почнеться веселе життя!

Тіль Брюггенсен помилився тільки на один день. Не в четвер, а в п'ятницю — це було в другій половині липня — з'явилась колона людей. Перебравшись через кам'янистий пагорок, вони підсунули до самого табору. Попереду йшли конголезькі стрільці і поліцейські драгуни. Над ними майорів прапор. Кожного, хто намагався обігнати загін, солдати завертали пострілами в повітря і нагаями.

Самуель Беніссон поспішив назустріч прибулим. Побачивши лейтенанта конголезьких стрільців, він почав благати його не пускати нікого далі, хоч колона зупинилася за добрий кілометр від хатини Ельзи Вандермолен,

— Якщо ця зграя прорветься до шурфів компанії, почнеться смертовбивство. Я відповідаю перед компанією за безперебійний хід робіт. Скільки у вас солдат, пане лейтенант?

— Скільки б не було, пане Беніссон! Легше стерегти бліх, ніж тримати тут порядок. А проте я згоден з вами. — Він виструнчився і скомандував — Загін, стій! Прапор опустити! Повернись! Нікого не пропускати! Похід закінчено!

Та коли б то все й завершилося кількома військовими командами. Ледве військо стало кордоном, як кілька поважних білих підійшли до лейтенанта, показали рекомендаційні листи і почали вимагати, щоб їх пропустили. Беніссон не зміг відмовити їм і навіть сам показав шлях до закускової Ельзи.

— Бачите хатинку під очеретом? То трактир пані Ельзи Вандермолен. Там обслуговують краще, ніж у барі «Ройяль» в Леокіні. Що ви кажете? Діаманти? Тут? Ніколи про це не чув. Ми шукаємо платину, хром і ванадій.

І саме в цю мить на березі біля підніжжя пагорка пролунав вигук негра:

— Камінь, пане, блискучий камінь! Ось він, у піску! Маленький, але гарний камінь! А ось ще один!

Вся юрба так і хлюпнула з горба на вузьку смугу берега. Негр підбіг до свого хазяїна, що розмовляв з Беніссоном. На його

зашкарублій долоні лежало два чудових блакитних алмази вагою в п'ять каратів.

— Кварц, — запевняв Беніссон. — Блискучий рейнський гравій. Такі камінці трапляються тут часто.

Однак його співрозмовник уже вийняв футляр із зразками мінералів і пробував принесеним камінцем кожен зразок. На мінералі за номером дев'ять — карборунді — обидва камінці залишили слід. Хазяїн негра поклав їх у сумочку на поясі.

— Нема сумніву, це алмази, — сказав він. — Вони тут усюди? — Він повернувся і гукнув на робітників, що вже пішли вперед: — Ей, ви, молодці! Гайда промивати пісок! — його голос потонув серед багатоголосого гамору.

Захлюпала вода, замелькали лопати. Заможні шукачі, які мали по десять і більше робітників, тепер не квапилися в трактир Ельзи Вандермолен. До заходу сонця робітники, присівши навпочіпки, промивали пісок, не звертаючи уваги на москітів. Алмази траплялися, рідко, але все ж траплялися.

Тільки коли полум'яне вечірнє сонце, сповите комариним серпанком, опустилося в болота Ківі-Ківі, шукачі алмазів припинили роботу.

Цього вечора в трактирі Ельзи Вандермолен ніде було курці клюнути. Дехто сидів на очеретяних стільчиках, а більшість, схрестивши ноги, влаштувалися на рогожах, ласуючи галушками з тапіоки, смаженою рибою і омлетом з яєчного порошка.

А по той бік кордону лунали галасливі пісні негрів, які крізь болото і ліс пробилися до мети. Одну з них Ельза Вандермолен переклала Жану Янзену, що самовіддано допомагав їй обслуговувати відвідувачів.

Хлопці, чи знаєте, де ви? Скажу: в країну цю, богом прокляту, де боліт і піску багато, прийшов всіх чортів хазяїн, та тут і панує він.

— Ці чорні тямлять і в поезії, і в співах, — зауважив геолог.

НЕ БАЖАЙ ЗАБОРОНЕНОГО

Е

льза Вандермолен, тільки десь опівночі насилу випровадивши останніх неп'яніючих клієнтів, розбудила Жана Янзена, що задрімав на стільці за стойкою:

— Просніться, Жан! Давайте підрахуємо денну виручку!

Полічивши кредитні білети і великі продірявлені золоті монети, Ельза втомлено опустила на коліна вкриті рубцями руки.

— Я маю за один день майже в сто разів більше, ніж заробляла за тиждень прибиральницею у мадам Хаттерас. Всяка розумна жінка сховала б оці гроші в сейф. Але ж де його взяти у Ківі-Ківі? Куди подіти це багатство?

— Зарийте в тому місці, де закопали алмази, — порадив Янзен.

— О, та ти пройда! — вигукнула вона. — Підглядаєш за старою! Це не вихід. Коли отим скаженим діаманти зовсім затьмарять розум, мені переріжуть горлянку. Що тоді робитимуть діти? Треба придумати, як переправити наше добро у Леокін.

— Отже, збиратися в дорогу? — швидко спитав геолог.

— Ні. Спочатку треба підшукати тут рівне місце і розчистити його під посадочну площадку для літаків. Ти не примітив чогось підхожого?

— Ну що у вас за голова, пані Ельзо! — захоплено вигукнув Янзен. — Дещо я давно знайшов і ось уже два дні умовляю Беніссона дати мені робітників. Але він, як баран. Крім тих дурних алмазів, нічого не бачить. Тільки півсотні негрів на два дні — і літаки Сабени могли б приземлятися в Ківі-Ківі.

— Чудово! Витрати я візьму на себе. Оті найманці за військовим кордоном післязавтра охоче працюватимуть за миску каші. Але я не збираюся дарувати Сабені аеродром. Я вимагатиму за це доставити вантажі і дати мені місце в літаку... Ти напишеш договір. Ну, а тепер спати.

А в Леокіні в це» й час Тіль Брюггенсен гаряче переконував головного управляючого Сабени відкрити лінію повітряного зв'язку з Ківі-Ківі.

— Ви літаєте між Європою і Африкою, між сотнею аеродромів Бельгійського Конго і не наважуєтеся освоїти авіалінію Леокін — Ківі-Ківі. Повірте, ви перевезете тут протягом місяця більше людей і вантажу, ніж по всіх маршрутах разом!

— Так, якщо в Ківі-Ківі справді знайдуть діаманти. Але ви самі не дуже вірите в ці казки, пане Брюггенсен!

— Не вірю?! — вигукнув Тіль. — Добре, тепер уже ніщо не зобов'язує мене мовчати. Я маю право розповісти все. — Фламандець дістав з-під сорочки замшеву торбинку, розв'язав її і висипав на стіл все, що там було. — Ці діаманти — сувеніри, пане. Я хочу зберегти їх на згадку. Кожен з них коштує щонайменше десять тисяч бельг. Отже, тут рівно на п'ятдесят тисяч. Знайшов їх Тіль Брюггенсен там, куди ви повинні літати, серед боліт Ківі-Ківі. Вже тепер там дві тисячі чоловік, а за місяць шукачів стане ще більше. Не знаю, чому Сабена вагається при такій сприятливій обстановці?

— Отже, ви впевнені? — Управляючий задумливо вертів у руках великий чорний алмаз.

— Так, — відповів Тіль. — Якщо вам потрібна гарантійна сума, можу дати сто тисяч, однак, зрозуміло, в такому разі я претендуватиму на частину майбутніх прибутків.

Легка посмішка майнула на губах представника Сабени.

— Якщо справа вигідна, то ваші гроші нам не потрібні. А чи можна там збудувати аеродром?

— Ваші справи підуть так, що ви збудуєте серед боліт навіть бетонну площадку, — збуджено вигукнув Брюггенсен. — Тоді ми разом з вами полетимо в Ківі-Ківі і я покажу вам, де знайти такі камінці поза концесією компанії Де Беерс. Вам до вподоби чорний алмаз? Візьміть його собі і зробіть булавку, чи вставте у перстень і не забувайте, про що ви домовилися сьогодні з Тілем Брюггенсеном.

— Але ж це ціле багатство, якщо камінь справжній!

— Не сумнівайтесь, — тремтячими пальцями фламандець згорнув решту алмазів у шкіряну торбинку. — Камінь справжній. Нехай він вам завжди нагадує про великі перспективи Ківі-Ківі. Мене добряче скрутило, і завтра я лягаю в лікарню.

— Ну що ж, вважайте, що повітряну трасу Леокін — Ківі-Ківі вже відкрито. Якщо Сабена береться за якесь діло, вона доводить його до кінця. Завтра кілька спеціалістів спустяться на парашутах у Ківі-Ківі. А коли все буде готове, я принесу вам запрошення і ми полетимо в Ківі-Ківі разом.

Як не крутив Жан Янзен рацію, вона не працювала. Очевидно, коли її скидали з літака, зіпсувалась якась деталь. На щастя, один з поліцейських виявився радистом і погодився відремонтувати апарат. Він терпляче виймав деталь за деталлю, випробовував її і знову ставив на місце.

Беніссон не відходив од радиста.

— Швидше, хлопці! — просив він. — Становище стає дедалі загрозливішим. Ті волоцюги прибувають щодня.

Вони вже добираються до нашого родовища. Доведеться викликати війська, інакше усе загине.

— Льотчики, які зверху добре бачать увесь табір, повідомляють, що він з кожним днем розширюється. У Порт-Франкі, напевне, в курсі справ і вже вислали нам підкріплення, — пробував заспокоїти його Жан Янзен. — До речі, за яким правом компанія Де Беерс не пускає шукачів по той бік протоки? Наскільки мені відомо, їй належить всього один гектар, а ще один гектар поряд з концесією — приватна власність. Решта, сто чи тисяча гектарів, — вільна земля.

— Не базікайте, Жан! Якщо ця юрба добереться до родовища, то лиха не минути. Я не пропущу туди жодного!

Проте тієї ж ночі чимало прибульців перепливли болото на очеретяних плотах. Коли зійшло сонце і Беніссон побачив на «своєму» березі безліч палаючих багать, він мало не луснув від злості.

— Женить їх у шию! Це нахабство, розбій, справжній грабунок! — кинувся агент з лайкою на солдат.

— Хіба взвод стрільців може перемогти отаке військо? — показав лейтенант на край берега, де один біля одного були прив'язані плоти. — Це неможливо, пане Беніссон! Вашу концесію я охоронятиму, даю вам слово! А на іншій території шукачі мають, кінець кінцем, таке ж право добувати алмази, як і ви, і компанія. Не шкодуйте для тих бідолах крихот, що падають з стола багатого!

— Я поскаржуся на вас! — зарепетував Беніссон. — Я вимагатиму вашої негайної відставки...

— Кращого ви для мене й не придумали б! — засміявся лейтенант. — Гадаєте, дуже приємно сидіти отут у компанії крокодилів і чекати бунту в Ківі-Ківі? Ні, мені шкода віддавати життя за прибутки алмазного концерну.

Поліція теж відмовилася втручатися.

— На вашу ділянку поки що не ступив жоден з цих людей. Якщо виникне потреба, ми захищатимемо концесію. Але інші мають право теж відміряти собі землі і спробувати щастя.

І хоч Беніссон кричав: «Анархія! Беззаконня!» — ніхто його не слухав. Кожен відміряв собі ділянку в сто квадратних метрів і позначив її. Поліція стежила за тим, щоб ніхто не захоплював землі більше за норму.

Деякі сміливці вирішили шукати алмази навіть у болоті, бо крокодили, сполохані галасом, втекли. Цябрик за цябриком витягали шукачі з дна болота мул, твань, гравій, промивали і часом таки знаходили алмази.

Почалася боротьба за кращі місця серед болота. На глибинах, яких було чимало поміж папірусом і тростиною, найбільш відчайдушні пірнали на дно, і товариші з великим зусиллям витягали їх назад. А дехто, пішовши в болота сам, зникав там назавжди..

Це була каторжна праця — добути з дна болота кілька дорогоцінних камінців. Доводилося працювати, стоячи по груди у воді чи лежачи на плоту, під палючим сонцем, в оточенні мільйонів москітів, терплячи від гидких п'явок, наражаючись на небезпеку заразитись більгарціозом.

— Самогубці! — обурювався урядовий лікар Вандергекен. — Через місяць табір перетвориться в інфекційний госпіталь. Покваптесь, хлопці, з ремонтом рації! Нам потрібен плазмохін і атебрін, хінін і ятрен, потрібні лікарі, медперсонал, санітари. Пані Ельзо, ковтайте побільше хініну для профілактики.

В очеретяній хатинці завжди було людно. Готували страву тепер три чорних кухарі, а два інших — обслуговували клієнтів. Проте Ельзу цікавили не лише трактирні справи. Вона ще й скуповувала діаманти в шукачів, викликаючи цим невдоволення Самуеля Беніссона. Представник Де Беерс наполягав на тому, що право скуповувати

алмази належить тільки йому. Але через те, що він міг розраховуватися з шукачами лише чеками, а Ельза мала в своєму розпорядженні продовольство, то справи в неї ішли куди краще, ніж в агента.

В один з наступних днів на піщану мілину, вже розчищену під посадочну площадку, спустилися п'ять парашутистів. Це були спеціалісти, відряджені в Ківі-Ківі авіакомпанією Сабена. На площадці відразу закипіла робота. Конголезьким солдатам наказали сплести з тростини довгі мати для посадки маленьких маневрових літаків, яким не потрібен був бетонований аеродром.

— Через два тижні, — запевняли представники Сабени, — машини зможуть приземлятися і злітати.

Незабаром запрацювала й рація. Щодня тепер літаки з півгодини кружляли над табором, приймаючи повідомлення про становище у Ківі-Ківі і замовлення.

— Тіль лежить у лікарні, — одного разу сповістила Ельза Вандермолен. — У Леокіні і Браззавілі спалахнула алмазна гарячка. До нас ідуть нові тисячі людей.

Знахідки тепер траплялися частіше. І хоч шукачі про них мовчали, зберегти таємницю було неможливо: наймані робітники завжди вибовкували її.

Одного разу серед очерету знайшли білого в лахмітті з перерізаним горлом. Від нагрудної торбини лишився тільки мотузок. Очевидно, шукач похвастав діамантами.

З цього дня Ельза не наважувалася виходити з своєї хатини.

— Тільки-но знайду покупця на свій трактир, відразу ж вилечу в Леокін, — сумно сказала вона Янзену. — Я вже маю чим віддати борг Тілю. До того ж трохи виручу ще за алмази. Багатства мені не треба. Аби-мати для дітей кілька бельг про чорний день.

— Так, так, — глузував Жан. — Розумна Ельза забула про людську підлоту. А по дорозі сюди ви хіба нічого не помітили? Впливові, багаті люди хотіли пограбувати і вбити таку благородну людину, як Тіль Брюнгенсен! Чому ж ви злякалися тепер? Тому, що голодні люди, які насилу допленталися сюди напівживі, збожеволіли від надії заволодіти хоча б маленьким камінчиком і за це одержати всі блага землі.

Я приїхав сюди ради науки і хоч теж ношу під сорочкою кілька дорогоцінних камінців, не дозволю діамантам отруїти мого серця і засліпити очі. Я побачив тут, як люди втрачають розум, коли йдеться

про гроші й багатство. Звичайно, негідників, шахраїв і головорізів тут багато. Але все це дрібні злодії. А великі — Беніссон і ті, чиї інтереси він захищає.

Незабаром в Ельзи Вандермолен з'явилися конкуренти. З п'ятіркою привабливих дівчат у табір приїхав товстий шинкар, обгородив собі місцинку, поставив кілька барил з спиртними напоями і прикріпив до намету розмальовану вивіску: «Грандотел-бар. Закуси і напої».

— Чому не заборонять це неподобство, — обурювався лікар Вандергекен. — Спочатку кубло розпусти, потім ігорний стіл. Куди дивиться поліція!

— Нема ніяких вказівок, — відповів поліцейський. — Швидше б уже відкривали повітряну лінію! Тоді з Порт-Франкі і Леокіна прибудуть сюди чиновники, які писатимуть розпорядження. Не за горами сезон дощів, що буде тоді з цим бідолашним людом?

— Потонуть, — буркнув лікар. — Мені казали, рівень води підніметься метрів на три. Вам треба заздалегідь укріпити копальню, Беніссон!

— Якщо одержу машини і цемент, — сердився той. — Машини ніби десь у дорозі. Але ті найманці, як тільки з'являться сюди, напевне кинуться шукати діаманти. А в мене й так лишилася тільки половина законтракованих робітників. Зникають один за одним. І куди дивиться поліція!

— Чи не накажете прочесати хащі папірусу! — глузував начальник поліцейського загону. — У нас інший клопіт! Сьогодні в кількох бандитів відняли браунінги! Ось! — Він кинув на стіл три важких пістолети. — За користування зброєю без дозволу — десять років каторги. Ми нам'яли їм боки і попередили: якщо вони протягом двадцяти годин не залишать Ківі-Ківі, то повісимо їх на першій-ліпшій деревині!

Вечері в Ельзи Вандермолен зібралися білі, щоб домовитись про створення муніципальної гвардії. Вирішили також обрати тимчасову місцеву управу. Галасували багато і, зрештою, дійшли згоди щодо організації самооборони. А магістрат так і не обрали. Бажаючих бути бургомістром не знайшлося. Один з присутніх, у якого було два десятки робітників, відверто заявив:

— Панове, коли я добуду діамантів на три сотні каратів, то тільки мене й бачили! Бути бургомістром Ківі-Ківі?! Краще приборкувати

слонів чи крокодилів!

Нарешті настав знаменний день. Невеликий літак Сабени мав зробити першу пробну посадку. Він пронісся над площадкою, засланою очеретяними матами, сів і, прокотившись до зарослів папірусу, зупинився під захоплені вигуки присутніх. Інші машини, скинувши вантаж, відразу ж лягли на зворотний курс.

З літака вийшли чотири чоловіки.

— Берnard Хіггінс, головний комісар Ківі-Ківі, — вклонившись, кволим голосом відрекомендувався один з них. — Ці двоє — мої секретарі. А пана Баттона прикомандировано до містера Беніссона. Ну, як становище в Ківі-Ківі — наймолодшому місті Бельгійського Конго? Хто доповість мені про це?

Після такого не зовсім звичайного привітання першим отямився лікар Вандергекен.

— Пане Хіггінс, — голосно сказав він. — Хіба не ви просили мене посвідчити, що за станом здоров'я вам протипоказані тропіки? І раптом ви у Ківі-Ківі?! Високе начальство Леокіна, певно, зовсім втратило розум. Послати у це найзаклятіше в Бельгійському Конго місце... живий труп! Вибачте, кажу, як воно є. Старина Хіггінс, ви попали їв пекло! Не розумію, як ви згодні на це!

— Ніхто не хотів, — винувато пояснював той. — Бачите, лікарю, це місце високо оплачується, і коли я піду на пенсію...

— То одержуватимете на сто бельг у місяць більше, — перервав його лікар. — Що ж, бажаю щастя вам і вашим супутникам.

— Такий прийом не дуже радує, — покашлюючи, зауважив новий правитель країни алмазів. Він зняв було сліпучо-білий, ще не пропітнілий тропічний шолом, відкривши дзеркальну лисину, але відразу ж знову надів його. — А де ж тут будинок муніципалітету? — спитав він раптом і повернувся до своїх рожевощокких секретарів. — Перенесіть туди друкарські машинки і реєстраційні ящики.

Не встиг комісар це договорити, як усі навколо зареготали. Навіть Самуель Беніссон не витримав і засміявся, ляснувши себе по жирних стегнах.

— О, наївність, — заливався він, розмахуючи у густому від москітів повітрі безформним шоломом. — Кращого жарту про Ківі-Ківі я ще не чув! «Будинок муніципалітету», а щоб тобі!.. Ми живемо в палатках або під очеретяними дахами, дехто — просто в ямах,

натягнувши на ніч шматок брезенту. А переважна більшість спить там, де стоїть. Вони задоволені, якщо мають якусь очеретяну рогожу для захисту од вітру. Будинок муні... Ну, й насмішив ти, друже. Проте не будемо гаяти часу. Пані Ельза, приготуйте і охолодіть все своє вино! Дозвольте, містер Хіггінс, супроводити вас!

Гучно відсвяткували появу в Ківі-Ківі бельгійського правителя. І чим більше говорили і пили, тим привітнішим ставав Хіггінс. Уже досить добре випивши, він запропонував Ельзі Вандермолен продати йому свою хатину.

— Це буде резиденція муніципалітету, — сказав він і, хвастаючи, вийняв з багажу бляшану, розфарбовану державними кольорами Бельгійського Конго вівіску з гербом.

— Бельгійський лев рикає, але не кусається, — кепкувала Ельза.

— Зате він уміє лічити гроші! — кинув один з секретарів. — З завтрашнього дня ми почнемо збирати податки за добування алмазів. Хто має ділянку, мусить платити податок.

— Це викличе невдоволення! — застеріг їх Жан Янзен. — Основна маса шукачів витратила останні копійки, добираючись сюди. А ви лізете з своїми документами і податками, нічого не зробивши для тих злидарів. Це може викликати бунт.

Але геологові сказали, що він теж мусить заплатити за свою ділянку близько тисячі бельг.

— Не дам і сотні, — засміявся він, — бо в мене їх нема. Що? Тоді мушу віддати землю? Гм, і не подумаю! Не для того я щоденно ризикую життям, сподіваючись добути щастя.

Коли розійшлися останні гості, Жан допоміг Ельзі викопати скриньку з алмазами і грішми, щоб передати все це через пілота, який відлітав наступного дня в Леокін, Тілю Брюггенсену.

Приготувавши посылку, Янзен хотів закопати скриньку трохи глибше. Він підніс до ямки карбідну лампу, обережно освітив її і раптом завмер.

— Ельзо! — гукнув він. — Погляньте сюди! Тут ціле гніздо діамантів!

Жінка швидко почала розривати гравій і витягати камінці один за одним... десять, дванадцять... двадцять! Вона гарячково рилася й далі, але нічого більше не знайшла. Підбігши до терезів, Ельза зважила

кожен алмаз. Вони мали по п'ять, шість, вісім каратів, а один важив близько двадцяти.

— Усі діаманти чистої води, брильянти! — радів Жан. — Оце гроші на хліб вашим дітям, Ельзо!

— Та це ж ви знайшли їх, — сказала вона, стишивши голос.

— Але на вашій землі, і тому вони належать вам. Найкраще, якби ви завтра вилетіли звідси. Я закінчу вашу справу і копатиму далі, може, мені пощастить знайти ще таке гніздо. Отже, ви летите?

— Неодмінно! Я так скучила за дітьми. Може, до них і добре ставляться в пансіоні, але ніхто не замінить їм матері. Ну, а тепер давайте напишемо акт, за яким мій трактир з усім збіжжям переходить у вашу власність. Згодом передасте моє майно урядовим властям.

— Про знахідку ні слова, — попросив її Жан Янзен. — У Леокіні теж не кажіть. Двадцять діамантів в одному місці! Та коли про це дізнаються, то перевернуть усю землю!

Уже світало, коли акт про передачу власності було, нарешті, складено.

— Як тільки Вандергекен і начальник поліції прийдуть снідати, вони підпишуть його, — сказав геолог. — На щастя, в мене є авторучка. Чорнила в ній, правда, всього кілька крапель, але на підписи вистачить. До початку періоду дощів я теж буду в Леокіні. Сподіваюся привезти вам добру виручку.

— Віднині, юначе, все це належить тобі!

— Пані Ельза починає жартувати, — втомлено засміявся Янзен, кліпаючи очима. — Про це ми поговоримо потім. А зараз збирайтеся в дорогу.

Тільки-но сонце виглянуло з-за обрію, з'явився комісар поліції. Він ледве тримався на ногах від втоми.

— Пані Ельзо, чашечку кави і чвертку рому, як завжди! Десять убивств за одну ніч і шалена стрілянина в «Грандотелі». Вбито барменшу. Але, незважаючи на це, відкрилися три нові трактири. Пілот казав, що сюди мають прибути, як тільки дістануть маршрутні карти, ще сім таких трактирників з дівчатами і чорними танцівницями. Ото настане життя! На щастя, в Ківі-Ківі є хоч одна пристойна закусочна!

— Я сьогодні вилітаю, — повідомила Ельза. — Мій трактир купує Жан Янзен. Я дуже погано сплю через ці вбивства...

— Правильно, — підтримав її поліцейський. — Коли б не трирічний контракт, я теж полетів би в Леокін. А тут ще Хіггінс із своїми податками! Він хоче завтра починати збирати гроші. Що тут діятиметься? Хто має щось у нагрудній торбинці, того і з свічкою не знайдеш. А ті, що сподіваються знайти алмази, закидають збирачів багнюкою. Нам доведеться пускати в хід зброю. Добре, хоч поснідати є де. Дозвольте розрахуватися.

— Сьогодні ви мій гість, — сказала Ельза і відкрила ще коробку томатів. — Я співчуваю вам... Мені так хочеться швидше побачити своїх дітей.

Жан Янзен і комісар поліції провели жінку до стартової площадки і, коли літак піднявся в повітря, помахали їй на прощання, один кашкетом, другий — шоломом. Повертаючись назад у трактир, начальник поліції з гіркотою сказав Жану Янзену:

— Сюди треба б тисячу таких жінок! Тоді можна було б жити. А кого принесуть до нас брудні потоки Ківі-Ківі? Покидьки людства. Відверто кажучи, пане Янзен, від думок про це можна збожеволіти. Запевняю вас: сюди збереться незабаром вся погань з басейну Конго. Я нічого не маю проти тих сміливців, чорних, мулатів чи білих, які порпаються у землі і болоті. Я кажу тільки про паразитів. Тут, у Ківі-Ківі, міг би навести лад хіба що сам диявол!

І ВІН НАСЛАВ ПОТОП

іль Брюггенсен замучив лікаря Массіньї та його асистентів.

— Хай йому чорт, — лаявся він, — я вже майже здоровий, лікарю. Ну, згоден, рецидив тропічної малярії, новий нарив від більгарціозу, але все це не таке вже страшне. Невже ви не розумієте, що я повинен ще раз навідатись у Ківі-Ківі, глянути, як там ідуть справи? Подумайте тільки: там лишилася Ельза Вандермолен, там провадить свої наукові дослідження Жан Янзен. І хоч Самуель Беннісон мені не друг, але все-таки хочеться знати, що там робить і цей гладкий павук.

Лікар дістав з нагрудної кишені газету і прочитав: — «Становище в Ківі-Ківі дуже загострене. Там зібралося близько двадцяти тисяч чоловік — всі перекопують болото, сподіваючись знайти діаманти.

Завдяки активності Сабени найближчими днями відкривається повітряна лінія Леокін — Ківі-Ківі, а також почне функціонувати поштова лінія Порт-Франкі — Ківі-Ківі».

— Послухайте, Массіньї! Дозвольте мені злітати! — просив хворий. — Я під'їду до аеродрому, а в Ківі-Ківі мене перенесуть до хатини Ельзи! Це ж тільки один-два дні. Невже мій організм не витримає?

— Тіль, друже, я прив'язався до вас душею. Але ще раз у Ківі-Ківі, я уже сказав вам, — ні!

— Я ніби наяву весь час бачу перед собою безкраї джунглі очерету і папірусу, між якими де-не-де височать велетенські хлібні дерева та болотні кипариси, бачу хмари москітів над вогнищами і чую моторошне ревіння бегемотів, за котрими женеться шіпекве... До мене ніби доноситься запах тліну...

— І гниючих трупів, — обірвав його Массіньї. — Так, Брюггенсен, у газеті пишуть, що в Ківі-Ківі панує смерть. Щоденно гинуть двадцять чоловік від тропічних хвороб та ще десятком перерізають горлянки... Ківі-Ківі — болото крові!

— І це моя вина, бо я знайшов каміння сатани! — з жалем промовив фламандець. — Краще б я промовчав про ті діаманти!

— Не ви, так інший знайшов би їх. Поверніть своє багатство на щось розумне і їдьте додому!

— Куди? Додому? Відверто кажучи, в мене нема більше домівки. Бішоот навіть після відбудови, певно, лишився брудною ямою. А в Остенде, мабуть, фланірують такі елегантні франти, що огрубілий мешканець тропіків не знатиме, як і ступити. Гнити у лікарні я теж не хочу. Візьміть оці папери, Массіньї. Це дарча на відкриття в Леокіні клініки, в якій пацієнтам не треба буде турбуватися про плату за лікування. Поки що тільки на сотню ліжок. Це крапля на гарячий камінь. Але якщо концесія даватиме більші прибутки, клініка лікаря Массіньї матиме двісті ліжок.

Массіньї швидко проглянув папери і здивовано звів брови, прочитавши суму, яку Брюггенсен пожертвував на заснування клініки.

— Тіль, можете не відкривати таємниць, але прошу вас відповісти лише на одне питання: який, на вашу думку, прибуток дасть експлуатація алмазного родовища в Ківі-Ківі?

— Мільйони і мільйони, — відповів Тіль, важко дихаючи. — А може, і мільярди, лікарю. Звичайно, я маю на увазі не ювелірні прикраси, що їх жінки вішають собі на шию чи нанизують на пальці, а промислові алмази для фрез, бурових коронок, волок для виготовлення дроту. Як тільки почнеться розробка родовища в Ківі-Ківі, ціни на алмази знизяться вдвоє. А це нові бурові вишки, дешевий дріт, найкращі зварювальні апарати.

Баантумічо в сніжно-білому одязі боя і пурпуровому тарабуші відчинив двері і доповів:

— Прийшли два багатих білих пани з товстими теками. Кажуть, з компанії Де Беерс. Хотуть поговорити з паном Брюггенсенем. Я не зміг їх вигнати.

Тіль благально глянув на лікаря блискучими очима. Той швидко вийшов на веранду, і незабаром звідти долинули роздратовані голоси. Через якусь мить лікар повернувся.

— Це генеральний уповноважений Де Беерс. Великий хижак. Ви нібито, за договором, зобов'язалися на вимогу компанії подати професійну допомогу в Ківі-Ківі. Ось тому вони й прийшли.

— Кровопивці! — вилаявся Тіль. — Массіньї, кличте їх, однак залиштеся тут як свідок. А коли я ляжу і підніму ліву руку, женить їх в шию!

— Покладіться на мене, Тіль, — пообіцяв Массіньї. — Доручить своєму адвокатові розібратися у тих зобов'язаннях. Можливо, вдасться відвернути лихо!

— Лихо... — застогнав хворий. — Що ж їм треба від мене, цим свиням з мордами у золоті?

Відвідувачі стояли на порозі. Вклонилися люб'язно, ввічливо запитали про здоров'я, висловили надію на скоре одужання і відрекомендувалися:

— Старший радник компанії Авертон Клау і адвокат; Південно-Африканського концерну Мак-Грегор.

Клау попросив дати більше світла, і коли Баантумічо засвітив яскраві карбідні лампи, витяг з сірої теки з шкіри слона товстий пакет, знайшов потрібну сторінку і, почитавши її, сказав:

— Ви, звичайно, пам'ятаєте параграф вісімнадцятий, абзац третій договору, де сказано про зобов'язання контрагента подавати компанії поради і допомогу, якщо виникне така потреба.

— Це ж тільки для проформи, — заперечив Тіль

Брюггенсен. — Але, звичайно, такий пункт є в договорі, я до ваших послуг.

— У вас чудова пам'ять, — процідив крізь зуби Мак-Грегор. — Отже, містер Брюггенсен, коли ви збираєтесь вирушити в Ківі-Ківі?

— Лежачого хворого посилати в Ківі-Ківі? — обурився Массіньї. — Містер Брюггенсен тяжко хворий і не може нікуди виїжджати щонайменше протягом двох з половиною місяців.

Мак-Грегор перегорнув папери і суворо зауважив:.. — В останньому пункті вказано, що всі зобов'язання повинні виконуватись без заперечень. Події в Ківі-Ківі жахливі. Все йде не так, як передбачалося договором. У нас нема ніяких даних про рівень води в період дощів, ми не знаємо, як захистити родовище від затоплення. Тому вимагаємо, щоб ви негайно вилетіли в Ківі-Ківі і на місці подали допомогу нашим технічним експертам.

— Це ж справжнє вбивство, панове! — вигукнув лікар.

— Компанія уповноважила нас домогтись виконання договору, — гоноровито відповів Клау. — Ми обговорили це питання де-юре і де-

факто і прийшли до висновку, що містер Брюггенсен зможе виконати свої зобов'язання тільки на місці розробок.

— А якщо я не поїду? — задихаючись, спитав фламандець.

— В такому разі компанія Де Беерс скасовує контракт, — лаконічно відповів адвокат.

— Які негідники, які падлюки, — застогнав Тіль Брюггенсен.

Старший радник з погрозою підвівся.

— Думайте, що кажете, або я припиняю переговори!

— По-вашому це переговори? — підхопився Брюггенсен. — Це шантаж, підлий шантаж! Добре задумано, панове! Компанія тепер, знає місцезнаходження родовища. Незабаром почнуться дощі. Вони виженуть з Ківі-Ківі орду шукачів, і вся місцевість знову стане вільною. Навіть моя ділянка пропаде, бо не буде розроблена в установлені строки. А згодом, після сезону дощів, у Ківі-Ківі прибудуть орендатори компанії. Тільки так і роблять бізнес концерни!

— Я дію за законом, — закричав адвокат. — Чи хочете ви згідно з договором, який ви підписали, вилетіти в Ківі-Ківі?.

— Так, я лечу в Ківі-Ківі!

— Коли?

— Завтра на світанку!

Массіньї схопився за голову.

— Я не розумію...

— Спокійно, друже! Ваша тропічна клініка в небезпеці! — посміхнувся Брюггенсен. — Панове, — звернувся Тіль до представників компанії, — ви засвідчите мій візит письмово чи, може, полетите зі мною в Ківі-Ківі?

— Що ви? — жахнулись обидва. — Компанія нас не уповноважувала летіти. Ми приймаємо до відома вашу згоду і завтра самі проведемо вас на аеродром.

— Прийміть до відома ще одне: згідно з договором усі мої зобов'язання щодо компанії кінчаються через чотирнадцять днів. — Брюггенсен ліг і підняв ліву руку. — З сьогоднішнього дня я в розпорядженні компанії на два тижні. Потім компанія мусить мені платити за контрактом.

— Звичайно, якщо за ці два тижні ви подасте потрібну допомогу! Ми хотіли б тільки написати протокол наших переговорів. Завтра перед вильотом містер Брюггенсен підпише його.

— Ні, — твердо сказав Тіль. — Не завтра, а через дві години. Мій повірений — нотаріус Піву. В Леокіні кожен хлопчак знає, де він живе. Ознайомте його з протоколом, а він потім порадиться зі мною.

Уповноважені компанії, незграбно повернувшись, швидко вийшли з кімнати.

— Добрий блеф, однак подорож у Ківі-Ківі, звичайно, не відбудеться, — сердито сказав Массіньї.

— Пан лікар глибоко помиляється, — засміявся Брюггенсен. — Я полечу неодмінно. Заовте Сабені легкий біплан. Ви і Баантумічо будете зі мною. Візьміть також санітара. На висоті трьох тисяч метрів від свіжого повітря мені, напевне, стане краще. Уявляю, як Беніссон витріщить очі, коли ми приземлимося на аеродромі в Ківі-Ківі.

— Перериваючи лікування, ви ризикуєте життям...

— А ми не перериватимемо його. Невже ваша медицина не в змозі підтримати в людині життя ще протягом двох чи трьох тижнів? Ви розумієте, Массіньї, я починаю боротьбу сам на сам проти цілої компанії Де Беерс. Це все одно, що йти на бій з водяним левом, маючи в руці тільки ножа.

Ківі-Ківі шумувало. Обуренню податками не було меж. Ще дужче захвилювався люд, почувши, що кількох шукачів алмазів поліція зігнала з ділянок за відмову сплатити податок. А коли комісар Хіггінс оголосив, що тепер має право брати ділянки і вести розробки тільки той, хто може найняти найменше двох робітників, цей величезний казан Ківі-Ківі закипів.

А тут ще пролетіла чутка, ніби у верхніх шарах родовища знайдено два великі діаманти вагою більше сотні каратів. Люди немов збожеволіли. Досі на територію Беніссона ніхто не ступав. Тепер будь-які заборони втратили значення. Звідусіль люди кинулися на прилеглі до неї ділянки і гарячково почали переривати там усе підряд. Вони перебравися через дамбу, прогнали робітників, мало не розправилися з Беніссоном, що розмахував пістолетом. Шукачі збилися тісною купою. Декого стиснули так, що він міг схопити в себе під ногами тільки жменю голубуватого ґрунту. Раптом хтось вигукнув:

— Камінь!. Камінь! — І підняв угору щось блискуче. Оскаженілий натовп збив нещасного з ніг і навалився на нього, намагаючись вирвати знахідку.

Біля протоки стіною вишикувалася поліція і конголезькі стрільці з карабінами наготові.

— Не пускайте за протоку, — репетував Самуель Беніссон. — Вони все розтягнуть, розграбують, зведуть нанівець нашу працю!

— Вони люди, як і ви, — обізвався лейтенант. — Кожному хочеться мати на старість шматок хліба. Мені теж. Компанія Де Беерс від цього не збідніє.

— Пане, тут ідеться про мільйони! — кричав Беніссон,

— Становище не таке вже загрозливе, — лейтенант повернувся до чорних солдат. — Спокійно! Як тільки за протокою блисне різак, карабіни — на плече!

Тим часом Жан Янзен вибив дно в трьох барилах з ромом і у великій бочці з вином.

— Якщо ці божевільні допадуться до спиртного, то недалеко й до різні.

Він постукав пістолетом по залізяці: це був сигнал до збору загону самооборони. В трактир прийшли двадцять чоловіків. Інших, видно, теж охопила алмазна гарячка.

Раптом до хатинки ввірвалося ревіння голосів:

— На аеродром! Алмази під стартовою, доріжкою.

Лейтенант вишикував солдат біля аеродрому.

— Хто торкнеться аеродрому — стріляти! — наказав він.

Дістатися до аеродрому можна було лише по вузькій смузї землі. Та тільки-но люди добралися до протоки, як над їхніми головами засвистіли кулі. Всі зрозуміли: тут не жартуватимуть. Юрба повернула назад до табору. Хіба там нема випивки, їжі і привабливих жінок? Перед трактиром Ельзи Вандермолен теж стояли поліцейські з пістолетами і білі чоловіки зі зброєю в руках. Юрба відсахнулась. Геть звідси, далі від протоки, до інших трактирів!

— Завтра знайдемо сотні дві трупів! — простогнав комісар поліції. — Чуєте, який галас? Чому не присилають підкріплення!

Починався період дощів. Десь о четвертій годині дня над Ківі-Ківі пронеслася перша тропічна гроза. Протягом години раз у раз спалахувала блискавка і періщила така злива, що на кожний квадратний метр дісталася не менше тисячі літрів води.

Жан Янзен стежив, як протока перетворюється в гримучу бурхливу річку, і раптом почув гул моторів.

За хвилину двомоторний літак, зробивши над табором коло і похитавши крилами, пішов на посадку. Жан Янзен надів навушники, прислухався і здивовано звів брови.

— Панове, — вигукнув він, — не вірю своїм вухам: прилетів Тіль Брюггенсен!

— Сам чи труп? — роздратовано кинув Беніссон. — Це неможливо! Я ж знаю...

Він раптом замовк, ніби йому хто дав ляпаса. Жан Янзен, клацнувши курком, зарядив пістолет.

— Готово! — зло кинув він. — Не забувайте про це, Беніссон! Я йду на аеродром. Тут щось криється... Ну, та ми наведемо порядок!

— Несіть Тіля сюди! — вслід йому метушливо гукнув шеф-агент Де Беерс. — Мені приємно зустрітися тут з давнім другом...

Здавалося, Беніссон злякався свого крику і не додав більше нічого. Клієнти трактиру Ельзи уважно дивилися на нього.

Жан повернувся нескоро. Наставивши дуло пістолета, він спитав Самуеля Беніссона:

— Як уповноважений Тіля Брюггенсена питаю вас при свідках: навіщо ви примусили летіти сюди хворого? Хто задумав цей підступний хід, містер Беніссон? Якщо ви, то раджу вам: стережіться крокодилів!

— Що вам треба від мене? — виправдувався агент. — Кінець кінцем, я тільки службовець компанії Де Беерс. Що робить правління...

— Ходімо зі мною. Тіль Брюггенсен лежить, він не може ступити жодного кроку. Обміркуйте добре, яку консультацію ви хотіли б дістати від нього.

За стінами хатинки над зарослями оповитого москітами папірусу стояв нестихаючий дикий гамір очманілого різноплеменного люду. Лунко ляскали постріли. Беніссон міцно тримався за очеретяну стойку.

— Це самогубство — вони мене розтерзають, — бурмотів він. — Ці божевільні так ревуть!

— Чорти вже чекають на жирну печеню, — поглузував хтось з присутніх. — Ходімо, містер Беніссон! Ми проведемо вас!

Сонце схилилося до самого обрію. Чорна вода, яку нагнало сюди з далеких боліт, з ревом, пінячись, рвалася через протоку. По той бік її

стояли робітники й інженери-і щось кричали, розмахуючи шоломами та лопатами, але за шумом води нічого не можна було розібрати.

— Ось чому Тіль тут! — крикнув Беніссон у вухо Жану Янзену, коли вони трохи відійшли од протоки. — Він умовчав, що копальню затоплює.

— Ви хочете сказати, що він умовчав і про період дощів? — кепкував картограф Вернон. — Боюсь, з цього потопу нам не вибратися. Тримайтеся понад очеретом! Тут утопленики — вигляд у них не дуже привабливий.

Нарешті вони підійшли до літака, де на кількох гумових подушках лежав Тіль Брюггенсен. Біля нього були Массіньї і Баантумічо.

Побачивши в отворі люка голову Беніссона, Тіль посміхнувся, хоч гримасу цю трудно було назвати посмішкою. Взявши олівець і блокнот, фламандець хрипко сказав:

— Контрагент згідно з договором прибув у Ківі-Ківі. Я не хочу бути ошуканий і готовий дати потрібні технічні поради, наскільки це в моїх можливостях. Я готовий навіть керувати розробками протягом-двох тижнів. А зараз підпишіть протокол у присутності свідків про моє прибуття в Ківі-Ківі.

— Підписуйте чесно! — попросив Массіньї. — А тепер дозвольте йому заснути... Так, морфін уже не діє. Цікаво, що там гуркоче за зарослями?

Поліцейський здригнувся і наставив карабін.

— Якщо нас і далі так поливатиме, то, запевняю, через тиждень аеродром Сабени затопить! — сказав поліцейський.

— У вас надто чорні фарби, друже! Брюггенсен висидів тут весь сезон дощів. Коли хочете знати мою думку, то це слушний момент, щоб видворити звідси отих хворих на алмазну гарячку. Як? Це вже справа властей! — кинув лікар.

— У властей руки короткі, — буркнув поліцейський. — Поговоріть ви про це з головним комісаром Хіггенсом. Може, він порозумнішав і не вимагатиме тепер податків. Власті! Красиве слово! Тут цілковите беззаконня, анархія.

На ранок вода трохи спала, але перебрести через протоку все ще було неможливо. Беніссона повідомили, що найближчими днями прибувають перші бурові машини і цемент, а з ними — і поліцейське підкріплення.

На величезній території табору шукачів алмазів, здавалося, запанував спокій. Однак ні поліція, ні конголезькі солдати не наважувалися показатися там. Вони охороняли копальні Беніссона, аеродром і трактир Ельзи Вандермолен, забороняючи будь-кому підходити до цих місць.

Беніссон вимагав забрати силою всі очеретяні плоти, на яких шукачі знову могли б добратися до родовища. Але поліцейський комісар не погодився.

— Там двадцять добрих стрільців. Вони відженуть тих, хто посягатиме на вашу концесію. Проте, думаю, до родовища ніхто не наблизиться. Народ тепер поводитиметься мирно, якщо не дратувати його. До того ж багато шукачів збираються додому, особливо ті, в кого вже є щось у торбинці.

На світанку Жан Янзен знову побував у хворого Тіля. А повернувшись, зажадав від Беніссона, щоб той негайно зустрівся з Брюггенсеном.

— Ківі-Ківі, — сказав він, — не курорт, тим більше для хворої людини. Якщо компанія Де Беерс примусила Брюггенсена приїхати сюди, то вирішуйте справи швидше, не зволікайте.

Шеф-агент пробурчав щось про небажане втручання непроханих захисників, у яких ще молоко на губах не обсохло, проте з усім своїм штабом спеціалістів усе-таки пішов на аеродром.

Фламандець сидів біля люка літака, і представник компанії змушений був зупинитися на стартовій доріжці під палючим сонцем.

— Хай йому чорт. Тут можна схопити сонячний удар, — лаявся картограф Вернон. — Після вчорашньої грози вологість повітря не менше дев'яносто п'ять процентів!

— Незабаром буде і всі сто, а дощ усе литиме й литиме! — весело сказав Тіль Брюггенсен. — Чого ж ви не прихопили з собою стільці й парасольки? На жаль, я не міг доставити сюди літаючий конференц-зал. Чим можу бути корисний?

Інженери й топографи збентежено переглянулись, і тільки Беніссон зверхньо сказав:

— Нам треба точно знати, на яку височінь піднімається вода в болотах під час повені.

— А на якого дідька ми тоді шукали сліди рівня води і відзначали це в профілі? — голосно сказав Вернон.

— Вас не питають, пане Вернон! — гаркнув шеф-агент.

Брюггенсен засміявся.

— Прошу показати мені карту профілю, можливо, я внесу свої корективи у відмітки «ваших топографів».

— Якщо відмітки правильні і вода підніметься до такого рівня, — спалахнув Беніссон, — то копальню затопить!

— Безперечно! Саме про це я в свій час попереджав вас і радив за кілометр від копальні зробити новий прохід для стоку води.

— А ми нічого про це не знаємо, панове! — обурився Вернон і, незважаючи на пекучі сонячні промені, скинув шолом. — Стільки часу згаяли!

— Не втручайтесь у чужі справи! — закричав на нього товстун, в якого обличчя стало фіолетово-синім від спеки і поту. — Тут я вирішую, що робити, а що ні!

— Ви це застенографували? — повернувся Тіль усередину літака. — Дорогий лікарю, якщо знайдеться кілька чесних свідків, які підтвердять компанії Де Беерс цю заяву, то ми сьогодні ж можемо вилетіти в Леокін. Я прибув у Ківі-Ківі не для того, щоб давати поради, які ніхто не виконує.

— За договором, містер Брюггенсен, ви повинні залишитися тут, поки буде потрібна ваша допомога, — все дужче заплутуючись, сказав Беніссон. — Сьогодні ви покажете місце, де треба зробити прохід для води. Я наполягаю на цьому!

— Даремно галасуєте, — глузував Тіль. Зараз він був не схожий на хворого, навпаки, мав вигляд здорової, бадьорої людини. — На тому місці я був з вами раніше, воно нанесено і на вашу і на мою карту. Погляньте на цю жирну синю стрілку. Ні, тільки так, цей примірник я з рук не випущу!

— А звідки у вас карта компанії? — У Беніссона аж подих перехопило. — Вернон, що ви на це скажете? Я віддам вас під суд!

— Ви думаєте Жан Янзен не вміє креслити? — спитав іронічно Тіль. — Я навіть написав вам усе, підрахував, скільки вибухівки потрібно, скільки часу займуть підривні роботи і через який час покриються збитки. За тиждень ви зробили б усе, Самуель Беніссон! В день мого від'їзду ви клялися, що негайно розпочнете роботу. В мене є два свідки.

— Витягайте карту і розрахунки, — зажадав довгов'язий інженер-підрильник Кроньє. — І так багато часу згаяно. Технічне керівництво компанії одержить від нас, спеціалістів, лист. Ці кляті торговці можуть угробити найкращу техніку!

— Вважайте себе звільненим! — заревів Беніссон. — Ви, Вернон, теж можете забиратися під три чорти. Обійдусь без вас.

— Негідник! — закричав інженер. — Я тут ризикую життям, гублю здоров'я, але совість свою, не продам, на це не розраховуйте!

— Свята правда, — підтвердив Вернон. — Кінчайте з ним розмову. Даремні балачки. Боже, оцей піт і москіти — справжнє прокляття! Чи не підете з нами випити за дружбу, Брюггенсен?

Брюггенсен повернув до нього обличчя, спотворене болем.

— Ні, хлопці, не можу: ноги. На думку лікаря Массіньї, тимчасовий параліч. — Він хотів міцно потиснути цим чесним людям великі, дужі руки, але потиск вийшов дуже слабкий.

Як тільки відвідувачі пішли, Брюггенсен зі стогоном похилився назад. Важко грати роль дужого тоді, коли висиш на волосинці від смерті.

**НЕ ВИСТАЧАЄ ТІЛЬКИ ГОЛУБА З
ГІЛКОЮ ОЛИВИ**

Г

роза напередодні була, першою ластівкою періоду дощів. Наступного дня злива тривала вже дві години. З неба, ще нещодавно зовсім ясного, в болота Ківі-Ківі ринули потоки води, збиваючи біле шумовиння. Сліпуче спалахували блакитні блискавиці. Гриміло і тріщало ніби в доісторичні часи. Хатина Ельзи Вандермолен здригалася, мов осиковий листок.

Тіль дивився на знайомі картини розбурханої стихії і слухав, як каскади води стукотіли по фюзеляжу літака.; У свіжому, насиченому дощовими розрядами повітрі йому дихалося значно легше.

— Массіньї! — гукнув він крізь безперервний гуркіт — Оце і є справжнє Бельгійське Конго! Коли нема де сховатись, тебе пронизує до самих кісток!

— Якби надовше зберегти вам сили! — крикнув у відповідь лікар. — З медичної точки зору ви можете вільно дихати тільки у горизонтальному положенні. А тепер?

— Лежу! Шкода, що ми розминулися в повітрі з Ельзою!

— Скільки ще ви збираєтеся пробути тут?

Відповіді Массіньї не почув. Тіль великими буквами написав у блокноті: «Доти, поки негідник Беніссон не дасть письмового підтвердження, що я виконав той клятий параграф вісімнадцятий. Найдовше він зможе затримати мене тут ще днів десять».

— Далі зволікати з лікуванням небезпечно. Сьогодні ми чудово відбили наступ Беніссона. Але що він вигадась завтра? — Барабанний, дроб дощу заглушив слова Массіньї.

У цьому хаосі бортрадист, підстерігаючи кожну мить тиші, вистукував на своєму апараті..

— Заважають! — сердито крикнув він між двома ударами грому. — Хтось хоче побазікати на тій самій хвилі. Прокляття, так і сипле іскрами!.. Ага, йдеться про гарантування безпеки. Так. Зрозуміло. Це містер Беніссон! Але запевняю, пане Брюггенсен, йому не вдасться встановити сьогодні зв'язок. Я подбаю про це!

Коли після грози прийшов Жан Янзен, щоб узнати про здоров'я Тіля, Массіні спитав його:

— Ну, що там нового в таборі?

— Зараз після зливи всі тремтять від холоду, — відповів геолог. — До речі, я тільки-но продав властям хатину Ельзи Вандермолен. Ото здивується вона, скільки я зідрав з бельгійського лева. Тепер мене тут ніщо не затримує, і якщо в літаку знайдеться вільне місце, я полечу в Леокін разом з вами.

— А ваші надії на наукове відкриття? — іронічно посміхнувся Массіні.

— Поки тут хазяйнує компанія Де Беерс, місця для наукової роботи нема, — задумливо сказав Жан Янзен. — А для закінчення навчання тепер у мене вистачить грошей. Погляньте на нашого друга Тіля. Піонер африканських хащ став тепер, вибачте на слові, просто маріонеткою, яка танцює, коли її посіпають за нитку пани з алмазного концерну.

— Коли б то Тіль міг танцювати, друже Жан! Тоді він ще помірився б силою і не заради грошей, вкрадених у нього, а щоб добратися до тих, хто диригує всіма цими підлими справами. До речі, що робить Беніссон?

— Свариться з генералітетом, погрожує своєму радистові, який ніяк не може налагодити зв'язок з Порт-Франкі. А втім, він не дурень, цей Беніссон. Ви знаєте, що він чи його хазяїни з Де Беерс придумали?

— Нічого хорошого, якщо це стосується інших. Я вже добре знаю пана шефа-агента.

— Віднині Сабена обслуговуватиме виключно алмазний концерн і уряд Бельгійського Конго!

— Ого! — різко свиснув Массіні. — Щастя, що Тіль Брюггенсен підписав контракт, за яким цей літак має відвезти його назад у Леокін. Розумієте, що це означає?

Жан Янзен у задумі кивнув головою.

— Розумію, розумію! Це означає голод, злидні і смерть для всіх, хто не хоче танцювати під дудку Беніссона. Правда, він теж тільки музикант, грає по чужих нотах. Через тиждень шукачі, які не підкоряться компанії, не матимуть тут навіть остогидлої каші з маніока — перебиватимуться гнилою рибою і смердючим м'ясом крокодилів. У державному акті Бельгійського Конго сказано, що нікому не

забороняється віддати свої знання, вміння, свої кошти і енергію на розвиток цієї великої країни. Тому, лікарю, нам доводиться мовчати.

Ранком Самуель Беніссон прийшов до хатини Ельзи Вандермолен, щоб поснідати, і обличчя його витяглося від здивування. На кипарисовому стовпі була прибіта вивіска, на якій було зображено довгохвостого бельгійського лева, з написом: «Верховний комісар Бельгійського Конго. Новий район Ківі-Ківі».

Беніссон заглянув у хатинку і побачив біля кастрюль Жана Янзена.

— Чи все-таки ще можна поснідати? — спитав агент.

— На жаль, ні, — згорда відповів йому лувенський кандидат, — тільки для членів управи. До того ж я вже тут не хазяїн і незабаром повертаюся в Леокін. Після того як компанія взяла в свої руки всі поставки літаками, мені тут нічого робити, хіба що варити мавпячий і крокодилячий послід.

— Швидше вимітайтесь звідси, — скипів Беніссон. — Те, що можете ви, ми й самі зуміємо!

— Дуже радий! — засміявся юнак. — Варіть самі собі каву на вогнищі з очерету, і складайте самі собі геологічні карти. Всі ваші спеціалісти їдуть разом зі мною. Так-так, геологи, картографи, підричники і техніки вирішили, що тонути для блага компанії не вигідно.

— Це порушення контракту! — крикнув Беніссон. — Що, мене одного повинні зжертити тут крокодили? Добре придумали. Не треба сваритися. Ну, Янзен. Давайте швидше кухоль кави і банку баранини з коржем. Що, як гостю і представнику управи? Запевняю вас, що сьогодні ввечері власті будуть у мене. Я не жартую, Янзен. Тут усім диригуємо ми!

Агент не сказав, хто це «ми» — компанія Де Беерс, каучукова корпорація, нафтовий концерн, мідний синдикат чи компанія по видобутку монациту. Але справа не в назві. Кінець кінцем, усе це грошові магнати, в чиїх руках зосереджена влада.

Беніссон снідав довго і їв багато. Підвівшись з плетеного очеретяного стільця, він підтягнув портупею і звернувся до Жана Янзена.

— Послухайте, Жан, чи не могли б ви побалакати з Брюггенсеном? Компанія примусила Тіля прилетіти в Ківі-Ківі тільки для того, щоб зломити цю вперту людину. Ми пропонуємо йому десять процентів від

валового прибутку. Умовте його! Те, що одержить за місяць, він не розтринькає і за рік.

— Ви це письмово підтвердите?

— Аякже! З такими затятими, як він, ми вміємо бути лагідними. Я хотів би тільки, щоб Брюггенсен не втручався у наші справи, розумієте? Ні він, ні компанія від цього не виграють.

— Десять процентів для нього і його нащадків? — допитувався Жан Янзен.

— Чи не забагато? Ні, таких договорів ми не укладаємо. Тільки до смерті і двадцять років після смерті. Умовте його! Прокляття, знову стріляють!

Десь далеко затріщали постріли. Луна від них покотилася над хащами папірусу. Беніссон дістав бумажник з товстої шкіри і витяг якісь папірці. Зітхнувши, він написав прізвище поряд з жирною печаткою Де Беерс.

— Один з них із підписом Тіля Брюггенсена, — сказав агент, — повернете мені. Ми не дріб'язкові — вибираємо золоту середину, тому і знаходимо спільну мову з своїми контрагентами. Отже, умовте його, Жан Янзен. Я маю таке доручення.

Постріли лунали ближче, залпи гриміли дужче. У хатину влетів один з білих заможних шукачів:

— Прибули солдати ваньямвезі! Чуєте, як вони прокладають собі шлях?..

Навколо стояв такий тріск і шум, ніби очеретяними зарослями пробиралося стадо слонів. Беніссон вискочив надвір.

— Жан Янзен! — закричав він. — Жан Янзен! Верніться! Тепер можна не поспішати!

Ваньямвезі не могли сказати агентові, де білий пан з чемоданчиком і двома рюкзаками. А він у цей час поспішав до аеродрому.

Надвечір, після грози, конголезький солдат приніс Беніссону другий примірник зміненого договору з підписом Тіля. В ту ж мить з гущини папірусу піднявся літак і взяв курс на північ.

Незабаром п'ятсот воїнів ваньямвезі, цього войовничого негритянського племені, та близько тисячі ніамів покінчили з непокірними шукачами в Ківі-Ківі. У передвечірній метушні вони перерізували горлянки також кільком дрібним підприємцям, і через два

дні компанія Де Беерс знову стала господарем становища. Не останню роль зіграла тут і монополія на транспорт.

До Тіля після зміни договору компанія вже не мала ніяких претензій.

Що додати до цього? Тепер над Ківі-Ківі сяють натрієві лампи, а на вулицях грають барвами неонові реклами. Але місто серед болота носить іншу назву. В 1962 році його назвали Бедуїнівіль на честь нового короля Бельгії.

Там можна відвідати госпіталь Массіньї. Правда, самого лікаря вже нема живого. Але його метод лікування хвороби більгарціозу визнано найкращим.

У Хейсті, біля самих дюн, в цегляному будиночку сидить білий, як голуб, старик. Він паралізований і не підводиться з крісла.

— Вам нічого не треба, дядю Тіль? — спитала Марайке Вандермолен. — Мама зараз прийде.

Він похитав головою і з зусиллям промовив:

— Ні, Марайке, мені дуже добре, я й цього не заслуговую.

Незабаром з'явилася Ельза.

— Ти не хвилюйся, Тіль, — сказала ця вже зовсім сива жінка. — Яка-таки підла банда, ота компанія Де Беерс. Тільки-но одержала листа. Вони знову зменшили твою річну ренту!

— Набагато?

— Так! Тепер вони загібають мільйони, а тобі кидають копійки!

Іноді Тіль одержував з далекої Африки дружній привіт. Перед від'їздом на батьківщину він купив своєму чорному другові ферму. Баантумічо незабаром одружився, і тепер з синами час від часу сповіщав про життя на фермі, про свої плани на майбутнє.

І при кожній звістці від друзів Тіль Брюггенсен знову бачив перед собою знайомих людей, тропічний ліс, бачив болота Ківі-Ківі і перериту землю, що віками ховала діаманти, які так і не принесли людям щастя.

МАУКИ З КАЛАХАРИ

МАУКИ З КАЛАХАРИ

Ц

ього невисокого жовтошкірого бушмена^[6] звали Ма-уск-ксі. Він працював на вівцефермі бура^[7] Крішансена, розташованій з краю великої пустині Калахарі на схід від Рітфонтейна. Проте ніхто з білих не міг правильно вимовити його імені з характерними бушменськими шиплячими звуками й приклацуванням, і тому Ма-уск-ксі став просто Маукі. Хлопчика почали так звати навіть негри-гереро і готтентоти — робітники Крішансена. «Маукі, а йди-но сюди! Маукі, а біжи-но туди!» — раз у раз покрикували вони на нього.

П'ять років тому велика засуха, під час якої поникли навіть живучі дині пустині — чамбас, вигнала малого Маукі з країни Кай-Кай що лежить на північному сході Південно-Західної Африки. Він один з небагатьох одноплемінників, що йшли разом з ним, витримав цей похід на південь. Інші загинули від спраги, так і не добравшись до долини Епукіро.

Піт Крішансен знайшов його на березі свого ставка, який під час засухи перетворився в невелику замулену калюжу. Маукі лежав у гарячці, марив.

Високий гладкий бур замахнувся нагаєм, щоб відшмагати і прогнати хлопця, та раптом йому спала на думку блискуча ідея. Крішансен підхопив хворого на сідло і відвіз на свою ферму.

— Нехай вишкрібає казани та смокче помії після овець, — сказав він куховарці, літній негритянці Марії Магдалині: — Що? Чи не можна йому спекти перепічку? Якщо твоя ласка, Маріє Магдалино, але з власного борошна! Коли цей волоцюга зведеться на ноги, віддам його за підпасича старому рїтбою^[8]. Нехай ходить біля нової отари!

Потім Крішансен дістав довгу синю розрахункову книжку і кривулями надряпав у ній:

«Договір номер 169, укладений між власником ферми каракульських овець «Елукїроост», протекторат Бечуаналенд, Пітом Крішансеном і бушменом...» — він лишив вільне місце для імені хлопця.

На першій сторінці розрахункової книги фермер записав:

«За харчі, житло і лікарську допомогу протягом шістдесяти п'яти днів по п'ять шилїнгів щоденно, заборговано шістнадцять фунтів п'ять шилїнгів по курсу Південно-Африканського Союзу. Видано одяг...» — Піт Крішансен замислився, обмірковуючи, скільки взяти з напівмертвого від виснаження хлопця за зношені штани, драну куртку і дві витерті повстини. Бушменові треба довести, що він не піде звідси, поки не відробить принаймні п'ятдесяти фунтів.

У протектораті Бечуаналенд експлуатація місцевого населення, звичайно, була заборонена. Мудрий державний закон вимагав, щоб при наймі робочої сили хазяїн укладав письмовий договір і ретельно вів розрахункову книгу. Інспекторам по найму надавалось право перевіряти, як фермери додержують закону. Піта Крішансена теж перевіряв інспектор, але жодного разу, не мав підстав у чомусь звинуватити його. Так Маукї став контрактним робітником.

Розведення каракульських овець у Південній Африці — це своєрідна азартна гра. Досвід узбеків та каракалпаків, які в середньоазіатських республіках великого Радянського Союзу теж займаються розведенням цих невибагливих, але тендітних тварин, не має нічого спільного з досвідом африканських фермерів. Власники отар у Південній Африці, бури та німці, підходять до справи з однією метою — одержати якнайбільше прибутку від смушків та вовни. Особливо великий зиск дають їм шкурки одноденних ягнят з тонким,

ніжно закрученим руном, бо саме з них після обробітку виходить цінний каракуль. Та найдорожчий каракуль дають ягнята дострокового окоту. Тому передчасні окоти викликають штучно, з допомогою отруйних ріжок. Впустять у вену терплячої тварини один шприц отрути, і через двадцять чотири години вже розпинають на сушильних дошках найніжніші смушки.

Щоправда, після такої операції вівцематки нерідко гинули від маститу чи інфекції. Але за це завжди вина падала на вівчарів, які нібито погано доглядають дорослих тварин. Узбеки, добуваючи каракуль, лишують матері-вівці принаймні одне ягня. Фермери з Калахарі вбачали в цьому тільки збитки. Вони мали від овець два окоти на рік. Якщо ж, всупереч сподіванням, їхні плани не здійснювались, то винні були знов-таки темношкірі нероби — гереро, готтентоти чи бушмени, бо несумлінно ставились до своїх обов'язків, зазначених у численних параграфах робочого договору.

Закон дозволяв фермерові карати робітників за непокору чи лінощі, щоб примусити їх виконувати свої зобов'язання.

Піт Крішансен був не жорстокий хазяїн. Він остерігався бити робітників чи служанок до неприємності, проте його шамбок не раз походжав по їхніх спинах.

Одужавши і знову зіп'явшись на схудлі ноги, Маукі подякував старій куховарці своєю рідною мовою, приклацуючи язиком і допомагаючи собі жвавими жєстами, і пообіцяв принести їй з великої пустині повну гадючу шкуру золотих зернят. Так-так, запевняв він, жовті зерна знаходять у пустині, там, де ніколи не буває дощів і куди навідується тільки сміливі бушмени. Він, Маукі, знає у горах Нгам-Нгам такі ущелини, де є той дивний метал, з якого можна легко викувати шило для проколювання шкіри: -

Якщо куховарка чогось не розуміла, Маукі крейдою малював їй на плоскому камені. Жінка не йняла віри балачкам хлопця і весело сміялася. Та наступного дня куховарка, виповзши з-під ламаного воза, де ховалася від пронизливого нічного холоду, не побачила Маукі на фермі. Він вирушив у нову велику мандрівку через країну Кай-Кай та Калахарі.

При звістці про втечу Маукі обличчя Крішансена посиніло від люті. Він не сподівався, що жовтошкірий хлопець уже настільки

оклигав; коли б знав, то давно примусив би його працювати як контрактного робітника.

Цього разу фермер звелів осідлати не вола, а верхового коня. Він узяв з собою двох мисливців гереро, які вели на довгих ремінних повідках високоногих сетерів. Собакам дали, понюхати драні повстини, місце, де спав утікач, щоб вони взяли слід, і погоня за Маукі почалася. Тим часом той, нічого не підозрюючи, відходив усе далі. — Опівдні, коли під прямим промінням сонця яскраво зажовтіли схили глиняних горбів східної частини долини Епукіро, переслідувачі помітили вдалині чорну рухливу цятку.

— Он він, негідник! — задихаючись, вигукнув Крішансен і витер з лоба рясний піт. — Пускай собак, Окагуло! Тільки намордники не знімай! Маукі мені дорого коштує. Якщо собаки перегризуть йому горлянку, хто тоді поверне мені п'ятдесят фунтів стерлінгів?

Нацьковані пси з скаженим гавкотом кинулися наздоганяти втікача і незабаром перетворилися на дванадцять сірих рисок. Ще мить, і вони оточили чорну цятку, утворивши дивний візерунок. Мисливці гереро, посміхаючись, заквапились уперед. Крішансен повагом теж з'їхав з горба.

Маукі сидів навпочіпки і, як тільки котрийсь з псів кидався до нього, падав на пісок, відкочуючись убік. У руці в нього був добрий ціпок, але він не наважувався підняти його на злих хазяйських собак, хоч ті болюче били його лапами і хвостами. З обличчя хлопчика не сходила збентежена усмішка. Намагаючись заспокоїти розлючених псів, він раз у раз повторював: «Чек-чек-чаллі!»

Маукі не знайшов у своїй рідній мові інших слів і тоді, коли Крішансен, шмагаючи його по спині міцним, гнучким шамбоком, горлав:

— Порушив контракт, вошивою! Вкрав одяг! А за крадіжку — десять років каторги! Я навчу тебе, негіднику, шанувати закони бога і власті! Геть на ферму, а то звелю зняти з собак намордники!

Тоді Маукі ще погано розумів білих і йшов туди, куди його гнав шамбок. Втоmlений, виснажений, він ледве стояв на ногах. Доплентавшись до ферми, хлопчик упав непритомний біля іржавих казанів.

Другого дня Маукі довідався, що йому заборонено вільно ходити по рідній Кай-Кай та великій Калахарі, поки не відробить свого боргу

баасові Піту Крішансену.

Тут же покликали рїтбоя, старого негра з племенї овамбо, надїли на тремтячу руку вївчаря наручник і стальним ланцюгом з'єднали його з лївою ногою Маукї. Так вони мали ходити доти, поки старий овамбо навчить молодого бушмена доглядати овець.

Ланцюг сковував їх понад рїк, доки старий вївчар не склепив навїк свої втомленї хворї очї. Два днї Маукї нїс на спинї труп старого, що вже почав розкладатися, і лише на фермї хлопця звільнили від ланцюга та мертвого тїла. З того часу через кожнї пївроку бушмен приходив до хазяїна і питав, скїльки днїв і тижнїв ще йому треба працювати, щоб вїдробити великий борг.

Та надїї хлопця на волю були марнї, бо надто старанно і вміло доглядав він отару і надто хитро вїв розрахункову книгу товстий фермер. У старого вївчаря було в отарї двадцять вївцематок і п'ятеро баранїв. Тепер у Маукї стало сто десять голїв овець, однак фермер і гадки не мав дати йому помїчника. Тїльки тодї, коли ретельний бушмен добував смушкїв бїльше, нїж розраховував хазяїн, йому видавали нагороду — коров'ячий рїг нюхального тютюну. Проте частїше по спинї Маукї гуляв шамбок, особливо коли від передчасного окоту гинула якась породиста вївцематка. Нїхто не жалїв хлопця. Тїльки Марїя Магдалина дбала про Маукї. Вона втїшала хлопця і лїкувала його рани від побоїв зїллям та пластирями з глини.

Непомітно Маукі змужнів і став дорослим. Був він невисокий на зріст, широкий у стегнах, але худий — з-під жовтої шкіри випиналися кістки та м'язи. На підборідді і навколо рота пробивався рідкий пушок, а над низьким лобом в усі боки стирчало розкуйовджене кучеряве волосся. Маукі завжди був на ногах, від чого підошви в нього зашкарубли й огрубіли.

Наближалися різдвяні свята. Крішансен усе частіше розкривав біблію, що разом з каталогом каракульських овець і книжками про їх розведення становила бібліотеку ферми «Епукіро-ост». Правда, було там ще кілька ілюстрованих журналів, що лишилися після гостювання трьох хазяйських синів, один з яких учився в Преторії, другий — у Капштадті, а третій — аж в Оксфорді. Вивчали вони там, на думку Крішансена, казна-що: геологію, ветеринарію, а наймолодший готувався стати судовим крутієм, щоб заробляти фунти суддею або ж хитрою адвокатською практикою.

Ішов пам'ятний 1945 рік. Друга світова війна зачепила й місцевих білих — африкандерів, хоча вони, власне, не мали нічого проти нюрнберзького расового закону. У Південній Африці всі кольорові народи — індери, бази-ти, кафри, бушмени, готтентоти, матабеле, грікво, зулуси — були поза законом. Чимало однодумців хазяїна ферми «Епукіро-ост» вимагали такої політики і щодо йоханнесбурзьких євреїв. Темношкірі не мали права виступати свідками проти білих. Неграм земельні наділи давали лише в спеціальних резерваціях. Хто ж займав ділянку в іншому місці, мусив відбувати трудову повинність протягом дев'яти місяців. Це були мудрі закони, і вони цілком задовольняли фермера Крішансена.

В найзасушливішу пору року, коли спека ставала нестерпною і на сланцево-глинистих ґрунтах долини Епукіро никла під палючим сонцем трава, Крішансен викликав по черзі на ферму наймитів для розрахунку.

Цього разу гладкий фермер зустрів Маукі, сидячи в шезлонзі, що стояв під сухою акацією, пофарбованою в зелений колір і прикрашеною різноколірними ліхтариками й блискучими скляними кулями. Поруч нього, праворуч, стояв сифон з крижаною содовою водою, ліворуч — пляшка віскі.

— З різдвом, Маукі! — привітав він свого наймита, наливаючи собі у фужер віскі і содової води. — З веселим різдвом... Чи ти, пак, не

знаєш, що таке різдво. Це день, коли малого Христа знайшли в сараї у Віфлеємі і ангели співали над ним. Он воно як, дурнику! Хіба ж тобі це зрозуміти! — І він загорлав якусь пісню. — Ну, Маукі, — скінчивши співати, сказав хазяїн, — давай розрахуємось. Ти одержав від мене... — Крішансен розгорнув довгу синю книжку, обкладинка якої з кожним роком ставала все більш потертою, і прочитав: — «Параграф перший контракту: харчі по три шилінги за триста шістдесят днів і ночей; параграф другий: одяг та житло...» Далі — завдаток, а крім того — багато інших витрат. Тут усе записано, Маукі. Разом це становить сто п'ятдесят фунтів п'ятнадцять шилінгів дев'ятнадцять пенсів... З цієї суми відраховуємо належну платню, премії, подарунки, всього сто шість фунтів десять шилінгів. Лишається на мою користь п'ятдесят фунтів. Оці п'ятдесят ми й припишемо до твого боргу. Ось так...

Після цього на борговому рахунку Маукі у книзі Піта Крішансена стало двісті п'ятдесят фунтів стерлінгів. Наймит мав підтвердити борг відбитком обох великих пальців на розрахунковому листку.

— Ось штемпельна подушечка. Та-а-а-к, повертай палець повільно справа наліво. Чудовий, чіткий відбиток! Якби ти не був таким справним хлопцем, Маукі, я давно вигнав би тебе в Калахарі, туди, де зовсім нема води! Двісті п'ятдесят фунтів! Це, хлопче, стільки, скільки коштують сорок першосортних смушків! Ну, давай, наллю тобі трохи. — І він показав рукою в куток кімнати, де поряд з бутлем стояв погнутий бляшаний келех.

Поки бушмен пропускав крізь пересохле горло сивуху, фермер голосно затягнув пісню. Потім урвав спів і кинув Маукі:

— Ну, йди геть — від тебе смердить!

Раптом Крішансен зареготав, йому здалося дуже кумедним, що тут, у цій клятій країні на краю великої Калахарі, все навпаки: влітку — зима, а взимку — нестерпна спека, снігу тут не буває, хоча холодними ночами вода в коритах промерзає до дна. Де тут візьмеш ялинку? Добре, що хоч шанобливі сини надіслали йому на свято різдвяні листівки з зображенням ялинок. Зате Крішансен на фермі «Епукіро-ост» мав удосталь горілки і содової води, а на рахунку у банку Рітфонтейма — кругленьку суму грошей. Хлоп'ята, і той, що в Преторії, і той, що в місті на Тафельберзі, і наймолодший — в

далекому, оповитому туманом Оксфорді будуть раді, коли одержать чеки від свого батька.

— Ну, що подарував тобі баас на свято Христа? — спитала Марія Магдалина в Маукі, який стояв перед нею, злегка похитуючись.

— Горілки! — прицмокнув язиком бушмен. — Три повних келехи. І пісню гарну заспівав для Маукі! — Юнак ураз посерйознішав і зажурено сів біля великого казана, де варилось пшоно. — Борг знову збільшився. П'ять разів по п'ять всі пальці на обох руках. Ось скільки фунтів!

— Ще п'ятдесят фунтів поверх старого боргу? — обурено вигукнула куховарка. — І ти приклав під тим боргом свої пальці, Маукі?

Той, похитуючись, сумно похилив голову.

— Ти дурний бушмен, Маукі, — сердито вилаяла його жінка. — Баас мусив заплатити тобі п'ятдесят блискучих золотих монет за те, що ти так старанно доглядав овець. Баас обдурює тебе. Почекай, ось приїде в Епукіро пан інспектор, # попрошу його перевірити твою розрахункову книгу при мені і скажу: «Цього баас Маукі не давав, сер! Ні, цього хлопець не одержував!» Ти теж підтвердиш усе...

Маукі повторював за куховаркою все, що вона говорила, хоч еони обоє добре знали: такий день ніколи не настане. Марія Магдалина, як і інші робітники ферми, все своє життя не могла відробити боргу баасові Крішансену. Стара жінка зо зла жбурнула в казан з пшоном шмат лою, а згодом зачерпнула звідти для Маукі повний тін, квадратну бляшанку з-під бензину. Така каністра разом з бензином коштувала в Рітфонтейні всього чотири шилінги, а в розрахунковій книзі бааса Крішансена було оцінено її інакше: «За новий посуд для їжі, оцинкований — п'ять шилінгів п'ять пенсів».

На початку 1946 року Піта Крішансена спіткала біда. Одного разу на ферму «Епукіро-ост» невідомий рехоботер бастард^[9] пригнав невелику отару каракульських овець. З вигляду він був схожий на білого, тільки одвисла нижня губа та кучеряве волосся видавали його африканське походження. Крішансен помітив це, як тільки високий худорлявий чоловік підійшов до нього і, вишукано відрекомендувавшись, попросив дозволу напоїти в ставку своїх овець і волів. Так, він справді рехоботер по матері, але батько його був чистокровний німець. Незнайомець сказав, що носить ім'я батька —

Філіпп Екендель. Свою маленьку ферму рехоботер передав молодшому братові, а сам, хоч і мав чималу сім'ю, вирішив спробувати щастя тут, на краю Калахарі. Як учасникові війни — він воював проти фашистів під Соллумом і Бенгазі, а згодом у Сіцилії та Італії, — йому дали земельний наділ у долині Летіахау. Африкандер туди і прямував з отарою.

Крішансен глянув на карту, на якій було позначено межі наділу, і похмурнів. Досі він вважав себе повновладним хазяїном усіх горбів і низин на схід і південь від ферми «Епукіро-ост». У дощовий рік вівчарі переганяли в долину Летіахау, де були багаті випаси, його великі отари. Забрати собі ту землю він не міг, бо мав уже визначені законом для однієї ферми десять тисяч акрів. Крішансен в задумі пошкрябав тижневу щетину на обличчі.

— Друзе, — удавано співчутливо сказав він, — вас чекає неминуча загибель. Кожен п'ятий рік у Летіахау тільки протягом тижня буває вода. Та й то дуже мало. Ні, на жаль, там не можна збудувати греблі. Даремна трата сил і коштів. Ґрунтових вод у тій пропеченій пекельним сонцем долині теж нема. А скільки левів у Калахарі! Вони смачно повечеряють вашими каракулями. Як могла земельна комісія Бечуаналенду виділити для вас таку непридатну землю? Послухайтеся поради фермера, що прожив у пустині чимало, і повертайте назад. Вище по течії, у Кай-Кай є ще вільна земля.

— Але для мене вона занадто дорога! — всміхнувся рехоботер. — Левів я не боюсь, бо під час війни навчився влучно стріляти. Я доброволець Бечуаналендського полку, був двічі тяжко поранений і цим чесно заслужив собі повні громадські права. Тепер влаштуюся на цьому клапті землі і забезпечу собі життя. Ці місця я знаю досить добре. Десять років тому я шукав золото по той бік Летіахау, звичайно, нічого не знайшов, але мені здалося, що з каракульськими вівцями в цих місцях можна дещо заробити. Тому я сюди і прийшов. Зі мною дружина, п'ять синів та два одружені двоюрідні брати.

— Як хочете, я попередив вас! — вигукнув Крішансен. — У моїй особі ви знайдете доброго сусіда, який в скрутний час готовий подати вам пораду чи допомогу. Охоче запросив би вас погостювати в Епукіро, але розумію: для нових поселенців час — гроші. Щасливої дороги!

Не раз у наступні дні баас Піт, виїхавши на горби, що розділяли долини Епукіро і Летіахау, в сильний бінокль придивлявся до нових сусідів. Він лютував. Січень видався дощовим, у лютому теж не було жодної піщаної бурі, навпаки, небо ніби прорвалося, і по убогих сухих улоговинах дзюркотіли веселі струмки. Вдруге зазеленіла трава, а оголені кущі колючок знову вбралися в листя та квіти.

Крішансен вислав на розвідку мисливців гереро, і вони розповідали, як старанно працюють рехоботери, споруджуючи дамбу для ставка, які вони сміливі на полюванні. Нові сусіди заготували собі м'яса, мабуть, на цілий рік, бо в Калахарі водилися і вільдебести^[10] і гартебести^[11], і кози. А щодо піщаних сарн, так їх тут була сила-силенна. Навіть бродячі бушмени, що мали примітивне мисливське спорядження, наїдалися в цій долині м'яса досхочу.

Наприкінці лютого новий фермер Філіпп Екендель приїхав на волі до Піта Крішансена, розповів про будівництво житла, висловив велике задоволення своїм наділом і попросив у сусідів для овець один-два мішки солі-лизунця.

— Ми необачно лишили на возі свої запаси і не накрили їх. Дощ розмочив сіль, і тепер вівці похнюпили голови. Як тільки продам у Рітфонтейні вовну і перші смушки, то відразу віддам вам натурою або можу й зараз заплатити грішми.

Піт Крішансен висловив глибоке співчуття. Своїм вівцям він не дає солі, бо на території його ферми вистачає місць з природним виходом її.

— До речі, — в задумі додав він, — у долині Летіахау теж є такі місця. Ви, безперечно, знаєте ті скелі, що на карті зветься Могилою бушменів? Це вниз по течії, за третьою улоговиною. Біля підніжжя тих скель лежать потемнілі глиняні плити, там вистачить солі на сотні років для тисячі овець. Що? Ваші вівці не звикли до такого? Ну, це смішно! Що годиться моїм, те підходить і вашим. Треба, друже, на всьому заощаджувати копійку — тільки тоді матимеш прибуток від господарства.

Відрядивши рехоботера, баас гукнув Маукі, що саме прийшов на ферму взяти лизунця для отари.

— Хто біля овець? Старий Кікуду? Нехай він замінить тебе «а два дні. Окіт почнеться тільки наступного тижня. Приведи вола до старої повітки — скажи отій розтелепі Марії, щоб дала тобі з десятка

перепічок. На два дні вистачить. Сьогодні ти виїдеш до Могили бушменів, що на Летіахуа. Знаєш, де це? Гаразд. Про решту дізнаєшся біля повітки.

Крішансен уже лаявся крізь зуби від нетерплячки, коли, нарешті, Маукі привів вола, якого довелося ловити на пасовиську.

— Мерщій бери сідло, тільки старе. Тепер клади на вола два мішки, добре поприторочуй їх до сідла і прикрий попоною, щоб не видно було, що везеш.

Маукі в задумі дивився на мішки. Їх перетинали три поперечні широкі яскраво-жовті смуги, а посередині чорнів напис. Маукі не міг прочитати його, проте добре знав, що означає череп і перехрещені кістки. Юнак пригадав, як років три-чотири тому, коли в Калахарі наповзло дуже багато безкрилої сарани, котра пожирала все до травиночки, до корінчика, на фермі з'явилися поважні пани. На вантажних машинах привезли отакі мішки з жовтими смугами, а потім прилетіли літаки і потрусили всю землю навколо ферми борошном з мішків. Від цієї страшної отрути загинула не тільки сарана, подохли й птахи, що гніздилися там, і кози, і гартебести, навіть змії і прудкі ящірки. На цих місцях смерті цілий рік не можна було пасти овець.

Коли сарану знищили, баас звелів кинути в стару повітку кілька мішків з отрутою. Крішансен завжди брав те, за що не треба було платити гроші. Цей провапнений миш'як білі пани залишили охоче, бо везти його назад було дорожче, ніж він коштував. І ось тепер Маукі навантажив на вола це отруйне борошно.

— Накривай! — звелів Крішансен. — Незабаром сонце сяде. Тільки-но смеркне, рушай. Але не кажи нікому й слова, бо шкуру спушу шамбоком! Іхатимеш всю ніч, а на ранок, коли висохне роса, висиплеш борошно на луки коло Могили бушменів. Так, у долині біля річки, де лежать потемнілі і глиняні плити. Для чого? Дурень! Там з'явилася сарана, і новий баас просив знищити її. Проте йому ні слова. Нехай буде для нього сюрприз. Вола в долину не веди. Мішки понесеш на спині. Порожні привезеш назад. Зрозумів? І щоб ніяких слідів!

Маукі нічого не сказав, він навіть не кивнув у відповідь на докладне пояснення бааса. Юнак тільки допитливо дивився на хазяїна. Той не витримав його погляду і відвернувся.

— Поганяй! — кинув Крішансен. — За повіткою зачекай, доки смеркне. Справишся, дістанеш в нагороду ріг нюхального тютюну.

Бліде місячне сяйво освітлювало долину, і Маукі знаходив стежку як удень. Він жодного разу не підняв палицю, щоб підігнати вола, і той поволі плентався. Маукі думав...

Хазяїн наказав висипати борошно в долині! Рехоботер, нічого не знаючи, пожене туди отару. Вівці їстимуть траву, лизатимуть отруту. Дурні тварини лизуть усе, що солоне. А потім здохнуть матка і баран, загине ягня одне, друге... Бідолашні дурні каракулі. Бідолашний рехоботер з своїми дітьми. Баас твердить, що тут сарана.

Ні, зараз мало сарани. Навіщо ж сипати отруту? Маукі шкодував, що не порадився перед від'їздом з розумною Марією Магдалиною!

Юнакові раптом стало холодно, і він втягнув голову в плечі. Ні, йому дошкуляв не нічний холод цієї пустинної високогірної країни; холод ішов зсередини, від серця. Маукі все ще бачив перед собою нещире, хитре обличчя свого хазяїна і чув його сердитий голос: «Щоб ніяких слідів!»

І враз Маукі зрозумів, що йому робити. Він стьобнув вола і поїхав швидше. Коли над безмежною пустинею Калахарі зійшло сонце, юнак спустився по кам'янистій стежці, проминув глиняні плити біля Могили бушменів, напоїв вола у Летіахау, пустив його пастися, а сам пішов на ферму до рехоботерів. Десь о дев'ятій годині вони погнали своїх овець до річки, і Маукі, примостившись під квітучим кущем колючок, став спокійно чекати на їх повернення.

Екендель уже знав цього старанного бушмена. Він кілька разів бував у нього на пасовиську. Фермерові дуже подобалось, як Маукі дбає про хазяйських овець.

— Що це ти привіз, Маукі? — спитав він, вказуючи на вола, що з мішками по обидва боки сідла ліниво влігся на траві. — У бура Крішансена знайшовся-таки лизунець?

— Ні, то не лизунець! — Маукі зірвав попону і показав на жовті смуги і череп. — Баас каже, що у вас сарана. Маукі забувають де. Скажи, баасе рехобот, де висипать це погане-погане борошно.

— «Провапнений миш'як», — прочитав на мішку Екендель, і його засмагле на сонці обличчя зблідло. — Тобі наказали висипати це у нас? Біля самої Могили бушменів?

— Так-так! — приклацнув язиком Маукі, ніби тільки що згадав про це. — Саме там, — біля старих глиняних плит. Висипати все. дуже

рано. Сьогодні вже пізно... Завтра висипле на траву, поки роса не спаде. Чи мені самому зробити це?

— Дай сюди отруту! — Екендель враз охрип. — То це твій баас наказав тобі посипати отрутою місця, де виходить наверх сіль?

— Там нема таких місць, там тільки погана глина і добра трава. Каракулі дурні, їдять отруйне борошно, як солоний камінь. Так-так, сарана мертва, коза мертва, каракуль мертва. Погане-погане борошно!

Екендель тим часом підкликав своїх братів і. обурено почав розповідати їм про все. Маукі спокійно чекав, поки вони зняли мішки, відтягли їх убік під скелю і завалили камінням.

Потім Екендель витяг повний кисет тютюну, дістав свою яскраво розмальовану люльку й запальничку і все це поклав у руку Маукі.

— Ти завжди був для нас добрим другом, Маукі. Покинь поганого бааса з Епукіро і переходь до мене!

— Я не можу, баасе рехобот, — похитав Маукі кучерявою головою. — Маукі заборгував баасові Крішансену багато фунтів — п'ять разів по п'ять усі пальці на руках. Працюю-працюю, а боргу все більше. Погане життя в Маукі!

— П'ять разів по п'ять усі пальці? То це двісті п'ятдесят фунтів! Он як обдурює гладкий негідник свого найкращого робітника!

— У нас у всіх борги. Баас нікого не відпускає. Хто тікає, того ловлять мисливці гереро і собаки. А потім хазяїн дуже-дуже б'є шамбоком. Ні сидіти, ні лежати!..

— Ти зробив мені велику послугу, — мовив Екендель і потис йому руку. — Ти справжній брат людям з Летіахау. Чи скажеш ти Крішансену при мені все те, що розповів тут?

Маукі заперечно хитнув головою.

— Кольорових Свідків біла людина не визнає. Ти сам скажи все баасові, потім я скажу. Добре, якби був і поліцай.

— Ти розумний хлопець, Маукі. Так і зробимо, його примусять закреслити твої борги і відпустити тебе. В неділю я приїду в «Епукіро-ост»!

Зустріч з Пітом Крішансеном відбулася зовсім не так, як уявляв Екендель. З веранди будинку фермера його весело привітали два поліцаї з охоронної гвардії протекторату Бечуаналенд, вже добре підпоєних першосортним віскі Піта Крішансена.

— О, Екендель, тобі-пощастило! — галасували вони. — Отой клятий Маукі вкрав два мішки провапненого миш'яку, щоб отруїти твою отару. Ну, Крішансен добряче провчив негідника. Вдруге не наважиться таке робити!

Екендель зіскочив з сідла, рвонув з чохла рушницю, зарядив її і, широко ступаючи, піднявся по сходах.

— Сержанте Міллер, сержанте Гроссе, ви на службі чи на гулянці? Де Піт Крішансен? де Маукі?

— Піт зараз принесе ще одну пляшечку. А Маукі десь у Марії Магдалини. Вона кладе йому холодні компреси на спину і на інші, місця, де треба. Потім ми закуємо його в кайдани і повеземо в Рітфонтейн. Звідти його поженуть у Мафекінг. Але навряд чи дійде. Піт добре доклав до нього руки. Та якщо зважати...

Екендель зблід.

— Отже, ви вирішили, що можна вершити суд, не чекаючи моїх показань? Хоч я вважаю себе рехоботером, але моє слово — слово білої людини. Я подам у суд на Піта Крішансена!

— Ну-ну, старина, фронтовий друже! — вигукнув сержант Гроссе. — Ти, як і при Соллумі, все лізеш на рожен. Які в тебе докази?

— Два мішки отрути!

— Ті, що бушмен украв з старої повітки?

— То вигадки Крішансена. Ще один доказ — показання Маукі. Йому звеліли висипати отруту на пасовисько біля Могили бушменів.

— Але ж суд цього не визнає! Бродячий бушмен не може свідчити проти білої людини через свою природну брехливість і моральну неповноцінність!

— А, чорт! Мораль бідолашного хлопця набагато вища за мораль Крішансена. Білий фермер брехав мені про виходи солі біля Могили бушменів, брехав, що в нього нема солі-лизунця!..

— Таке буває з кожним, Екендель. Але не жартуй з рушницею. Опустити дуло вниз!

Сержант Міллер відвів убік важку рушницю саме в ту мить, коли на дверях з'явився господар «Епукіро-ост». Помітивши Екенделя із зброєю, він одсахнувся, коліна в нього підігнулись, з тремтячих рук вислизнули дві пляшки. Крішансен прихилився до одвірка. Тільки коли поліцаї втихомирили його оскаженого сусіда, до бура повернулася мова.

— Оце добре... Оце добре... — затинаючись, пробелькотів він. — На моїй власній землі вітати мене з рушницею. Міллер, Гроссе, це ж замах на мене!

— Замах — це замах, а не вбивство, і за нього не судять, — буркнув поліцай. — Екендель, старина, сідай! У тебе що, сонячний удар?

Але Екенделя неможливо було втихомирити.

— По всій окрузі від Рітфонтейна до водоспадів Замбезі тебе називають протухлим шматком м'яса, Крішансен, — вигукнув він. — Але я і гадки не мав, що ти така тварюка. Навіть у найскрутніші часи я не зустрівач таких... Де Маукі?

— Що тобі до того? — Коли Крішансен побачив, що чотири дужих поліцейських кулаки взяли його під захист, до нього знову повернулося самовладання. — Маукі мій наймит, і я відповідаю за нього. Ви, рехоботери, краще частіше згадували б про свою змішану кров...

Екендель блискавично заліпив йому ляпаса.

— А-а, чорт! У в'язницю цього бастарда! — зарепетував бур.

— Кров не пролита! — буркнув сержант Міллер. — Але з мене досить, ситий по зав'язку. Екендель, негайно, без заперечень і скандалу забирайся додому. Це наказ, друже! А ви, Крішансен, можете подавати в суд за образу вашої гідності. Тільки ми вам не свідки. Слово честі, це по-джентльменськи — заліпити ляпаса!

— Гаразд, я їду. Але разом з Маукі! — рішуче заявив рехоботер.

— Ви одержите бушмена, якщо заплатите його борг. Двісті п'ятдесят фунтів золотом на стіл, і я передаю контракт! — глузував господар «Епукіро-ост». — Або ж віддайте за цю свиню свого племінного барана!

— Ви одержите його! Міллер, Гроссе, будьте свідками. Я віддаю містерові Піту Крішансену за Маукі племінного барана Чорне Диво. Давайте папір і кличте Маукі! Закріпимо угоду письмово. На ваше слово честі, баасе, я плюю!

Проте укладення договору не відбулося. На виклик замість Маукі з'явилася Марія Магдалина з ополоником у руці.

— Хто тут зве Маукі? Баас? Нехай йому буде соромно, що так побив бідолашного хлопця. Коли приїхали поліцаї, Маукі злякався і подався в пустиню. Спочатку він повз, потім підвівся і пішов, хитаючись, мов гілка акації в піщану бурю, а там побіг щосили, ніби

сарна. Так, я бачила, як він тікав туди, в безкраю пустиню... Якщо баас пошле собак або отих дурнів мисливців, я согрішу — отрую всіх. Амінь!

«Амінь» — було найсвятішою клятвою готтентотки.

— Шкода племінного барана! — сказав Крішансен. — Ну, а бушмен нехай тікає! Від контракту він усе одно не втече.

— Якщо Маукі шукатиме притулку в мене, — заявив Екендель, — то моя пропозиція лишається в силі. — Він засунув рушницю у чохол, скочив у сідло і поскакав з двору.

Тиждень, а чи й довше рехоботер чекав бушмена. Та Маукі не приходив.

Він був, проте, зовсім близько від ферми Летіахау — в печері Могили бушменів, стіни якої в далекому минулому великий митець, син його народу, розмалював хвилюючими картинами полювання. Маукі прийшов сюди, ледве тримаючись на ногах від слабості і болю. Тут і натрапили на нього два бродячих бушмени. Вони розклали в печері невелике багаття з коріння трави. Полум'я вогнища осяяло стіни, і Маукі з цікавістю розглядав картини. На них були зображені його низькорослі предки, що полювали з луками і стрілами на левів, антилоп, гартебестів і навіть на слонів. Збиваючи хмари піску, бушмени заганяли до смерті вільдебестів і сарн, потім їли м'ясо і, розхитуючись, танцювали урочистий священний танець.

Нові друзі Маукі, літній бушмен та його син, добре доглядали хворого: приносили дині-чамбас і їстівне насіння з трав, клали на рани холодні пластирі з нажованої тростини і розтертих квітів, викопували для нього солодкі медові лялечки земляних бджіл, ловили втомлених вівсянок і молодих дурних цапів.

За це Маукі давав їм покурити з красуні люльки, доки в кісеті був тютюн. Поївши, він розповідав їм про свою роботу в бааса, а його опікуни — про заманливе вільне життя серед незайманих просторів Калахарі. Маукі пригадував дитинство, коли й він бродив по пустині у мисливських сандалях, з довбнею, стрілами і буром для добування води. Тоді він був сам собі хазяїн, підвладний тільки вимогам голодного шлунку та простим законам свого мисливського племені.

— Я піду з вами, — вирішив Маукі. — Я більше не хочу працювати в білої людини. Підемо вниз по великій Летіахау аж туди, де вона губиться серед пісків, а потім — до Нтвевезе, на якому плавають

грудки солі. Там ми досхочу нап'ємося води і, нарешті, забудемо про спрагу. В країну Кай-Кай я більше не піду, бо туди прийдуть поліцаї, надінуть на Ма-уск-ксі ланцюги і відведуть до злого бааса Крішансена. Тепер я вільний, як ви!

Настав квітень — осінній місяць у далекій південній країні. В нічній темряві Маукі з своїми товаришами прослизнув повз ферму Екенделя. Юнак ніколи не був таким дужим, хоча рубці від ран на спині ще пекли вогнем. Син літнього' бушмена Ча-чі-сско запропонував украсти з крааля Екенделя вівцю.

— Ти погана людина, — обурився Маукі. — Рехоботер руку мені потис, подякував, подарував люльку, тютюн і вогняне диво. Навіщо красти? Досить мені піти попросити, і рехоботер дасть нам повний волячий міхур тютюну та ще два роги нюхального порошку. Кажу правду. Тільки я не хочу просити. Як можна красти в таких людей?

Бушмени йшли весь день, підкріплюючись то динями-чамбас, які траплялися досить часто, то товстим листям алое. Надвечір вирили в піску заглибини, обтикали їх колючками і лягли відпочивати від денних турбот під блискучим сузір'ям Південного Хреста.

Вранці недалечко в улоговині вони побачили вільдебеста. Це була стара самка. Вона паслася, зриваючи листя з довгих пагонів вельвіче^[12]. Цю тварину, схожу на помісь рогатого скоту і коня, кафри звуть гну. Так називають її і європейці. Але африкандери дали їй ім'я вільдебест.

— Заженімо її, — запропонував Маукі. — Там багато м'яса.

— А ти зможеш прудко бігти? — спитав літній бушмен. — Чи здужаєш втомити вільдебеста?

— Я гнатиму третім! — вирішив Маукі. — Тоді вона вже буде втомлена. Нехай Чачі починає і жене її до тієї акації, потім ти — до горба. А там засяду я і пожену її назад до акації. Потім знову побіжить Чачі...

Він почав прив'язувати до ніг мисливські сандалі з товстої шкіри цапа з спеціальними закрутками, що здіймають за бігуном хмару куряви, яка лякає ліниву тварину і примушує її тікати.

Незграбна антилопа спокійно паслася. Чачі підбіг до неї метрів за тридцять. Тоді тварина кинулася тікати. Хлопець погнався за нею, ніби смерч. Коли в погоню включився Маукі, антилопа вже була стомлена і кілька разів намагалася прилягти. Однак під час першого забігу Маукі

не зміг наблизитися до тварини настільки, щоб вдарити її важкою довбнею. Лише погнавшись удруге, він не дав їй підхопитись, перебив передні ноги і проломив череп.

Маукі свіжував тварину, коли підійшли його товариші. Вони посідали біля туші і, плямкаючи, почали жадібно їсти жирні нирки та легені. Після ситої їжі трохи поспали. Потім кожен вирізав собі з шкури вільдебеста фартушок і взяв м'яса, скільки міг донести. Важкою ходою бушмени пішли до скелястого горба, де була їхня стоянка. Три дні мисливці досхочу їли м'ясо і жир, а частину, порізавши на довгі смуги, сушили на сонці. Згодом знову вирушили далі на схід.

— Стільки м'яса я не з'їв у бааса і за десять років, — сказав Маукі. — Вільне життя — добре життя. Ми заганяємо ще одного вільдебеста. Дурні тварини, смачні тварини!

Однак тепер бушменам зустрічалися лише страуси та гартебести, а їх не заганяєш. Незважаючи на це, мандрівники не голодували: очі їхні так і нишпорили навколо, шукаючи чогось їстівного.

У східній частині долини Летіахау не було ні річок, ні озер. Але з допомогою бура — довгої очеретини з примітивним фільтром — бушмени добували воду з-під землі, висмоктуючи її. Вони не зважали на присмак соди чи солі так само, як на гіркий смак м'ясистого листя алое.

Все ближчими здавалися сині вершини гір Нгам-Нгам, і Маукі запропонував піти туди. Юнак сказав, що колись знав там усі стежки.

— Там багато вільдебестів і... золота. Так, коли я був дитиною, один білий повів мене туди. Він висіяв з піску багато жовтих зерен. А потім його вкусила піщана гадюка. Я хочу пошукати Могилу білої людини.

Гори Нгам-Нгам знаходяться на краю пустині Калахарі, їх схили вкриті колючим терником, а по ущелинах ховаються невеликі ліски. В цих диких місцях і досі не оселилася жодна біла людина. Тільки вряди-годи сюди відважиться заглянути якийсь відчайдушний шукач золота чи ванадію. Мисливці на велику дичину теж тут не бувають, бо їм не видають ліцензій на полювання в цьому районі. Рішенням властей гори Нгам-Нгам оголошено заповідником.

Нарешті, бушмени дісталися до заповітних гір. Шукаючи Могилу білої людини, Маукі та його супутники вбивали іноді вільдебеста чи сарну, але головним чином харчувалися тим, що збирали дорогою по

горах і долинах. У них не було ні спорядження, ні терпіння, щоб шукати самородки чи вимивати золото з річкового піску. Тільки Маукі нахилився час від часу і піднімав жовті зернята, але йому міг здатися золотом і сірчаний колчедан.

Майже два роки бродили бушмени по горах, спускалися до великої ріки Золінду, дротиками ловили там рибу і черепах, пили воду, мов дороге вино, збирали черепашки. Та незабаром їх вільному, спокійному життю настав кінець: у горах з'явилися бродячі мисливці з племені баротзе. Треба було покидати цей рай.

У горах їжі було менше, зате життя безпечніше. Правда, тут водилися леви, від загрозливого рику яких здригалися кущі мімоз. Проте гривастий цар знаходив собі досить поживи серед тварин і не нападав на людей.

Якось увечері бушмени сиділи біля багаття, ошадливо підкладаючи по гіллячці під рожен, на якому з сичанням смажилося стегно сарни.

— Я знаю одного розумного бушмена, — глузливо обізвався Чачі, — який усе шукає Могилу білої людини і ніяк не може знайти, бо вона, мабуть, десь аж на місяці. Певно, він осліп або в нього паморочиться голова. Ну, та з мене досить Нгам-Нгам. Я повертаюсь у країну Кай-Кай, в Тзумеб. Пошукаю там роботи. Чачі тепер дужий. На мідній горі завжди потрібні бушмени-робітники. Там є вродливі дівчата. Я візьму дружину, колихатиму дітей!..

— У тебе дурний брехливий язик, Чачі, — підхопився Маукі. — Я знаю, де Могила білої людини. Але навіщо нам золото? Тут, у горах, чудове вільне життя. Завжди є м'ясо і холодна вода.

Та молодий бушмен вперто стояв на своєму.

— З мене досить Нгам-Нгам. Я хочу до людей, мені треба тютюну для люльки і нюхального порошку. Я розповідатиму про велику мандрівку через Калахарі у Тсумебі, в Гротфонтейні, в Отаві. Я вже мужчина, а не дурне хлоп'я.

Батько підтримав сина:

— Куди Чачі, туди і я.

Старий знав, що на мідних копальнях в Отаві завжди потрібні робітники. Особливо охоче приймали на роботу малорослих витривалих бушменів, які возили в штольнях вагонетки. Їхня праця цінилася найдешевше. Можна уявити, скільки платили бушменам,

якщо навіть дужий негр-овамбо заробляв за зміну два шилінги, з яких мусив платити за їжу, житло і робочий одяг.

Даремно розповідав Маукі про своє тяжке життя на фермі. В обох бушменів прокинувся потяг до людей, і він гнав їх назад, хоч для цього треба було пройти майже тисячу кілометрів.

Настала найкраща пора року — період дощів. У горах всього було вдосталь, і бушмени не квапились покидати їх. Іноді Маукі сам зникав кудись на півдня, але завжди повертався до невеличкого багаття, біля якого відпочивали його товариші.

Нарешті, одного вечора він повідомив, сяючи від радості:

— Завтра ми підемо до Могили білої людини. Сьогодні я бачив з гори ту ущелину. Там ми візьмемо шкіряну торбинку з золотом і повернемося в країну Кай-Кай. Навіщо нам копальні Отаві? Ми будемо дуже багаті!

Наступного дня бушмени вирушили в дорогу. Сонце піднялося вже високо над головою, коли вони спустилися з крутого сланцевого схилу на дно ущелини. Але Маукі помилився, гадаючи, що відразу знайде Могилу білої людини. Відтоді, як він тут був, минуло багато років. Піщані бурі, гірські обвали, осипи утворили дюни з піску, каміння і щебеню. Вони закрили вхід до печери, де знайшов свій останній спочинок безталанний золотошукач. Маукі безпорадно блукав між дюнами і скелями. Під щебенем десь зник також струмочок, і бушменам доводилося глибоко заганяти в пісок свої бури, щоб висати хоч краплину рятівної вологи.

Чачі і його батько вмовляли Маукі залишити ущелину, де стояла страшена спека. Та юнак не хотів і слухати про це. Він переповзав з місця на місце, відкидаючи каміння і принохуючись. Раптом Маукі відчув, як з-під купи кам'яних уламків потягло прохолодою. Юнак радісно скрикнув і змією прослизнув у вузьку щілину. В ту ж мить десь з-під гори пролунав його тріумфуючий крик.

Скоро він виповз з повною калєбасою^[13] води, потім приніс кирку, схожу на хрест, згодом виволік на сонце затверділий, мов кістка, шкіряний мішок. Їм довго не вдавалося розв'язати старанно зтягнутий мотузок. Сутінки вже заповнили ущелину, коли, нарешті, Маукі про-сунув-таки руку в торбину і вийняв жменю тьмяно поблискуючого золотого піску й самородків.

— Це коштує стільки фунтів, скільки два рази по сто всіх пальців на руках, а може, й більше! — запевняв Маукі, радо прикладаючи язиком. — За золото ми купимо собі машину, і тоді бушменам не треба буде бродити по пустині, купимо ферму каракулів, великий мішок тютюну, багато рогів нюхального порошку і горілки, багато-багато горілки!

Супутники сміялися з мрій товариша, брали в руки дивний метал, пробували його на зуб і необачно впустили між каміння кілька крупинок. Маукі дуже розгнівався на них, дбайливо зав'язав мішок і знову зник у печері. Досхочу напоївши друзів водою, він, зрештою, виповз наверх весь мокрий, ніби скупався. Цього разу в руці в нього був іржавий ніж. Маукі подарував його Чачі, і бушмени рушили на північ, бо саме туди тік струмок, який починався в печері.

Увечері друзі з'їли тільки по жмені смаженого насіння з трави, проте всі троє були веселі і задоволені. Маукі невтомно мріяв, що вони куплять за золото. І коли його вигадка здавалася бушменам неймовірною, вони заходилися реготом, який заглушав виття гієн, що бродили навколо.

Протягом двох днів Маукі сам ніс мішок із золотом. Потім, коли бушменам пощастило загнати ще одну жирну самицю вільдебеста, вони зробили з її шкури три торбинки і розділили важку ношу. За порадою Маукі бушмени прикрили золото жалюгідними запасами харчів.

— Оцей пісок, — застерігав юнак своїх товаришів, — біла людина любить понад життя. Якщо дізнається, що ми маємо золото, то вб'є нас. Нікому не кажіть про золото.

Шість разів з'являвся над мандрівниками повний місяць, поки вони перетнули пустелю Омахеке і, нарешті, прибули в Кай-Кай. Там їх гостинно зустріли бідні мисливські племена, обміняли їм шкіряні настегнові фартушки і мисливські накидки на три замашених комбінезони.

Бушмени довго торгувалися з одним сірійським бродячим торговцем за широкополі бурські фетрові капелюхи. Однак, коли Маукі запропонував за них три пучки золотого піску, сірієць не взяв його. Він продавав лише за гроші.

— Торгівля за золото суворо заборонена, — пояснив він бушменам. — Золото приймає тільки Південно-Африканський банк у

Гротфонтейні. Ідїть туди, обмінєте його на фунти й шилінги і тоді купите в мене ці гарні капелюхи. Зрозуміли?

Ні, для Маукі було зовсім незрозуміло, як перетворити золото в гроші. Він знав тільки, що для цього треба йти до білих людей, а вони неодмінно спитають, де він узяв золото. Друзі щовечора обговорювали, що їм робити з цими жовтими зернятами, але так нічого і не могли придумати. Рішення виникло несподівано, коли вони пішки прийшли в Гротфонтейн.

— Я не візьму з собою всього золота, — сказав Маукі. — Насиплю трохи в кишеню штанів і змішаю з блискучими камінцями. Всі вважатимуть мене дурником. Чекайте мене біля річки.

Вія ні на мить не сумнівався в чесності своїх товаришів, не побоявся, що вони обдурять, зникнуть разом із золотом. Їм і справді навіть на думку таке не спало. Чачі і його батько тільки спитали, що їм робити, якщо він не повернеться.

— Чекати! — лаконічно звелів Маукі. — Ідїть у степ Омахеке і чекайте. Але золото не викидайте.

Наступного дня десь ополудні Маукі стояв перед віконцем скупника золота у Гротфонтейнському філіалі Південно-Африканського банку. За час довгих блукань по Калахарі і Омахеке бушмен забув майже всі англійські і бурські слова.

— Продати.... золото, — Маукі жестами доповнював свою бідну мову, — так-так! — І витяг з кишені комбінезона золоті крупинки.

Чоловік за віконцем узяв терези і пляшечку з кислотою, відсунув убік шматочки колчедану, а золото висипав на шальку терезів, потім полив кислотою, уважно спостерігаючи реакцію. Зливши кислоту, скупник висушив золото на полум'ї спиртівки і зважив його.

— П'ять унцій. Близько ста п'ятдесяти грамів, — сказав чоловік. — Якість — двадцять каратів... — Скупник щось підрахував на папірці і додав: — Одержиш двадцять чотири фунти. Згоден?

Маукі кивнув головою, хоча і не вмів лічити. Коли йому поклали кілька паперових банкнотів, він благально сказав:

— Не хочу паперу. Блискучі шилінги...

— Справа твоя, — буркнув скупник, задоволений вираз обличчя якого свідчив, що йому вдалося добре облагодити справу.

Службовець банку відлічив Маукі стільки шилінгів, що в того замиготіло в очах.

— Візьми чотириста вісімдесят шилінгів! — сказав він.

Маукі зсипав їх у кишені.

— У тебе ще є золото? — раптом спитав скупник. — Воно не дуже якісне, але я охоче візьму в тебе.

— Так-так, — відповів Маукі, тупцюючись на місці від хвилювання. — Так-так, багато-багато золота! Я ще принесу завтра.

— От і добре! А зараз іди купи собі пристойний одяг. Твоє лахміття смердить — аж дух забиває!

Тільки-но Маукі вийшов на вулицю, як його враз оточили гультяї — бушмени, готтентоти і овамбо, — що зачули срібло у віддutih кишнях юнака.

— Дай нам скільки-небудь, брате! — канючили вони. — Ти, мабуть, пограбував банк? Поділись з нами!

Та Маукі вдавав, що не чує їх. Він підійшов до критої гофрованою бляхою крамнички, на вивісці, якої було зображення солдата. Це означало, що тут продається Тютюн. Юнак купив ріг табаки і велику пачку пресованого тютюну. За це він без жалю заплатив чотири шилінги. Потім пішов далі, заглядаючи у крамнички і харчевні, примічаючи їх, щоб згодом не шукати, і, нарешті, повернувся до річки, де на нього чекали друзі. Гротфонтейнські злодії були надто ледачі, щоб плентатися за ним у нестерпну спеку. Лаючись, вони залишили хлопця.

Чачі та його батько, зручно вмовившись під акацією, нетерпляче ждали товариша. Вони недовіжливо глянули на ріг табаки і пачку тютюну, які з поблажливою усмішкою кинув до їхніх ніг Маукі.

— Ми багаті, — задоволено засміявся юнак, підсівши до них, і витяг з кишені жменю шилінгів. — Це тобі, Чачі, а це тобі... — Хлопець, не лічачи, розділив своє багатство на три рівні частини. — А тепер понюхаємо порошок!

Маукі набив ніздрі свого тупого носа запашною табакою, а за ним те саме зробили й Чачі з батьком. Вони чхали, плювали на землю і знову повторювали процедуру.

Люльки рехоботера давно вже не було, і бушмени заходилися лаштувати свою «люльку». Вони вирили воронкоподібну ямку, насипали в неї потертої трави та пресованого тютюну, поклали поверх запалений трут, встромили три очеретини, і, лігши на черево, з насолодою закурили.

— У Гротфонтейні багато злодіїв, — повчав Маукі своїх товаришів між затяжками. — Вони кричали: «Дай нам скільки-небудь! Дай тютюну, їжі, горілки!» Я нічого не дав, ви теж не давайте, бо як побачать шилінги, все відберуть. Біла людина сказала мені: «Купи гарний одяг!» Ми придбаємо в Гротфонтейні барвисті сорочки. Чи купимо й штани? Ні! Краще купимо смачної їжі і наїмося. Я знаю, де

стара пані смажить м'ясо і варить пшоно. За шилінги нам все дадуть. Чи дадуть горілки? Ні, горілки ми не питимемо у Гротфонтейні. Купимо тільки, а потім повернемося на берег річки, сховаємося і питимемо.

Досхочу накурившись і нанюхавшись табаки, бушмени вийшли на шлях, що вів до Гротфонтейна, і надвечір добралися до цього степового міста. Вони з подивом розглядали матові карбідні лампи, великі електричні лампіони, що ніби місяці висіли над вокзалом і мідне-плавильнею, різнобарвні реклами, але найбільше їх вразили вулиці, заповнені людьми всіх кольорів шкіри, від найчорнішої до зовсім білої. Бушмени ніколи не бачили стільки людей. З острахом поглядаючи навколо, троє друзів міцно тримали свої хутрянні торбинки із золотом. Насмілившись, Маукі ввійшов у загорожу з колючого дроту, де похилого віку готтентотка готувала страви. Чачі з батьком довго не наважувалися піти за ним, а коли зайшли, то боязко посідали на свої торбинки під самою огорожею.

Маукі підійшов до жаровень і казанів, вибрав три добрих шматки смаженого м'яса, замовив повний тін запашної пшоняної каші, взяв три великі калібаси мутного пива і запитливо глянув на хазяйку. Вона підняла три пальці, і він, не торгуючись, поклав перед нею три шилінги. Задоволено всміхнувшись, готтентотка кинула на тацю Маукі кілька великих перепічок і привітно кивнула йому.

— Ти дуже багата людина, — сказала вона. — Завжди приходь до Анни Бетлехем. У неї смачна їжа!

Жінка провела його пильним поглядом, подивилася, де він сів, і штовхнула під бік хлопця-кельнера, щоб наглядав за тацею і калібасами.

Батько Чачі аж затремтів з радощів, побачивши стільки їжі. Він шанобливо схилився перед Маукі.

— Це ніби сон, — озвався він. — Ось візьми мої шилінги, їжа краще, ніж дурні гроші!

— За свої шилінги ти можеш цілий рік купувати собі таку їжу, — хвалькувато сказав Маукі. — Зараз ми їмо, як білі пани: трохи м'яса, трохи каші, трохи пива.

Наївшись досхочу, Маукі і його товариші великодушно запропонували все, що лишилося від бенкету, голодним жебракам, і за мить таця спорожніла.

— Хочеш тістечка з сиропом? — спитав у Маукі хлопець, прибираючи посуд.

Чачі, якому сподобалось частувати, кинув кельнерові два шилінги, і той за хвилину поклав перед друзями цілу гору побризканих сиропом коржів. Вони були черстві і гіркі від старого лою.

Маукі підізвав хлопця і, віддуваючись від ситості, нарешті наважився вимовити чарівне слово.

— Горілки! Багато-багато горілки!

Кельнер озирнувся, чи нема поблизу зайвих вух, і знизав плечима.

— Заборонено! Суворо заборонено! А скільки даси?

— Пригоршу шилінгів!

Хлопець мовчки простяг брудні руки, і, Маукі висипав йому гроші. За мить він з'явився з оберемком цукрової тростини.

— Горілка всередині! — прошепотів кельнер.

Маукі намацав холодну пляшку і кинув хлопцю ще один шилінг на чай. Потім підвівся, роздав коржі з сиропом жебракам і перевальцем разом з приятелями пішов з харчевні.

В той час, як вони виходили, за ними уважно стежили з веранди сусіднього бара два білих.

— Он той бушмен, Товнтон, про котрого я щойно розповідав. Золото, яке він мені продав, містить високий процент іридію, а отже, цінність його безперечна. Це якесь невідоме родовище. Нетямущий хлопець повизбирував разом із золотом і мідь.

— Чи пощастить щось випитати в нього? — спитав співрозмовник і допив віскі. — Ясно, що це наносне золото, але майже зовсім не відшліфоване. Очевидно, його знайшли поблизу родовища. Коли б я взяв патент на розробку золота, це не пошкодило б моему кредиту.

— Бушмен прийде завтра. Спробуємо поговорити з ним. До речі, він не схожий на дикуна: знає кілька англійських і бурських слів. Мені здається, це контрактний робітник, який утік від хазяїна і давно вже тиняється по Калахарі. Чому по Калахарі, а не по Омахеке? Тому, старина, що там нема невідкритих родовищ. В Омахеке все пересіяно, як першосортне борошно.

На ранок у бушменів тріщали голови від поганої сивухи, яку вони пили в холодку біля річки, поки їх не зморив сон. У пляшці ще трохи лишилось, але Маукі вилив усе до краплини в сухий пісок. Пожувавши зів'ялу стеблину цукрової тростини, він трохи прийшов до тями.

Незабаром до нього знову повернулася здатність мислити. Хлопець склав план на день.

— Я продам сьогодні білій людині в банку дві кишені золота. Купимо гарні барвисті сорочки і багато їжі, але горілки більше не купуватимемо. Це погано для бушменів. Чекайте на мене тут. Бережіть мої шилінги. Торбинки із золотом зарийте під акацією. Якщо я повернусь сам — добре! А коли зі мною будуть білі, тримайтеся так, ніби ви зовсім дурні і не знаєте мене!

Маукі насипав у кишені комбінезона крупних самородків і, не кваплячись, рушив у місто. По дорозі до банку він побачив довгу крамницю, де продавався одяг. Там він закримітив барвисті сорочки і навіть бурські капелюхи різних кольорів і відтінків.

— А, давній знайомий! — привітав його з-за віконця скупник. — Що ж ти приніс? Покажи-но! — Побачивши великі золоті злитки і друзи, службовець банку аж свиснув. Потім відсіяв пісок, бризнув на метал кислотою і взяв терези.

В цю мить до нього підійшов ще один білий, підкинув на долоні крупину золота і спитав спогорда:

— Де знайшов?

— Гори Нгам-Нгам! — з зусиллям вимовив Маукі, злякавшись. — Далеко-далеко звідси. Шість повних місяців я йшов до Гротфонтейна, аубаасе!

— Як тебе звати?

— Маукі. Маукі з «Епукіро-ост» бааса Крішансена.

— Ну, таке скажеш! Гладкий Піт — твій хазяїн? Ти доглядав у нього овець?

— Так-так, добре доглядав. Тепер сам куплю каракулі. Маукі вміє доглядати. На те шукав золото.

Тим часом скупник зважив злитки і закінчив підрахунки.

— Маукі, ти будеш багатцем! Цього разу дванадцять унцій, якість — двадцять каратів. П'ятдесят фунтів. Повна торба шилінгів. Згода?

Маукі схопив мішечок з червоними печатками. Руки в нього тремтіли. Однак його ще не відпускали.

— Хвилинку! — сказав незнайомий білий. — Ти можеш заробити два таких мішечки, якщо проведеш нас туди, де ти знайшов золото. Туди не треба йти пішки, в мене є машина. За десять днів будемо в горах Нгам-Нгам.

— Там нема більше золота, — похитав головою Маукі. — Пісок та каміння. Так-так. Я б ще шукав. Нема, ні...

— Ну, ми поговоримо про не згодом! Дивись, не пропий золото, Маукі! А якщо в тебе є ще...

— Ще багато-багато! — пробелькотів Маукі, зрадівши, що його відпускають.

Він не помітив двох жебраків овамбо, які від самого банку пішли за ним назирці. Великі гроші зробили його глухим і сліпим.

А в банку Товнтон рішуче заявив:

— Ну, тепер він не вирветься з моїх рук! До речі, я навіть не підозрював, що скупник Південно-Африканського банку так безсоромно гріє тут руки. Бушмена обдурили більш як на п'ятсот шилінгів.

— А з чого я платив би оренду за це місце в банку? — засміявся скупник. — Це ж мій єдиний прибуток. Поки що вдавалося. Тьфу, тьфу, тьфу — щоб не наврочити! Якщо у вас щось вийде з Маукі, то я охоче взяв би участь в експедиції. Можу внести двісті фунтів.

Маукі насилу доплентався до річки. Хитрий сірієць, крім барвистих сорочок, накинув йому ще три сніжно-білі бурські капелюхи. А помітивши, скільки в цього дикуна грошей, не випустив з крамниці, поки той не купив троє штанів з грубої тканини, три полотняні куртки з застібками-«блискавками» та три таких же плащі.

З пакунком на плечах Маукі зайшов у харчевню. Взяв засмажену вівцю, кілька калєбас пива, повний старий паперовий мішок перепічок, а на додачу — дві пачки сигарет і коробку сірників. За все це готтентотка сама відлічила собі шилінги з його торбини.

Чачі і його батько, побачивши Маукі з пакунками, пішли в танець. Покидавши пакунки під акацією, хлопець втомлено сів у затінку і на подив друзів запалив сигарету.

— Все це для нас, брати, — пахкаючи сигаретою і кашляючи, сказав він. — У мене є великий план. Ми гарно одягнемся, наїмося і поїдемо вогняною дорогою до Віндгука, а потім машиною до Рітфонтейна. Там ще продамо золота, купимо гарних каракулів і рушимо до доброго бааса рехобота. Він тис мені руку!

Чачі й батько, одягнуті в розкішне вбрання і ситі, були згодні на все. Вони охоче дозволили двом жебракам-овамбо, які прийшли вслід за Маукі, доїсти все, що лишилося від обїду, а ті розповіли їм, як їхати

залізницею. Жебраки виканючили в бушменів ще кілька шилінгів і надвечір подалися до сяючого вогнями Гротфонтейна.

Щастя п'янить, і почуття небезпеки поступово зникає.

Бушмени не квапилися віддати себе на поталу вогняній дорозі. Вона їм здавалася чимось диявольським, хоч була всього-на-всього жалюгідною вузькоколійкою. Друзі день у день бенкетували під акацією на березі Гротфонтейнської річки.

Тим часом у Рітфонтейні, Мафекінзі і Гротфонтейні невтомно працював телеграф. На кінець тижня Товнтон став власником контракту, укладеного між баасом Пітом Крішансеном з ферми «Епукіро-ост» і хлопчиком бушменом, на ім'я Маукі, який у 1946 році втік від хазяїна, не відробивши боргу майже триста фунтів по курсу Південно-Африканського Союзу.

Маукі, ніяк не наважувався вирушити в дорогу, хоч овамбо, з'являючись щодня з точністю сонця, розхвалювали подорож залізницею по великому Дамараленду і горах Еронго. Прощаючись, коли наставали сутінки, жебраки настирливо допитувалися про час від'їзду бушменів. Вони були надміру люб'язні і запобігливі.

Нарешті, Маукі прийняв рішення.

— У нас досить шилінгів, — сказав він. — Спершу поїду я сам і почую, що скаже баас рехобот. За два повних місяці я повернуся на берег річки, під це дерево. А ви сьогодні ж уночі йдіть туди, де вас ніхто не знає. Шилінгів у вас вистачить, тому золото не продавайте.

Бушмени кивнули головами на знак згоди і одразу ж почали збиратися в дорогу. Маукі підв'язав під плащ шкіряну торбинку з золотом і на світанку попрямував у Гротфонтейн. Овамбо, що рушили за юнаком, запевняли, що він дуже схожий на білого бааса. Враження псують тільки босі ноги. Жебраки добились-таки, що Маукі пригостив їх перед великою мандрівкою щедрим сніданком. Згодом один з них десь хутко зник, а другий провів Маукі до станції.

Тільки-но Маукі підійшов до каси, щоб купити квиток, як до нього наблизився високий поліцай у сірому кітелі і поклав на плече руку.

— Маукі з «Епукіро-ост»? — спитав він. — Іменем закону Південно-Африканського Союзу ти арештований. За порушення контракту і втечу з місця роботи. Ах ти, клятий бушмене! Тікати? Я тобі ребра переламаю, тільки спробуй! — І поліцай щосили оперіщив Маукі по потилиці важким шамбоком.

У хлопця потемніло в очах, і він упав на коліна, а коли отямився, то побачив сталені наручники, що скували його праву руку з лівою ногою. Він міг іти, тільки пригнувшись майже до землі. Так і повели його на станцію.

Там на нього чекав білий пан з банку, який тоді про все розпитував його. В руках у пана була довга синя книжка, яку Маукі дуже добре знав.

— Немає сумніву, — звернувся він до поліція, — що оцей бушмен і є той робітник, про якого сказано в контракті. Але для певності слід звірити відбитки великих пальців з відбитками в розрахунковій книзі.

Звірівши відбитки, поліцай і службовець, пересвідчилися, що вони цілком однакові. Так бушмен Маукі з ферми «Епукіро-ост», який втік, не відробивши боргу, перейшов за законом Південно-Африканського Союзу і відповідних постанов протекторату до нового власника контракту — Едварда Товнтонна.

Новий хазяїн звелів зняти сталений наручник з ноги Маукі, взяв у руки ланцюг і повів робітника додому. На східцях веранди хазяйського бунгало Маукі побачив знайомих овамбо. Ті зустріли закутого хлопця голосним реготом. Вони кинулися до нього і забрали всі його нові речі. Це була їм плата за зраду.

Товнтон вивернув кишені Маукі і, показуючи чималу купу шилінгів, з сміхом вигукнув:

— Буде чим сплатити твій борг, Маукі. А ось і шкіряна торбинка... — він заглянув у неї і свиснув, побачивши золото. — За законом, хазяїнові належить усе, що придбає його наймит. Зрозуміло?

Маукі мовчав і тільки похмуро дивився поперед себе. Один овамбо жбурнув йому драну хутряну накидку, другий — шкіряний фартух. Але хлопець нічого не взяв. Здригаючись усім тілом, він голий присів навпочіпки на веранді бунгало.

— Замкніть бушмена в гараж! — наказав Товнтон. — Я знаю, як його приручити. Слухай, Маукі, якщо ти проведеш мене туди, де є золото, у Нгам-Нгам, то будеш вільний. Зрозумів? Добре подумай над цим до вечора...

А ввечері новий хазяїн Маукі і скупник золота в банку відзначали в барі вдалу операцію.

— Я заплатив за контракт сто фунтів, а за саме золото одержав триста! — задоволено сказав Товнтон. — Якщо цей темношкірий

покаже, де знайшов золото, то йому нема ціни. Піт Крішансен дуба дасть, коли дізнається, яку дорогоцінну пташку випустив!

— Треба бути тільки привітнішим з Маукі, — застеріг скупник. — Ці діти природи бувають вперті.

— Ну, з-звич-чайно! — в Товнтоні вже заплітався язик. — Не-не т-турбуйся! Візьмемо з собою пляшку негеруму. Цей напій розв'яже йому язик. На старому джипі ми за тиждень доберемося до Харрі чи Тзау...

— А звідти, певно, недалеко і до мети. Запевняю тебе, Товнтон, там, де є стільки крупних самородків, у піску теж багато золота, а десь недалеко і жила. Тільки тримай язик за зубами. А то завтра всі злидарі Гротфонтейна і Тсумеба подадуться туди шукати своє щастя!

Тим часом овамбо розважалися, всіляко залякуючи замкненого в гаражі бушмена. Вони не дали йому навіть ковтка води. Маукі був у такому відчаї, що коли Товнтон з'явився з ромом і кількома перепічками, погодився на все. Так, звичайно, від Тзау, останнього селища перед горами Нгам-Нгам, найкоротший шлях до ущелин з золотим піском. Так, справді треба їхати через Харрі. Машиною можна легко дістатися колючими заростями аж до самих гір. Але далі треба ще йти пішки цілий день. Але це не страшно. В гірських долинах є вода і дичина, можна стріляти вільдебестів, гартебестів чи цапів, а ніжні сарни там зустрічаються на кожному кроці.

Не минуло й місяця, як білі золотошукачі вже стояли навколішках біля маленького струмочка, що витікав з печери, і промивали пісок з сухого русла струмка. Обливаючись потом і лаючись, вони гребли в коритця для промивки лопату за лопатою піску, щоб дізнатися про вміст в ньому золота. Маукі сів осторонь і здивовано спостерігав незрозумілі дії білих.

— Золота мало, — нарешті вирішили обидва. — Сам пил, крупинки попадаються зовсім рідко. Ми можемо сидіти тут роками і не покрити своїх витрат. Ей, Маукі, навчився, ледарю, як мити золото? Завтра вранці за роботу! Зрозумів?

— Тут нема золота. Золото в горах. Там можна збирати руками.

Золотошукачі поглянули на зубчасті стрімкі скелі. Ні, з старим джипом туди не вибратися. А пішки йти в гори дуже важко, особливо в період засухи, коли так нестерпно палить сонце.

— А там є вода? — спитали білі.

— Води багато, — гаряче запевнив їх Маукі. — Я знаю джерело, з якого вода тече сюди в струмок.

Увечері біля багаття вирішили: вранці вирушити в дорогу. Як тільки Маукі згриз три сухарі, його примкнули сталевим ланцюгом до заднього колеса машини. Він вирив собі в піску яму і ліг спати. Проте хлопець довго не міг заснути, обмірковуючи кожен свій майбутній крок там, у горах.

Два дні золотошукачі пробирались серед диких скель. Нарешті, Маукі повідомив, що вони в золотій долині. Товнтон кинувся у вузьку смужку тіні біля підніжжя гори, недовірливо оглянувся довкола і спитав:

— А де ж джерело?

— Дайте бурдюк. Я принесу води.

Білі були настільки втомлені, що забули про всі перестороги. Та й Маукі поведився весь час розумно. Здавалося, він змирився з своєю долею. Повернувся хлопець не скоро, але з наповненим водою бурдюком. Коли білі напилися, Маукі поклав перед ними свій кисет, у якому давно вже не було тютюну.

— А ось і золото! — сказав юнак.

Товнтон гарячково витрусив усе з кисета на долоню: це були злитки, друзи, з — яких найменший важив понад грам, а найбільший — десять грамів. Білий підхопився на ноги.

— Де ти взяв? Глянь-но, старина, ми все ж добралися! За такий короткий час стільки назбирати руками! Якась казкова золота жила!

Айда, бушмене, покажи, де ти знайшов золото!

— Завтра вранці, — по-бушменському, приклацуючи язиком., відповів Маукі. — Я покажу золото і стану вільною людиною. Тоді я піду в країну Кай-Кай. Дайте мені відпускну, баасе!

— Ти одержиш її, як тільки ми все заберемо звідси, місяців через три-чотири. Зрозумів?

Маукі похитав головою.

— Ви запевняли: «Покажи золото, і тоді ти вільний!» Баас казав сам так.

— Ах ти, негіднику! — схопився Товнтон за шамбок. — Я спущу з тебе шкуру, якщо ти негайно не поведеш нас! Давай сюди лапу! — І стальний браслет клацнув на лівій руці Маукі.

Маукі, зітхаючи, рушив попереду. Так вони дійшли до дна ущелини. Пісок був розпечений, наче вогонь, скелі випромінювали сухий жар, хоча сонце вже схиялось за обрій. Маукі присів, підняв кілька золотих крупинок і показав на ущелину.

— Тут скрізь золото. Дивіться!

І білі на власні очі раптом побачили, як блищить у піску золото, жовте і червонувате. Вони впали на коліна і, повзаючи, просто в кишені збирали золоті злитки. Товнтон навіть випустив ланцюг, на якому тримав свого наймита. Та Маукі тільки пересів у затінок під високу скелю і крізь примружені повіки стежив за своїм хазяїном. А той тріумфував.

— Коли ж ми все це перемиємо! На мою думку, тут десять тисяч унцій чистого золота!

— Більше! — заперечив його компаньйон. — Вистачить для обох. Глянь, ось шматок телуриту, він ще в кварці. Отже, вихід жили десь зовсім близько. Маукі знайде його!

— Маукі! Маукі! — гукнув Товнтон. — Де ти сховався, поганцю? йди сюди! Хутко! Чи, може, схотів шамбока?

Але Маукі не було, зник і шамбок.

— Певно, пішов на стоянку, — втішили себе обидва, продовжуючи збирати золото.

Вони рилися в піску, поки смеркло і вже не можна було відрізнити гальку од золота.

На стоянці Маукі теж не виявилось. Там лежали бурдюк, до половини наповнений водою, сумка з харчами, важкий рюкзак, що

його ніс бушмен, мисливські рушниці. Все лишилося на місці. Не було тільки вірного помічника, який щовечора збирав колюче гілля для багаття, приносив воду.

— Прийде! — заспокоював себе Товнтон. — Де він подінеться у цій дикій пустині. Ще й радітиме, коли дамо сухаря...

Маукі провів ніч у печері біля джерела. Вранці він вибрався звідти, тихенько замостив камінням вихід і, з повним бурдюком вилізши на стрімку скелю, влаштувався в затіненій ніші, звідки добре було видно дно ущелини. На руці в нього дзвенів ланцюг.

— Слово є слово, брехня є брехня, — говорив сам до себе бушмен. — Білий баас сказав: «Маукі, покажи золото — і ти вільний». А коли прийшли до Могили білої людини, бааси кричали: «Ми спустимо з тебе шкуру шамбоком! Ще три повних місяці!» Ні, я не лишуся з білими ні двох, ні навіть одного місяця. Сьогодні піду геть. Так, як мені пообіцяли. Нехай вам золота долина, а мені — воля!

З своєї схованки він чув уранці, як білі гукали його:

— Маукі! Маукі! Ах, ти клятий пес! Нам треба води! Не вистачає на чай! От бридка мавпа. Ну, почекай, скуштуєш шамбока, так що тижнів два і не сядеш!

Бушмен дивився на руду ящірку, що злізла на його темну руку, і не зганяв її.

— Багато води є для тих, хто знає, де вона тече, — тихо сміявся він. — А для сліпих слимаків нема жодної краплини. Вибивайте шамбоком воду з каміння і піску, а не з моєї спини.

Але тут він із здивуванням побачив, що білі знову повзають по піску під пекучим сонцем і жадібно збирають у мішки жовті зернята.

— Дурніші, ніж корова, — вилаявся Маукі. — Вона й то знає, скільки їсти. Лежить потім у затінку і ремигає. Білі бааси великі, а дурні, дуже-дуже дурні!

Раптом над ущелиною знялася хмара піщаного пилу. То компаньйони придумали новий спосіб промивати пісок. Вони провітали його, підкидаючи в коритцях угору. Вітер зносив легкий пісок, а важкий метал падав до ніг золотошукачів. Вони аж ревли, радіючи багатій здобичі.

— У Гротфонтейні чи Тсумебі найдорожче за все золото, — задумливо похитав головою Маукі. — А тут, у Нгам-Нгам, — вода! — Він дістав із затіненого кутка ніші бурдюк і випив ковток.

Маукі сидів і думав. Бушмен знав закон пустині, який зобов'язував подати допомогу кожному, хто потребував її. Однак юнак знав і інше: досить йому спуститися з повним бурдюком униз до тих жадібних на золото, як вони відшмагають його шамбоком по вкритій рубцями спині за те, що він утік.

— Бідний бушмен і багатий білий баас стали чужими, коли хороше слово стало поганою брехнею! — пробурмотів хлопець, спостерігаючи, як все більше наповнювалися золотом мішки шукачів.

Настав полудень — час найбільшої спеки. І тут Маукі помітив, що білі на дні ущелини вже шукають не золота, а щось інше. Вони, переповзаючи з місця на місце, пробивали киркою чи лопатою глибокі ями і час від часу гукали його, Маукі, то благаючи, то лаючись:

— Маукі, друже, принеси води! Слово честі, ми відпустимо тебе! О, клятий виродок!

Нарешті білі перестали рити і деякий час стояли, зігнувшись під вагою своїх мішків, безтямно втупившись у розпечені кам'яні стіни. Потім сіли у затінку під навислою скелею і в гарячому, як піч, повітрі знову залунали крики про допомогу:

— Маукі! Маукі! Води! Води!

Проте бушмен був таким же невблаганним, як і скелі гір Нгам-Нгам, хоч і вболівав, що не може спуститися вниз і напоїти спраглих. Коли сонце вже повернуло на захід, Маукі помітив, що між білими зчинилася бійка. У фляжці одного з них виявилось кілька краплин води, та він не захотів поділитися з своїм товаришем. Маукі бачив, як шалено звивався в повітрі нагай з шкіри нільського бегемота, чув, як він з посвистом розсікав повітря.

— Страшна-страшна спрага!.. — промовив Маукі, коли серед ночі до нього долинув знизу солодкуватий трупний запах. — Так-так, баасе Товнтон, і той, другий, у вас більше нема шамбока. Кінець.

— Довгий ніж і дві кулі! — установив бушмен, спустившись із скелі в ущелину. На мить Маукі затримався біля мішків із золотом, поклав один собі на плечі і рушив у далеку мандрівку.

З важкою ношею Маукі попрямував туди, де лишився джип. У ящику з інструментами він знайшов терпуг і звільнився від наручника і ланцюга. Потім облив машину бензином з запасної каністри, підпалив запальничкою, і від джипа повалив густий дим.

Піднімаючись угору метрів на тридцять, він чітко вирізьблювався на тлі грізних стрімких скель гір Нгам-Нгам.

Згинаючись під вагою незграбного шкіряного мішка, Маукі пісками північної Калахарі прямував у Кай-Кай. Душа його була сповнена великих надій. Не одну ніч він думав на самотині про своє життя: «Білі бааси були до мене несправедливі. Вони не стримали обіцянки. Мабуть, серед них нема правдивих. Вони горляють: «Ах, ти, собака, ах, ти негідник! Працюй, а то дістанеш шамбока!»

Якось в одному злиденному бушменському селищі Маукі знову зустрів Чачі та його батька. Вони принесли з собою торбинки з золотом. Маукі розв'язав свій мішок і висипав перед здивованими друзями купу золота.

— Ти знову ходив до Могили білої людини? — з цікавістю спитав Чачі.

— Ти кажеш неправильно, — зневажливо засміявся Маукі і замислився. — Ви не знаєте, що відбулося за цей час. Тепер те місце завжди називатимуть Могилою трьох білих людей. Я був у горах Нгам-Нгам. Не знаю, чому білі бааси поводяться з добрими бушменами так... Забув, як вимовляється те слово...

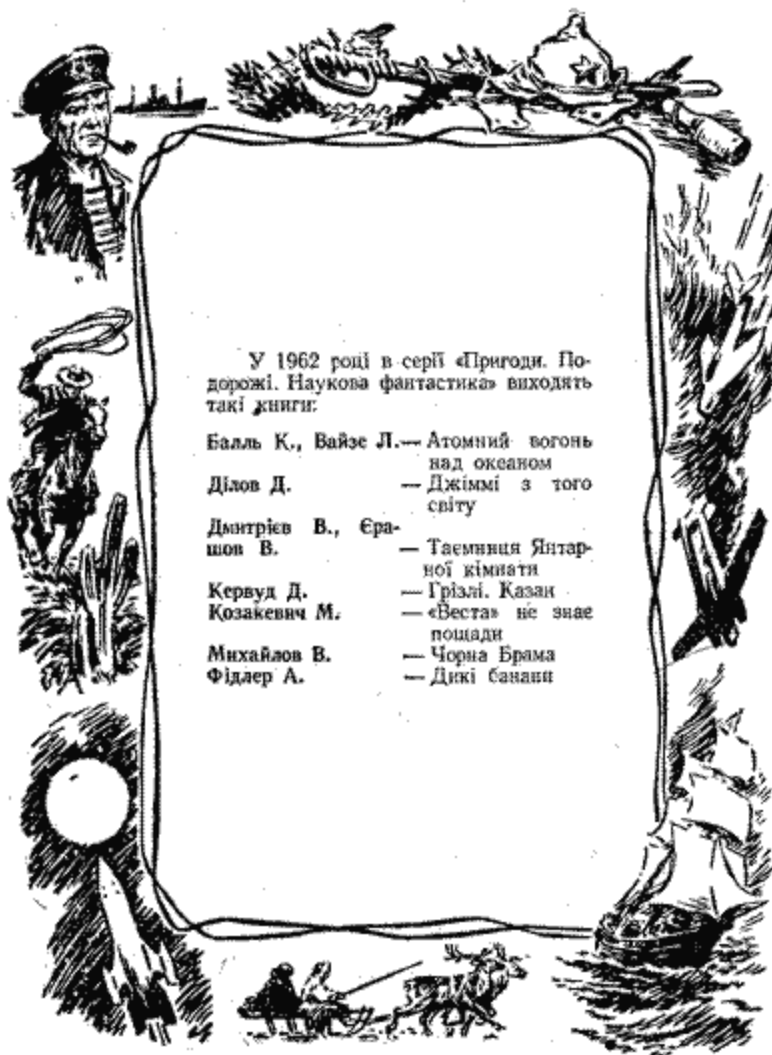
— Підло! — підказав Чачі. Він працював на мідних копальнях Отаві і навчився нових слів. — Ти знову підеш у Гротфонтейн, Маукі?

— Ні, — засміявся юнак і похитав кучерявою головою. — Ма-уск-ксі не піде більше ні в Рітфонтейн, ні в Гротфонтейн, ні навіть в Омахеке. Я піду в Кай-Кай або в інше місце, де бушмена не б'ють шамбоком. Так-так, я мушу знайти таку країну. Я зрозумів тепер. Давайте шукати її!

Може й досі по південноафриканській пустині Калахарі бродять три бушмени і шукають волю, дорожчу за золото.

ЗМІСТ

Діаманти Ківі-Ківі
Маукі з Калахарі

У 1962 році в серії «Пригоди. Подорожі. Наукова фантастика» виходять такі книги:

Балль К., Вайзе Л.	— Атомний вогонь над океаном
Ділов Д.	— Джиммі з того світу
Дмитрієв В., Єрашов В.	— Таємниці Янтарної кімнати
Кервуд Д.	— Грізлі. Казан
Козакевич М.	— «Веста» не знає пощади
Михайлов В.	— Чорна Брама
Фідлер А.	— Дикі банани

Примітки

1

Карат — одиниця ваги, що застосовується в ювелірній справі для зважування дорогоцінних каменів, дорівнює 0,2 грама.

2

Бельга — грошова одиниця в Бельгії, що була в обігу до 1946 року. Дорівнює п'яти франкам.

3

Більгарці — паразити, що проникають крізь шкіру в людське тіло і викликають запалення та опухи.

4

Тарабуш — головний убір, який складається з довгих смуг тканини, які намотують навколо голови.

5

Бельгійська авіакомпанія.

6

Бушмени — народ в Африці, нащадки корінного населення.

7

Бури — нащадки колоністів, головним чином голландського походження, що оселилися в Південній Африці в XVI і XVII століттях.

8

Рітбой — вівчар.

9

Рехоботер бастард — народ, що походить від готтентотів і бурів.

10

Вільдебест — рогата антилопа, гну.

11

Гартебест — різновидність антилопи.

12

Вельвіче — рослина, дуже поширена в пустині Калахарі, з підземним стеблом і двометрової довжини листям, що стелеться по землі.

13

Калібаса — посудина з висушеної тикви.